

Skomplet št. 1, 2

MAKS VEČKO · DVA
ŽUPANA O VČERAJSNJEM
IN DANAŠNJEM ČASU
MARINA LESKOVEC · DROBNO
GOSPODARSTVO V OBČINI RAVNE
- MOŽNOSTI IN REALNOST
MARIJA DRETNIK · KOLIKO NAS
JE IN KAKO ŽIVIMO HELENA
MERKAČ · VELIKO BOLJE KOT
POPREČNO V REPUBLIKI HELENA
MERKAČ · TUDI PODEŽELJE BOMO
RAZVILI LE S PODJETNIŠKO
MISELNOSTJO ZMAGA PROŠT
· POMOČ IN OPORA LJUDEM V STISKI
NINOSLAV GODEC · UREJANJE
INFRASTRUKTURE - POGOJ ZA
NADALJNI RAZVOJ KOTELJ JANEZ
MRDAVŠIČ · ODLOČILI SMO SE
MOJCA POTOČNIK · PREŽIHOVE
PLAKETE ZA LETO 1990 GRADIVO ZA
KOROŠKI BIOGRAFSKI LEKSIKON · DR.
VILI KRAMER · LOJZE LEBIČ ERVIN
WŁODYGA · GROFJE THURNI IN GRAD
RAVNE FRANC GORNIK · ZAČETKI
ŠOLSTVA V NAŠI DOLINI MOJCA
POTOČNIK · NOVE OBLIKE ZA NOVE
POTREBE MOJCA POTOČNIK · IZ
KOROŠKE - V SVET HELENA MERKAČ
· GLEDALIŠKA BESEDILA RUDIJA
MLINARJA · ČAS, KO ZAŽIVIMO ODRI
ZLATKA STRGAR · KO SE PRILAGODIŠ,
JE VSEGA KONEC MARJAN KOLAR · OD
TEME DO SESTAVKA · PARTIZANSKE
TEHNIKE NA KOROŠKEM JOŽE ŽUNEC
· NA OBEH STRANEH DOLINE MAKS
VEČKO · PLANINSTVO IN EKOLOGIJA
ANDREJ WŁODYGA · S POTI PO KITAJSKI
MARJAN KOLAR · UMETNOSTI NA OBČINSKI
RAVNI NI · TURIZEM IMA TUDI SLABE STRANI

**OBČINA
RAZVOJ
SOCIALA
ZGODOVINA
KULTURA
PLANINE**

KOROŠKI FUŽINAR

171/1994

DVA ŽUPANA O VČERAJŠNJEM IN DANAŠNJEM ČASU

Vprašanja: Maks Večko, dipl. inž.
Odgovori: Adi Cigler, dipl. iur.

»V prejšnji številki Koroškega fužinarja je bil objavljen intervju s predsednikom Izvršnega sveta Skupščine občine Ravne na Koroškem. Uredništvo je v tej številki povabilo k sodelovanju predsednika skupščine naše občine, da tako z obema intervjujema zaokroži podobo naše oblasti, ki smo si jo volilci ustvarili v lanskih večstrankarskih volitvah.

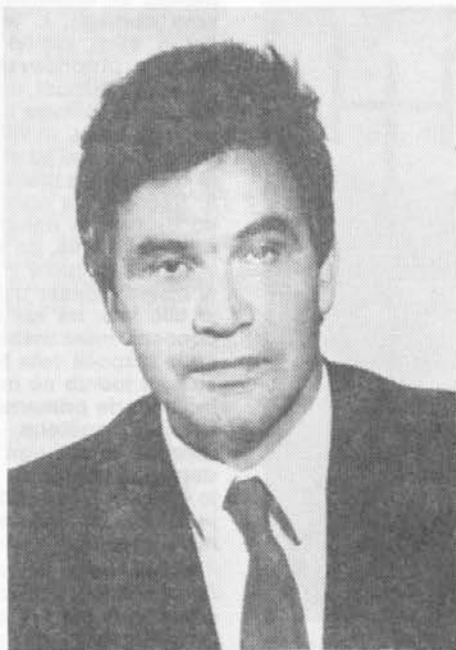
V veliko zadovoljstvo mi je, da sem bil v okviru uredništva odbora izbran, da opravim ta razgovor. Rečeno je bilo, naj se vidi, da se ne pogovarja s predsednikom samo član uredniškega odbora, temveč tudi eden predhodnikov na tej funkciji. Sam bi ob tem dodal, da se najine življenjske poti niso prekrizale samo ob tej funkciji, ampak imava še nekaj drugih stičnih točk in na nekaj teh se mislim nasloniti tudi v okviru tega intervjuja.

Naj se prvo vprašanje nanaša na tvoje občutke pri opravljanju funkcije. Si v specifičnem položaju, ko kot član SDP, ki je v opoziciji občinski vladi, predseduješ skupščini. Iz prejšnjih časov mi je poznano, da je bilo dobro sodelovanje med predsednikom skupščine (županom) in predsednikom IS pomembno za uspešno izpeljavo aktivnosti. Kako zagotavljata sodelovanje sedaj, ko sta v različnih strankah?»

»Z uvedbo nepoklicnega predsednika skupščine občine sta se nedvomno spremenila tudi vloga in položaj predsednika izvršnega sveta. Moral je med drugim prevzeti vse tiste naloge, ki sicer sodijo v pristojnost predsednika občinske vlade, a jih je po dogovorjeni delitvi dela ali po lastni presoji opravljal prejšnji poklicni župan. To je bil morda tudi razlog za nesoglasja, ki so se v prejšnjem obdobju kdaj pa kdaj pojavila med predsednikoma.

Medsebojno razumevanje in sodelovanje je vsekakor potrebno, še zlasti v zvezi z reševanjem zadev, ki jih predlaga skupščini v sprejem izvršni svet. Doslej ni bilo vedno tako. Menim pa, da strankarska pripadnost ni ovira za uspešno medsebojno sodelovanje. Pri usklajevanju posameznih aktivnosti ima pomembno vlogo predsedstvo skupščine.«

»Poznam tvojo odprtost, zato sem bil že v okviru pri-

Adi Cigler

prav na volitve prepričan, da si primeren kandidat naše stranke za mesto župana. Širina je namreč lastnost, ki jo je ta funkcija zahtevala vedno, v pluralni skupščini pa je še posebej zaželena. Pa vendar. Kako shajaš s pojavi nestrpnosti, ki jih je v tem, še vedno prehodnem obdobju, kar precej?»

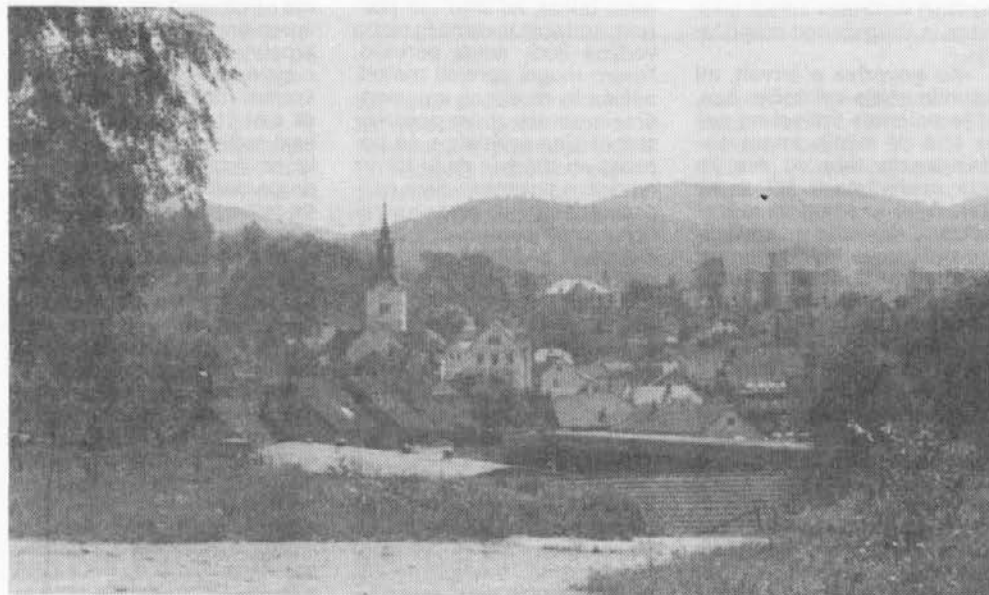
»Res je, precej kritičnih besed iz predvolilnega boja, najpogosteje na račun "mračne

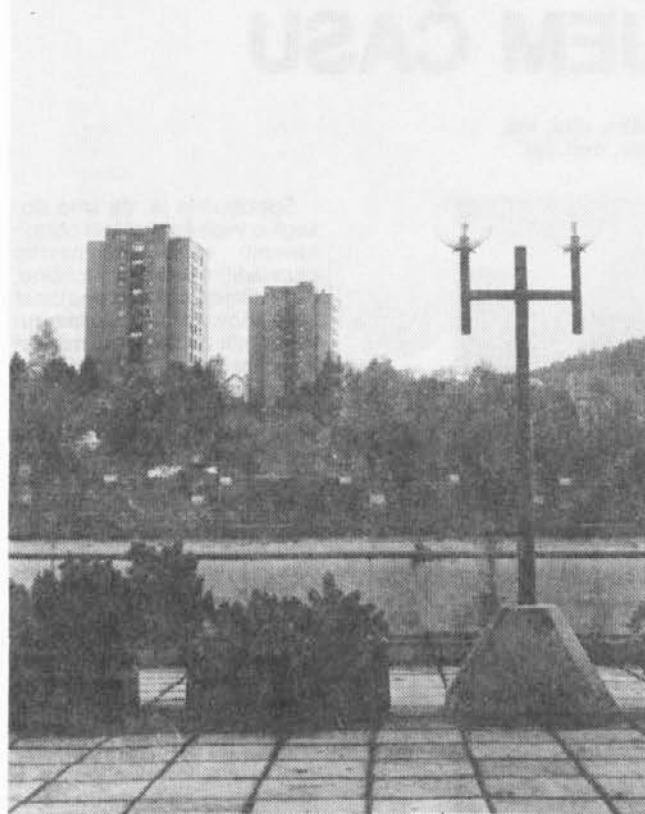
preteklosti", se je preneslo na začetna zasedanja skupščine. No, tu in tam smo še vedno priča gromkim in nergaškim besedam. Marsikateri delegat pričakuje od predsednika, da bo utišal preveč razgrete razpravljalce. Kakorkoli že – pri vodenju skupščine si bom prizadeval za spoštovanje osebnosti delegatov in za njihovo svobodno izražanje. To je tudi eden izmed pogojev za demokratično delovanje skupščine.

Spodbudno je, da smo dosegli o vseh konkretnih obravnavanih vprašanjih, navzlic pluralistični sestavi skupščine, precejšnjo večinsko enotnost delegatov. Žal pa je veliko tudi takšnih zadev, kjer smo delegati nemočni, saj je njihovo razreševanje odvisno od sistemskih sprememb, ki so v pristojnosti republiških in zveznih organov. Tako je bila skupščina, na primer pri obravnavanju pomembnega vprašanja o stanju gospodarstva v občini, postavljena le v položaj ocenjevalca in predlagatelja posameznih ukrepov.«

»Ena izmed aktivnosti, kjer si imel pomembno vlogo, in je izzvala različne komentare, je bila pogrebna slovesnost na Lešah na grobu žrtev iz časa po vojni. Tam si imel tudi komemorativni govor, v katerem si se v imenu občine poslovil od nam nepoznatih žrtev. Ali želiš o tem reči nekaj besed tudi našim bralcem?»

»Priznati moram, da me je pršnja, da bi govoril na komemorativni slovesnosti ob dnevu mrtvih na Lešah, vznemirila. Veliko sem slišal že kot otrok, da so bile tudi na tleh prijaznih, nekdanj knapovskih Leš pokošene žrtve po že končani vojni. Po neuradnih pričevanjih jih je bila večina doma onkraj državne meje. Pahnjeni so bili v nasilno smrt brez vsakega ugotavljanja posamične krivde za morebitna

medvojnica dejanja. Čeprav bo odgovor na vprašanje, kdo so bili ti ljudje, koliko jih je bilo in zakaj so bili usmrčeni, odkrila in dokazala zgodovina kot edina nepristranska in objektivna razsodnica, sem soglašal, da imajo tudi te žrtve, kot tudi mnoge druge, ki so umrle nasilne smrti, pravico do dostojnega pogreba in spomina. Zato naj bo skromno spominsko obeležje, ki smo ga postavili na tem žalostnem kraju, trajen pomnik in opozorilo, da ne bi bilo nikoli več nasilnih usmrtitev zaradi takšnega in drugačnega prepričanja.

»Ko govoriva o žrtvah, mi spomin uhaja v določen čas, ki je po svoje vplival na naju oba. V mislih imam sedemdeseta leta, ki sva jih oba preživljala v železarni. Spomnim se, da sem takrat odklonil funkcijo sekretarja tovarniškega komiteja, ker sem takrat le tako znal razrešiti konflikte v sebi. Mnogi so me zaradi tega obsodili, nekateri so me imeli že kar za odpisanega. Takrat si bil ti tisti, ki je imel z mano prvi človeški razgovor, ko si me kakšno leto za tem nagovarjal, da se prijavim za mesto ravnatelja kalilnice. V luči branilca napadenega si se postavil tudi na tisti famozni konferenci v Mežici, ki je udarila po vrhovih v železarni in na koncu si bil na

neki način žrtev posledic te konference tudi ti. Pa vendar se verjetno oba strinjava, da se je vedno splašalo biti mož principa in vztrajati v lastni demokratični usmeritvi. Kako vidiš to obdobje, ki si je v Sloveniji pridobilo ime svinčenega obdobja, v našem okolju? Ali imaš občutek, da je naše današnje obnašanje v osnovi nespremenjeno, ali misliš morda, da smo se vendarle precej spremenili?«

»Reči moram, da se je v meni takrat, ko smo vse povprek kritizirali tovarno in njene vodilne ljudi, nekaj porušilo. Nisem mogel sprejeti metod, načina in ne dovolj argumentiranih obtožb zoper posamezne vodilne sodelavce, še posebej ob dejstvu, da je tovarna dobro poslovala. Sem nasprotnik vsiljenih nedemokratičnih postopkov in odločitev. Zato tudi sedaj težko sprejemam »diskvalifikacije«, ki jih izrekajo nekateri pristaši nove oblasti posameznikom, ki so drugačnega političnega prepričanja. Naj bo vendarle že enkrat jasno, da se je veliko ljudi, članov nekdanje tako »zloglasne« komunistične stranke, iskreno zavzelo za "slovensko pomlad"! Priznanje in spoštovanje opozicije je pogoj in ogledalo vsake demokratične družbe. Po tem nas bo sodil in cenil ves napredni demokratični svet.«

»Naslednje vprašanje bi rad usmeril na gospodarsko področje. Segel bom nazaj v naša študijska leta. Bila so za železarno (in tudi takrat na tej osnovi za širšo okolico) huda leta; spomnim se, da štipendisti železarne v februarju 1968 celo štipendije nismo dobili. Takrat sva oba delala v Klubu koroških študentov (ti si bil predsednik kluba dva mandata pred menoj) in spomnim se, da smo vsakega, ki je pomišljal o svoji vrnitvi domov, zavzeto prepričevali, da je njegova dolžnost, da se vrne domov in pomaga napredku svojega kraja. In vsi, ki smo trdno navezani na svoj rojstni kraj, smo se resnično vrnili. Sedaj je za nami približno dva deset in nekaj več let dela. Ali meniš, da v resnici v tem času ljudje v tej dolini nismo ničesar ustvarili in je bilo vse, na kar smo bili ponosni, milni mehurček, ki se je razpočil celo brez glasu? Ali morda ne meniš, da je vendarle primerno, da se napravi poštena analiza vzrokov sedanjega gospodarskega stanja in kdo naj jo opravi? Ali se strinjaš, da je takšna analiza lahko osnova novemu zagonu?«

»Marsikdo je lahko upravičeno užaljen, ko tolkokrat pogrevamo napake "starega režima" in zaničujemo nesporne dosežke. Koliko truda, delovne vneme in znanja je bilo vložnega tudi v razvoj naše doline! Zdaj, ko pelje gospodarski voz navzdol, se čutimo opeharjene. Ali je bil res ves naš trud zaman? Ali je res za slabo gospodarsko stanje izključni krivec sistem, od katerega smo se tako rekoč že poslovili? Prav bi bilo, da bi prenehali z obtožbami preteklosti in se veliko bolj posvetili prihodnosti. Mnenja sem, da imamo že precej pričujočih analiz in ocen o vzrokih slabega gospodarskega stanja. Potrebujemo sistemske spremembe in ukrepe na makroekonomski ravni, za kar so odgovorni v republikli. Vsak v svojem delovnem okolju pa se mora temeljito ozreti vase, kajti jadikovanje in samosmilečno kazanje s prstom na druge nam ne bo nič kaj prida pomagalo pri razreševanju gospodarskih zagat.«

»V Republikli Sloveniji je v postopku sprejemanja nova ustava. Želimo si čimprejšnjega sprejetja in prenehanja krpanja stare z vedno novimi amandmaji. Kakor sedaj kaže, se bo z novo ustavo tudi za občino precej spremenilo. Dobili bomo občino, ki bo bolj občina po evropskem merilu. Vprašujem te za oceno, kakšen bo bodoči položaj občine, in kaj meniš o očitkih sedanji vladajoči koaliciji, da pripravila v Sloveniji centralizacijo, ka-

kršne ne pomnimo? Ko sem bil jaz na položaju, ki ga imaš sedaj ti, sem v svojih bitkah s centralisti skoval pomensko zvezo "na senčni strani Trojan". Najprej sem jo uporabil v svojih prizadevanjih za drugačno cestno politiko, ki je bila takrat že močno scentralizirana, v poznejših razmišljanjih pa sem spoznaval, da smo na "senčni strani Trojan" tudi na mnogih drugih področjih. Tako stanje po moje ni nastalo slučajno, ampak je posledica nekega zavestnega prizadevanja, rezultat pa so tudi današnji problemi na celotnem območju severovzhodne Slovenije. Zdi se mi, da to spoznanje prepočasno dozoreva in bati se je, da bo v novi ureditvi (majhne in premalo vplivne občine) še slabše. Ali imate na področju, ki sem ga spredaj geografsko opredelil, zastavljeno aktivnost, da bi se razvoj vendarle zasukal v nasprotno smer?«

»Širom Republike Slovenije vedno bolj prodira spoznanje o škodljivosti razširjajoče se centralizacije. Zato so tudi vse bolj glasne in utemeljene zahteve o regionalizaciji Slovenije. Če bomo Korošci hoteli zadržati svojo identiteto in ujeti korak z drugimi razvitejšimi območji v republikli, se bomo morali bolj odločno zavzeti za svojo regijo. Ni še namreč pravih aktivnosti za to na regionalni ravni.

Kakšna bo konkretna oblika in vsebina naše lokalne samouprave, bo prav tako še predmet številnih razprav. Sedanji položaj občine kaže, da je njena ureditev pravo nasprotje lokalni samoupravi. Je prvenstveno del države in samo v majhnem delu opravlja lastne naloge, pa še ta del je vprašljiv z vidika zadovoljevanja skupnih potreb in interesov, ki izvirajo iz skupnega življenja na določenem ožjem območju. Zato tudi ni več dvoma o tem, da se bo sedanja občina razdelila na več manjših.«

»Sprejem nove ustave bo pomenil začetek priprav za nove volitve. Po vsej verjetnosti bo odpravljena značilnost, ki je samo jugoslovanska, ko imamo oblastno shemo v občini zgrajeno kot v mini državi (skupščina in izvršni svet). Takrat bo župan res župan v polnem pomenu besede. Kako si ti predstavljaš to bodočo funkcijo?«

»Župan naj bi bil bolj neposredno povezan s problemi svoje občine in s kvaliteto življenja njenih občanov. Mala občina naj bi k temu tudi pripomogla.«

»Tovariš predsednik, hvala lepa za odgovore in veliko uspeha pri opravljanju funkcije, ki smo ti jo zaupali, tudi do konca mandata!«

DROBNO GOSPODARSTVO V OBČINI RAVNE – MOŽNOSTI IN REALNOST

Marina Leskovec

Kar precej časa je že preteklo od tedaj, ko smo pričeli govoriti o drobnem gospodarstvu. K realizaciji njegovega razvoja pa nekako nismo znali pristopiti. Začeli smo se sicer zavedati, da bo treba nekaj storiti v smislu prestrukturiranja obstoječega gospodarstva, katerega sestavni del so bila v pretežni meri velika podjetja.

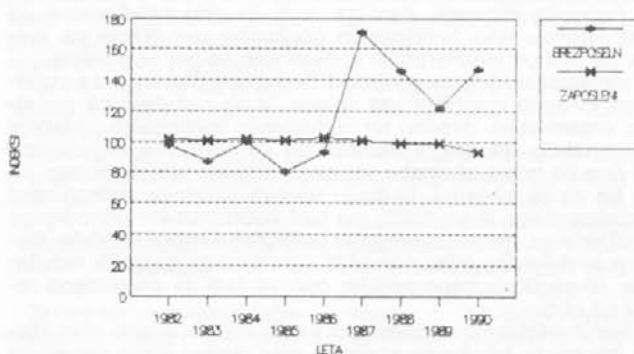
V lanskem, predvsem pa v letošnjem letu je postala prusmeritev v manjše gospodarske subjekte, t.j. enote drobnega gospodarstva, že kar ekonomska prisila. Veliki sistemi so pričeli razpadati na

nega gospodarstva – ali kot zasebni podjetniki ali kot nosilci redne obrti. Začetniku, ki pričena z določeno dejavnostjo, je treba pomagati. Enako pa je potrebna pomoč tudi rednim obrtnikom in podjetnikom, ki z razširitvijo svojega poslovanja omogočajo nove zaposlitve – dajejo nova delovna mesta.

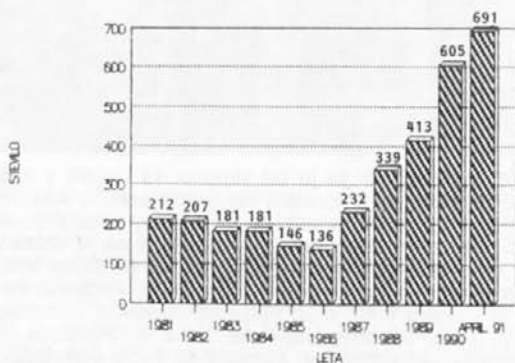
Občina Ravne je bila prva na Koroškem, ki je oblikovala razvojni sklad za podporo razvoju drobnega gospodarstva, da bi v okviru razpoložljivih sredstev ponudila pomoč. Za sredstva sklada lahko kandidirajo vsi, ki se bodo sa-

GIBANJE BREZPOSELNOSTI IN ZAPOSLENOSTI

V OBČINI RAVNE NA KOROŠKEM

BREZPOSELNOST V OBČINI RAVNE NA KOR. PO STANJU 31.12. OZ 30.4. (ZA LETO 91)

več manjših, v katerih pa je število zaposlenih delavcev preveliko. Posledica se kaže v čakanju na delo, čemur sledi povečevanje brezposelnosti, ki bo v občini Ravne na Koroškem v nekaj mesecih gotovo dosegla visoko številko.

Po aprilskih podatkih je v naši občini evidentiranih 691 iskalcev zaposlitve. Njihovo število se je, če opazujemo daljše časovno obdobje, začelo povečevati leta 1987, bolj intenzivno pa v letu 1990. Za zaposlenost pa velja ugotovitev, da upada od leta 1988. Na območju celotne Koroške je brezposelnih 1.983 oseb (april), v republiki pa 65.965 (podatek je za marec 1991). Stopnja relativne nezaposlenosti po februarjskih podatkih znaša v občini 5,4 %, v regiji 7 % ter v Sloveniji 8,6 %.

Med sedanjimi in potencialnimi brezposelnimi (začasni, trajni presežki) je gotovo nekaj takšnih, ki bodo svojo prihodnjo eksistenco poskušali poiskati v novih enotah drob-

mozaposlili v svoji obratovalnici ali podjetju ter že obstoječi obrtniki in podjetniki, ki odpirajo nova delovna mesta. Sredstva se dodeljujejo po novem le v obliki ugodnih brezobrestnih kreditov, možno pa je dobiti tudi premostitveni kredit.

Iskalci zaposlitve lahko finančna sredstva za zaposlitev uveljavljajo prek zavoda za zaposlovanje kot nepovratna sredstva. Zavod namreč vodi aktivno politiko zaposlovanja prek javnega natečaja »1000 novih delovnih mest« (razpis je že bil objavljen in bo ponovljen), prek javnih del ter prek podjetniškega svetovanja za brezposelne.

Na podlagi Zakona o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij je možno dobiti sredstva za spodbujanje razvoja drobnega gospodarstva na področju proizvodnje in storitev do pet zaposlenih na demografsko ogroženih območjih v občini. Prav tako bo v drugi polovici leta

objavil razpis za pridobivanje sredstev republiški sekretariat za drobno gospodarstvo, ki bo veljal za celotno Slovenijo.

Osnovna problema, s katerima se srečujejo potencialni podjetniki in obrtniki, sta pridobitev zagonskih sredstev in

Po podatkih službe družbenega knjigovodstva je zaključni račun za leto 1990 predložilo 37 zasebnih podjetij, ki zaposlujejo skupno 15 delavcev. V slabem letu in pol (od konca leta 1989 do sredine maja letos) se je število zaposlenih v redni obrti (nosilci

TURISTICNI PROMET V OBČINI RAVNE NA KOR. V LETIH 1989 IN 1990

LETO	1989	1990	IND. 90/89
SKUPAJ GOSTI	13229	11392	86.1
DOMACI GOSTI	11088	8847	79.8
TUJI GOSTI	2141	2545	118.9
SKUPAJ NOCITVE	50037	30182	60.3
DOMACE NOCITVE	43597	23670	54.3
TUJE NOCITVE	6440	6512	101.1
0 ZASEDENOST V %	20.4	12.4	60.8
0 BIVALNA DOBA V	3.7	2.6	70.3

ustreznih poslovnih prostorov ter vodenje poslovanja s finančnega in pravnega vidika. Potrebujemo tudi delno pomoč pri iskanju tržišča, čeprav novi podjetniki in obrtniki v okviru svoje poslovne ideje v večini to področje že imajo obdelano.

Iz izkušenj Razorja lahko povemo tudi, da v občini ne manjka podjetniških idej. Ugotovitev potrjuje dejstvo, da se je precej povečalo število samostojnih rednih obrtnikov ter majhnih podjetij. Za realizacijo teh idej sta potrebni le ustrezna strokovna podpora in pomoč. Po stanju 15.5.1991 je v občini Ravne na Koroškem v obrti zaposlenih skupno 497 ljudi: 266 je nosilec obrti, 231 pa zaposlenih delavcev.

obrti in pri njih zaposleni delavci) v občini Ravne na Koroškem povečalo od 339 na 497, t.j. za slabo polovico (46,6 %), kar lahko ugodno ocenimo. Letos je število zaposlenih (obrniki in delavci) poraslo za 17 odstotkov, kar pomeni 71 novih delovnih mest. Nova zasebna podjetja zaposlujejo relativno malo delavcev, vedeti pa moramo, da smo še v prehodnem obdobju, ko začetniki v večini še niso sposobni zaposlovati. V postopku registracije je precejšnje število zasebnih podjetij, v katerih bodo gotovo nastala tudi nova delovna mesta v občini. Ob ustrezni finančni podpori iz prej navedenih virov bo pot do delovnih mest vsaj nekoliko lažja.

POPIS 1991:

KOLIKO NAS JE IN KAKO ŽIVIMO

Marija Dretnik

V prvi polovici aprila letos je potekal šesti povojni popis prebivalcev, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji, nanj pa smo se pripravljali skoraj že vse letošnje leto. Prebivalstvo popisujejo vse države na svetu, pa tudi po mednarodnih konvencijah so popisi obvezni.

Organizator popisa je Zavod Republike Slovenije za statistiko, ki mora uresničiti vse naloge, ki se nanašajo na pripravo, organizacijo, izvedbo ter obdelavo in publiciranje podatkov in rezultatov popisa. V občinah pa so pripravile, organizirale in izvedle popis občinske popisne komisije, njegov namen pa je bil zbrati podatke, ki bodo osnova številnim znanstvenim raziskovanjem in analizam, pa tudi načrtovanjem prihodnjega družbenega, gospodarskega in političnega razvoja dežele. Občina je dejansko eden največjih uporabnikov popisnih rezultatov, ki pa bodo nepogrešljiva osnova tudi za predvideno reformo občin.

Večjih problemov popisovalci v naši občini pri delu niso imeli, čeprav je bilo pred popisom med ljudmi čutiti negativno razpoloženje. Nezaupljivost je stopnjevala še nova davčna zakonodaja, saj ljudje niso verjeli, da se bodo zbrani podatki uporabljali le v statistične namene.

Težave so popisovalcem predvsem povzročali občani, ki

so se preselili ali odselili, pa te spremembe niso sporočili pristojnemu upravnemu organu. Kar neverjetno je, koliko je takšnih primerov in kako neodgovorni oz. malomarni so ljudje pri urejanju teh zadev. Nekateri že deset in več let živijo drugje, uradno pa so še vedno prijavljeni na starem naslovu. Pravila popisa so bila takšna, da je bilo treba občane popisati tam, kjer imajo stalno prebivališče. Tu pa so se potem začele stvari zapletati. Dejstvo je, da tudi za urejanje teh zadev obstajajo zakonska določila, za njihovo nespoštovanje pa tudi kazenske sankcije, ki se v praksi ne izvajajo. Sicer pa so predpisane denarne kazni tako nizke, da ne bi imele nobenega učinka.

Najboljši pregled o gibanju števila prebivalcev, gospodinjstev in stanovanj po naseljih občine Ravne na Koroškem dobimo s primerjavo rezultatov popisov 1981 in 1991.

Iz tabele je razvidno, da se je od skupno 44 naselij v naši občini število prebivalcev zmanjšalo kar v 20 naseljih, v šestih pa je nekako stagniralo. V nekaterih se je sicer zmanjšalo le za nekaj ljudi, bistveni padec števila prebivalcev pa je viden v Bistri, Dobji vasi, Javorju, Koprivni, Žerjavu ter na Dolgi brdi, Lešah, Lokovici, Lomu, Ludranskem vrhu, Platu, Podpeci, Poljani, Strojni in Suhem vrhu, med njimi pa vsekakor izstopajo Žerjav, Bistra, Breg, Javorje, Koprivna, Leše in Podpeca. Z vseh teh demografsko ogroženih območij se ljudje odseljujejo predvsem iz ekonomskih razlogov.

Vzrok za zmanjšanje števila prebivalcev v Dobji vasi pa je v tem, da so bili leta 1981 vsi stanovalci samskega doma stalno prijavljeni v naši občini (tudi popisani), sedaj pa le začasno, in so bili popisani tam, kjer imajo stalno prebivališče.

V vseh štirih krajevnih centrih je število prebivalcev narasčalo, najbolj na Ravnah. Drugače pa se je število povečalo tam, kjer so nastali novi zaselki: Brdinje, Kotlje, Stražišče ter Tolsti vrh (del).

Letošnji popis je po tridesetih letih zopet zajel tudi kmečka gospodarstva in po prvih rezultatih je stanje v naši občini naslednje:

Kmečka gospodarstva	787
Konji	56
Govedo	4738
Ovce	447
Prašiči	3183
Perutnina	9526

Marsikdo se bo sedaj vprašal, koliko so ti podatki sploh točni, kajti ravno pri popisovanju kmečkih gospodarstev se je pokazalo, da ljudje ne dajejo točnih podatkov. Naloga popisovalcev ni bila, da bi dane podatke preverjali, zato so rezultati temu primerni. Tako so svoj delež k netočnosti podatkov zavoda za statistiko prispevali vsi tisti, ki so prikrili del svojega imetja.

Vsi občani, ki jih je pred popisom navdajala bojazen, da se jim bo popisalo vse, kar imajo, so se lahko prepričali, da je namen popisa dejansko le ugotovitev tega, koliko nas je in kako živimo. To pa ni zanimivo samo za nas, ampak bo tudi za naše potomce, ko bodo ugotavljali, kako so živel njihovi predniki. Koliko so ti podatki potrebni raznim strokovnim službam, pa najbrž ni treba posebej razlagati.

Naselje	št. prebivalcev		št. gospodinj.		št. stanovanj	
	1981	1991	1981	1991	1981	1991
Belšak	49	53	9	14	9	15
Bistra	177	114	25	30	27	30
Brdinje	363	539	116	163	166	167
Breg	120	90	35	32	36	27
Breznica	158	157	35	39	36	42
Črna na Kor.	2503	2561	783	854	794	841
Dobja vas	800	740	226	247	230	243
Dobrije	80	94	16	21	14	21
Dolga brda	249	236	62	64	64	70
Javorje	171	147	46	42	53	52
Jazbina	54	48	17	14	18	21
Koprivna	210	169	56	51	56	52
Kor. Selovec	82	81	17	19	16	28
Kot pri Prevaljah	79	78	14	16	17	21
Kotlje	383	770	111	231	106	226
Leše	591	548	172	179	185	184
Lokovica	147	132	34	39	36	38
Lom	128	117	30	32	32	31
Ludranski vrh	110	100	30	28	30	27
Mežica	3679	3776	1141	1312	1127	1280
Navrški vrh	66	76	18	18	21	19
Onkraj Meže	84	83	24	24	22	24
Plat	61	54	13	14	13	15
Podgora	237	254	68	83	64	79
Podkraj	110	119	29	35	30	42
Podkraj pri Mežici	131	128	32	36	35	30
Podpeca	330	266	102	89	119	99
Poljana	145	130	44	51	56	47
Preški vrh	125	155	36	43	36	58
Prevalje	4302	4301	1380	1494	1391	1514
Ravne na Koroškem	8037	8879	2759	2969	2484	2895
Sele (del)	3	4	2	2	2	2
Stražišče	320	381	82	98	83	104
Strojna	141	128	30	31	35	34
Suhi vrh	111	99	22	20	22	26
Šentanel	148	148	36	35	33	35
Tolsti vrh (del)	502	752	136	207	140	223
Topla	33	34	8	8	11	8
Uršlja gora	36	33	8	7	9	7
Zagrad	117	112	29	32	35	37
Zelenbreg	146	151	39	38	37	44
Zg. Jamnica	75	61	16	17	14	16
Žerjav	588	511	197	179	197	178
SKUPAJ:	25921	27499	7905	8957	7894	8952

DALJINSKO OGREVANJE V OBČINI:

Veliko bolje kot poprečno v republici

Helena Merkač

Letos teče osemnajsto leto, odkar se lahko v občini Ravne pohvalimo z daljinskim ogrevanjem. To pa je tudi edina dejavnost s celega komunalnega področja, s katero se lahko v devetdesetih letih pohvalimo – ker so nedvomno bili pravi ljudje na pravih mestih, med njimi predvsem bivši ravnatelj tozda Energija v železarni, zdaj že upokojeni inž. Anton Vehovar.

Ne gre le za občutek, da so uporabniki z neko njim namenjeno dejavnostjo bolj zadovoljni kot z drugo, pač pa za dokazane podatke, da v občini Ravne daljinsko ogrevamo **veliko več površin kot poprečno v republici in zato z dimnimi plini nekaterih okolij ne onesnažujemo več.**

V občini Ravne smo uveljavili dva načina daljinskega ogrevanja: s toploto, ko iz nekoga centralnega kurišča potuje topla voda do radiatorjev (Ravne, del Kotelj) in s plinom (kurišča so individualna).

KO GRE PO CEVEH TOPLA VODA

S toploto na Ravnah skupaj daljinsko ogrevamo 222.229 m² površin (129.863 m² družbenih stanovanj, 55.442 m² individualnih hiš, 21.912 m² ustanov in 15.012 m² podjetij), v Koteljah pa 17.426 m² (2090 m² družbenih stanovanj, 14.268 m² individualnih hiš, 864 m² ustanov in 204 m² podjetij). Na Ravnah in v Koteljah skupaj je tako s toploto daljinsko ogrevanih 239.655 m² površin (131.953 m² družbenih stanovanj, 69.710 m² individualnih hiš, 22.776 m² površin v ustanovah in 15.216 m² v podjetjih).

Skupna priključna moč vseh porabnikov na Ravnah znaša 45.565 kW. Toplotno energijo proizvajajo trije vročevodni kotli v železarni s skupno močjo 58,15 MW.

Temperaturno dinamični sistem daljinskega ogrevanja na Ravnah obsega 15.560 m primarnega omrežja, 12.760 m sekundarnega in 84 toplotnih postaj, ki so opremljene z napravami za avtomatsko vodjenje temperature ogrevalne vode v odvisnosti od zunanje temperature in z merjenjem porabljene toplote zaradi plačevanja dejanske porabe.

V Koteljah je samostojna kotlovnica s tremi kotli, kurjenimi z zemeljskim plinom, s skupno močjo 5.550 kW.

V vseh družbenih stanovanjskih objektih in tudi v več

privatnih hišah so vgrajeni toplotni števeci. Vseh je prek 680.

Zamisel o daljinskem ogrevanju s toploto se je na Ravnah pojavila že leta 1963, ko so v železarni načrtovali novo kotlarno. Zgrajena je bila leta 1966, z dvema vročevodnima kotloma s skupno močjo 29,1 MW, toplovodno omrežje za kraj pa so začeli graditi leta 1972. Danes ga sestavljajo tri primarne veje vročevoda, ki povezujejo kotlarno v železarni s toplotnimi postajami. Od leta 1978, odkar je železarna priključena na slovensko plinovodno omrežje, je kurivo zemeljski plin, prej pa je bilo olje. Leta 1981 so v kotlarni dogradili še tretji vročevodni kotel.

KO GRE PO CEVEH PLIN

Sodobnejše kot daljinsko ogrevanje s toploto je daljinsko ogrevanje z zemeljskim plinom. Ima več prednosti: je cenejša varianta za investitorja, zagotovljena je redna dobava, možna je večnamenska raba plina.

Na Koroškem teče primarni plinovod do Mežice. Omrežje do Prevalj (NO 300) in Mežice (NO 250) oblikujeta primarno srednjetačno omrežje (p = 4 bar) od železarne do merilno reducirnih postaj na Prevaljah in v Mežici ter sekundarno, nizkotlačno omrežje (p = 0,1 bar), ki povezuje merilno reducirne postaje s kotlovnice porabnikov.

Do polletja 1988 je bilo na Prevaljah s plinom skupaj ogrevanih 41.909 m² površin (24.482 m² družbenih stanovanj, 9.071 m² individualnih hiš, 6.248 m² površin v ustanovah in 2.108 m² v podjetjih), v Mežici pa skupaj 30.215 m² (28.864 m² v družbenih stanovanjih, 200 v individualnih hišah, 560 v ustanovah in 591 m² površin v podjetjih).

Na Prevaljah in v Mežici je bilo tako do polletja 1988 s plinom ogrevanih 72.124 m² (53.346 m² v družbenih stanovanjih, 9.271 m² v individualnih hišah, 6.808 m² v ustanovah in 2.699 m² v podjetjih).

Po letu 1988 (vključno z 2. polovico leta 1988 in aprilom 1991) smo uspeli na Prevaljah oskrbo s plinom zagotoviti še za 206.852 m² površin (80.427 m² v družbenih objektih, 63.774 m² v individualnih hišah, 11.250 m² v ustanovah in 51.401 v podjetjih). V enakem obdobju je Me-

žica skupaj dobila 69.012 m² s plinom ogrevanih površin (62.355 m² v družbenih stanovanjih, 2.855 m² v individualnih hišah, 3.263 m² v ustanovah in 1.540 v podjetjih).

Na Prevaljah so bili prvi porabniki priključeni na plin v 2. polovici leta 1984, v Mežici pa leta 1987, čeprav je bil primarni plinovod zgrajen že leta 1985.

KONČNI UČINEK – ČISTO OZRAČJE

Zaradi tako razvitega daljinskega ogrevanja imamo v občini Ravne tudi spodbudne podatke o čistosti zraka.

Do leta 1972 je bila dnevna emisija SO₂ skoraj 30 ton (rudnik od 13 do 15 ton, železarna 7 ton, druga kurišča prav toliko), z uporabo kvalitetnejših kuriv in z raznimi ekološkimi sanacijami pa se je potem dnevna emisija zmanjšala na minimum.

V kurilni sezoni 1969/70 je bila zaradi dimnih plinov na Ravnah koncentracija SO₂ še 0,27 mg/m³, v Mežici in Črni pa celo več kot 0,3 mg/m³, kar je dovoljena meja, nato pa se je začela občutno zmanjševati. Tako je bila po podatkih Hidrometeorološkega zavoda Ljubljana leta 1987 v Črni in na Ravnah le še 0,02 mg/m³, v Žerjavu, Mežici in na Prevaljah 0,03, v Koteljah 0,04 in na Poljani 0,11 mg/m³. V zadnji kurilni sezoni (oktober 1990 – marec 1991) pa so bili mesečni poprečki SO₂ v Mežici 0,06 mg/m³, v Žerjavu 0,05 mg/m³, v Črni 0,075 mg/m³ ter na Ravnah 0,012 mg/m³

SO₂ in 0,013 mg/m³ dima.

(Povečano onesnaževanje v zgornji dolini kaže na potrebo po čimprejšnji oskrbi s plinom!).

Z MEDNARODNIMI KREDITI TUDI DO KONCNE FAZE

V obdobju intenzivne izgradnje daljinskega ogrevanja v občini so predvideli, da naj bi dobili krajji plin po naslednjem razporedu: Kotelje II. 1989/90 (to je že realizirano), Prevalje 1990/91, Brdinje 1993/94, Javnorik II 1993/94, Mežica 1994/95, Strojnska Reka 1994/95, Žerjav 1995/97 in Črna 1997/2000. Načrt so izdelali v okviru predvidenih možnosti investiranja in planirane dinamike dobave zemeljskega plina.

Pri uresničevanju načrta pa se je na začetku devetdesetih let zataknilo. Gospodarstvo je slabo akumulativno, finančna sposobnost prebivalstva, ki bi za oskrbo s plinom moralo prispevati svoj delež, je vse manjša.

Kljub temu načrti za dokončanje projekta ostajajo. Odgovorni za to v občini – predvsem Komunalno podjetje Prevalje in občina, odsek za komunalno in cestno gospodarstvo pri sekretariatu za gospodarstvo in družbenoekonomski razvoj, iščejo dodatne vire financiranja. Kot sta povedala vodja tehniškega sektorja pri KP Prevalje **Bojan Medved** in šef odseka za komunalno gospodarstvo občine **Andrej Bukovec**, so velike možnosti, da zaradi rezultatov, ki jih je občina doslej dosegla na tem področju, dobimo prek republike mednarodni kredit, s spremembo statusa primarnega voda Ravne – Črna pa bi bil možen sovlagatelj sredstev tudi dobavitelj zemeljskega plina Petrol.

Brez dodatnih virov v občini Ravne ne bo možno do konca izvesti načrta daljinskega ogrevanja. Denar, ki je v občinskem proračunu predviden za te namene, in tisti, ki ga v Komunalnem podjetju Prevalje zberejo pri zaračunavanju centralne, zadostuje namreč komaj za vzdrževanje sistema, ki ga že imamo.

(Vir: brošura – 10-letnica Komunalnega podjetja Prevalje, 15-letnica daljinske oskrbe s toploto in plinom ter podatki vodstvenih delavcev za energetiko in varstvo zraka v mežiškem rudniku in ravenski železarni)

TUDI PODEŽELJE BOMO RAZVILI LE S PODJETNIŠKO MISELNOSTJO

Helena Merkač

Kljub času sprememb ostajajo osrednji dolgoročni razvojni cilji občine Ravne, sprejeti leta 1986, enaki. Veljajo do leta 2000 in so v grobem: razviti drobno gospodarstvo, zagotavljati polno zaposlenost in skladno razviti prostor.

V tem prispevku nas posebej zanima, kakšni so po prvi »petletki« rezultati pri tretjem cilju.

Eden izmed tistih, ki si je naložil skrb za skladnejši prostorski razvoj, je v občini Ravne tudi Studio podeželja Novna. Pogovarjali smo se z njegovo direktorico mag. Matejo Meši.

16 ŠTUDIJ, PROSTOR PA SE JE ŠE PRAZNIL

Že leto dni po zapisu dolgoročnih ciljev so začeli odgovorni v občini ugotavljati, da razvoj ne gre v zeleni smeri. Podatki so bili nazorni: delež terciarnega sektorja se je v celotnem družbenem proizvodu še zniževal, zniževal se je delež drobnega gospodarstva in osebnih storitev, poslovniki rezultati v Železarni Ravne so se začeli slabšati, razkorak med potrebami po zaposlenih in sposobnostmi generacij se je večal, še naprej se je zmanjševalo število prebivalcev v odročnih krajih, predvsem v zgornji Mežiški dolini.

V kratkernem inštitutu za gospodarski, socialni in prostorski razvoj Ravne, ki je delal v okviru Ekonomskega centra Maribor, so med vzroki za slabšanje stanja samokritično navedli, »da tudi sami še niso storili vsega«. Zagnali so se v delo, se razdelili na Razor in Novno, in oboji se lahko danes že pohvalijo z nekaterimi rezultati.

Pri svojem delu sta tako Razor, ki se danes ukvarja predvsem s pospeševanjem razvoja podjetništva, kot Novna izhajala iz dveh temeljnih postavk: glavni razlog za nazadovanje gospodarskega razvoja je monostrukturnost gospodarstva (nosilni delovni organizaciji v občini sta bila rudnik in železarna); možen izhod iz krize je zato le ekonomsko prestrukturiranje.

Toda kljub temu, da so v ravenskem razvojnem inštitutu poznali vzroke za nastali položaj, vedeli za smelo postavljene dolgoročne cilje in tudi veliko delali, do prvih rezultatov ni hotelo priti. Neučakanci so jim že začeli praviti »prodajalci megle«.

Mag. Mateja Meši meni, da so cilji realni, vendar je bil v začetku način doseganja teh ciljev zastavljen tako, da niso zagotavljali realnosti. »Vedno znova smo poudarjali, da se da problem skladnejšega prostorskega razvoja rešiti z razvojem novih dejavnosti, toda napaka je bila v tem, da smo ta razvoj načrtovali »od zgoraj navzdol«, da smo nove dejavnosti iskali zunaj kraja, ki smo ga reševali. Narobe je bilo, da nismo delali z ljudmi, a to je bilo pogojeno s sistemom, v katerem je celotno planiranje izhajalo iz centralnega plana, do ljudi pa nikoli nisi prišel. Posledica tega je bila, da se je kljub 16 študijam, ki smo jih na Ekonomskem centru v nekaj letih naredili za Črno, prostor v njeni okolici še vedno prazen. Ni čudno, da so nam začeli praviti »prodajalci megle« ali še boljše »prodajalci papirja«. Čeprav za to niso bili krivi raziskovalci. Naj poudarim, da je bil problem v sistemu. Ni bilo vmesnega povezovalnega člena med inštituti in Črnjani, direktno povezavo pa je težko vzpostaviti, ker so stvari toliko ločene. To funkcijo bi moral zapolniti naš Ekonomski center, in takšno zamisel je g. Vida Potočnič takrat na centru imela, toda organizacija je bila postavljena na tržne osnove. Če je hotela preživeti, je morala jemati nove študije, to pa je bil nov papir.«

EDINO IZHODIŠČE JE ČLOVEK

Bistvo novega pristopa, na katerem je nato začela graditi Novna, je bilo torej v tem, da so začeli študije planirati pri ljudeh, z njimi. Računali so na uspeh, kajti človek se drugače vede, če mu je kaj dano, kot se vede do tistega, kar soustvarja. Mag. Mešlova pravi: »Že po prvih pogovorih s Črnjani smo ugotovili, da je to pravi način dela. Prišlo jih je kar nekaj, tisti stalni nergači, ki so se pojavljali na skupščinah z zahtevami do občine in republike, do tistih, ki so že čisto konkretno razmišljali o tem, kaj bi začeli delati. Pokazali so interes za sodelovanje z nami, čeprav jih je bilo zelo težko prepričati, da so sami odgovorni za svoj razvoj in za razvoj kraja. To je bilo leta 1987.«

Sledila je druga faza dela, konkretne dejavnosti. Skupaj s strokovnjaki so izbrali dolgoročno perspektivne programe, ki so za Črno lesarstvo,

turizem in domača predelava hrane, saj imajo potrditev v znanju ljudi in njihovih ambicijah.

»Ambicije ljudi za podjetništvo se morajo izraziti tudi v tem, da so pripravljeni sovlagati, se usposabljeni itd. Največje zanimanje je bilo za lesarstvo. Hitro smo prišli do seznama 12 kvalificiranih mizarjev in dva zdaj že delata, mrežo pa tkemo še naprej.

Smisel te mreže seveda ni v novih tovarnah, pač pa v samostojnih malih obrtnikih, ki lahko predstavljajo tudi dopolnilno obrt na kmetijah. Ker smo ugotovili, da je pri tem največji problem pomanjkanje »proizvodnega programa«, smo angažirali strokovnjake, da bodo ljudem, ki v glavnem imajo opremo in delavnice, svetovali, kaj delati. Gre za etnološko in tržno zanimive izdelke.«

Nov pristop pa skuša Novna uveljaviti tudi potem, ko je izdelek že narejen. Pri tem, kot sploh pri svojem delu, se vzoruje po irskem modelu polnjenja praznega prostora, ki ga v svetu med drugim propagira ga. Agnes Gannon, vodja pisarne FAO za Evropo.

CILJ JE NOVA LOKALNA SKUPNOST

»Uvajamo metodo skupinskega dela, pri katerem pa človek ni številka, ampak osebnost. Najprej gre res za individualnost, ko mora biti vsak za sebe prepričan v koristnost svojega dela in je zato pripravljen vanj tudi vlagati, ko pa se pojavi prodaja njegovega izdelka, nastopi skupina. Posameznik je namreč na trgu preslab, pojavi pa se tudi vprašanje sposobnosti, zmožnosti. Kmet, z obrtjo tudi lesar, ne more biti še trgovec, računovodja itd. Zato se mora povezati in tako nastane bolj kvalitetna lokalna skupnost.«

Projekt v Črni seveda še ni končan, se pa postopoma uresničuje. Pot, ki jo je izbrala Novna, ko torej izhaja iz posameznikovega interesa, je počasnejša, je pa učinkovitejša, ni pa lahka. Mešlova je našla nekaj problemov, ki se pri tem pojavljajo. »Posredno je poleg tega, da zapolnimo prazen prostor, naš cilj tudi, da zaposlujemo delovne viške. Tu pa je zelo pomembna pravočasnost. Človeku je treba ponuditi nov program, novo možnost zaposlitve prej, da je vržen na cesto, kajti potem

je njegova ustvarjalnost minimalna. Delovne organizacije smo opozorili na to, a ni bilo pravega posluha. Pa tudi čisto ekonomsko se, da utemeljiti pravočasnost. Če bi denar, ki ga je treba delavcu po odpustu še nekaj časa dajati, namenili za njegovo novo dejavnost, bi podjetje to stalo manj, pa še bolj učinkovito bi bilo. Sicer obstajajo še druge oblike pomoči, kot so t.i. pomoč za samopomoč, ko pride začetni denar iz proračuna npr., a vendarle je to še vse premalo.

Problemov pa je vrsta še potem, ko se nekdo že odloči, da bi sam reševal svojo zaposlenost. V Črni nastopi precej težav, ker ta kraj sploh nima urbanističnega načrta, npr. V splošnem pa negativno vplivajo na naša prizadevanja še nedorečena davčna politika, dolgotrajnost postopkov pri pridobivanju soglasij, zakonska neprilagojenost novim tržnim razmeram in podjetništvu itd. Toda kljub temu uspeh ne more izostati, če je le zadoščeno trem pogojem: izhajanju iz človeka, ne projekta, ter tržni zanimivosti in kvaliteti izdelka.«

Nova Novnina metoda za polnjenje praznega prostora s spodbujanjem podjetništva je kmalu tudi v Sloveniji zbudila zanimanje.

Znani so po uspešno opravljenem delu v Halozah, kjer niso prevzeli odgovornosti le za pripravo programov, kot je to običajno, ampak so te programe tudi uresničili. Mag.

Mešlova pravi: »Laže nam gre, če je na voljo nekaj zagonskih sredstev. Lani je bil pri kmetijstvu poseben sklad za dopolnilne dejavnosti, letos bo nekaj sredstev za demografsko ogrožena območja, vendar bodo razdeljena šele na osnovi programov, in zdaj je faza pripravljajta teh.«

Novna vidi velike možnosti za svoje delo tudi v koroški regiji. V Libeličah so že začeli uresničevati prvo fazo, njihov končni cilj pa je iz posameznikov oblikovati vaško skupnost, ki bo temeljila na pridelovanju in prodaji enega izdelka. Dejavnosti že tečejo tudi v Podgorju v Slovenji Gradcu. Seveda pa pri svojem delu niso vezani zgolj na podeželje. Je pa tam največ priložnosti, ker je tam največ praznega prostora in torej veliko možnosti tudi za uveljavitev podjetništva.

Pomoč in opora ljudem v stiski

Delo Centra za socialno delo Ravne na Koroškem v letu 1990

Zmaga Prošt

Dejavnost Centra za socialno delo, ki je strokovna ustanova za izvajanje nalog s področja socialnega varstva v občini, je raznolika in vsestranska. Gre za dejavnost in ukrepe, ki ljudem v socialni stiski zagotavljajo materialno in socialno varnost. Osnovne cilje socialnega varstva dosegamo skozi tri programske sklope:

1. **Storitve strokovnega socialnega dela.** Namen teh storitev je ljudem pomagati k samostojnemu reševanju svojih osebnih stisk. V ta namen na Centru izvajamo: informiranje, svetovanje, vodenje, usposabljanje, zastopanje, organiziramo varstvo in oskrbo, izvajamo javna pooblastila (ukrepi in dejanja) ter druge storitve za varstvo koristi in interesov občanov. Storitve so določene v Zakonu o socialnem skrbstvu in osmih drugih zakonih.

2. **Varstvo posebnih skupin občanov** pomeni različne oblike varstva (zavodske in izvenzavodske), s katerimi posebnim skupinam občanov zagotavljamo usposabljanje, zaposlovanje, varovanje in nadomeščanje družine.

3. **Socialno – varstvene dajatve so** namenjene posameznikom in družinam, ki si z lastnimi dohodki ne morejo zagotoviti minimalne socialne varnosti.

V letu 1990 smo na vseh področjih dela dosegli zastavljene cilje, ponekod pa celo presegli predvideni obseg nalog. Delavci Centra (povprečno 15 zaposlenih, ob koncu leta odhod dveh delavk) smo si prizadevali, da bi z vsemi možnimi oblikami pomoči in storitev v čim večji meri zadovoljili potrebe ljudi, ki so potrebovali našo pomoč. Oblike in metode dela smo prilagajali problematiki, s katero smo se srečevali. Ob delu s posameznikom, ki še vedno prevladuje, smo zasnovali nekaj oblik dela s skupinami in k izvajanju konkretnih aktivnosti pritegnili prostovoljce. Pohvaliti velja vse bolj aktivno vlogo rejnikov in rejnic in klubske dejavnost za duševno prizadete. Informativnega svetovanja v oddaljenih krajih se poslužujejo zlasti starejši občani. Čutiti pa je zastoj pri delu komisij za socialne zadeve.

Teamsko delo znotraj Centra in navzven je vse bolj pogosto in odgovorno. Tudi sodelovanje z drugimi institucijami (osnovne šole, SŠTNPJ, VVZ, zdravstvena služba, postaja milice, sodišče, UJV, organizacije za usposabljanje, socialni zavodi, zapori) je dobro in nepretrgano. Tak pristop omogoča boljšo kakovost in večjo učinkovitost pri delu z ljudmi.

Vrste in število ukrepov ali storitev prikazujemo za posamezno skupino uporabnikov.

OTROCI IN MLADOSTNIKI, PRIKRAJŠANI ZA NORMALNO DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

V skladu z določili Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih smo za 1077 otrok in mladoletnikov, prikrajšanih za normalno družinsko življenje, izvajali ustrezno obliko varstva: za otroke brez staršev in za otroke, katerih starši niso sposobni izpolnjevati roditeljskih dolžnosti. Nekateri so potrebovali našo pomoč zaradi motenj v družinskih odnosih oziroma razveze staršev. Posebno skrb smo namenili tudi izven zakona rojenim otrokom.

Devet mladostnikov brez staršev je bilo pod **stalnim skrbništvom**. **Začasna in posebna skrbništva** smo urejali za 29 otrok, ki so potrebovali zastopnika na zapuščinskih obravnavah in pri sklepanju pravnih poslov (razne pogodbe). Vsi skrbniki so zavzeto zastopali otroke in varovali njihove pravice in koristi.

Za 54 otrok smo izvajali naloge s področja **rejništva**. Desetim otrokom je med letom rejništvo prenehalo. Pet otrok se je vrnilo k staršem, štirje so postali polnoletni, ena rejenka je odšla iz rejniške družine in zaživela v izvenzakonski skupnosti. Tem fantom in dekletom smo pomagali pri iskanju pripravništva oziroma vključevanju v delo. Pomemben dosežek predstavlja navezovanje osebnih stikov med otroki rejenci in njihovimi starši. Tako ostaja vez med otrokom in matično družino. Zaživelo je delo s skupino rejnic. Na družabnih srečanjih in predavanjih so izmenjavale izkušnje o vzgoji otrok in tako postajajo vse bolj stanovska združba, ki se zaveda svoje velike odgovornosti in se želi izpopolnjevati za še boljše delo.

Odkrili in pridobili smo dve mlajši ženi, ki se pripravljata na poklicno rejništvo. V kratkem se obeta ustanovitev Društva rejnic in rejnikov v ravenski občini.

S problematiko **posvojitve** se srečujemo občasno. Nekaj zakonskih parov se je oglasilo zaradi želje po posvojitvi otrok. Dobili so napotke o poteku postopka. Z enim parom smo se pogosto srečevali in izvajali pripravo na bodoče starševstvo. Opravili smo že enostranski posvojitvi.

Izvajali smo 147 postopkov za **priznanje očetovstva**. Število otrok, rojenih v izvenzakonski skupnosti, je v lanskem letu nekoliko upadlo. Mnogi mladi starši se odločajo za skupno življenje brez sklenitve zakonske zveze. Te starše spodbujamo, da storijo vse, kar je potrebno za zavarovanje pravic in koristi otrok.

Ob razvezah zakonske zveze in takoj po njih se pogosto pojavljajo zahteve starša, ki ne živi skupaj z otrokom, da mu pomagamo urediti **osebne stike** z otrokom. Izvajali smo svetovanje staršem 35 otrok. Svetovalni razgovori so bili za 30 otrok učinkoviti in so srečanja z drugim staršem stekla v skladu s sporazumom med staršema.

Preživninske obveznosti smo urejali za 689 otrok in mladoletnikov ter 70 odraslih. V lanskem letu smo zaradi rasti življenjskih stroškov in osebnih dohodkov štirikrat opravili postopek uskladitve preživnin. Kljub temu pa ugotavljamo, da so preživnine nizke in le delno pokrivajo življenjske stroške ljudi, ki jih prejemajo.

V zvezi s preživljanjem otrok je 51 staršev sklepalo nove dogovore, 56 jih je iskalo pravico otrok na sodišču. Ob koncu leta je znašala najvišja preživnina 2.961 dinarjev, najnižja pa 300 dinarjev. Povprečna preživnina v decembru je bila 900 din. Ker je bila zakonsko omejena rast osebnih dohodkov in zamiki pri izplačilu le-teh, so mnogi preživninski zavezanci predlagali, da ob valorizaciji preživnina ostane na isti ravni, oziroma se zniža zaradi njihovega slabšega gmotnega položaja.

S sodiščem smo sodelovali v treh postopkih za **predodelitev otrok** drugemu staršu zaradi zanemarjanja in opuščanja ustrezne skrbi za otroka. Sodišče je upoštevalo naš predlog.

Za polno zaščito dveh duševno prizadetih mladostnikov smo ob njihovi polnoletnosti predlagali sodišču **podaljšanje roditeljskih pravic**.

OTROCI IN MLADOSTNIKI Z MOTNJAMI V VEDENJU IN OSEBNOSTI

Obravnavali smo 62 storilcev kaznivih dejanj, starih od 14 do 18 let, 27 novincev, kar četrtno manj kot leto poprej. Najpogostejša kazniva dejanja, ki so jih storili, si sledijo takole: tatvine, poškodovanje tuje stvari in fizično obračunavanje z žrtvijo. Senat za mladoletnike pri sodišču v Mariboru je 12 fantom izrekel najblažji vzgojni ukrep – ukor, sedmim strožje nadzorstvo socialnega skrbstva, trem namestitvev v vzgojni zavod, enemu pa namestitvev v prevzgojni dom Radeče. Večina teh mladoletnikov je vedenjsko motenih in izhajajo iz neurejenih družinskih razmer. Nekateri od njih močno odklanjajo sodelovanje z delavci Centra, kar ovira izvajanje izrečenih ukrepov. Pri vključevanju teh fantov v življenje smo imeli vrsto težav pri iskanju zaposlitve.

Težavnost 14 otrok in mladostnikov z asocialnim vedenjem se je kazala v agresivnem vedenju do vrstnikov, potepanju in izostajanju od pouka. V sodelovanju s starši in šolami ter psihohigienskim dispanzerjem smo preprečevali stopnjevanje teh odklonskih pojavov. Trije otroci so bili zaradi nesposobnega domačega okolja in močnejše izraženih težav prešolani v vzgojni zavod.

Prekrškarjev je bilo lani 146, 50 manj kot leto poprej. Najpogostejše so kršili cestnoprometne predpise ter javni red in mir. Ker prihajajo na obravnavo k sodniku za prekrške po letu in dlje, odkar so naredili prekršek, je le-ta neučinkovita. Zato izvajamo celovito teamsko obravnavo »prekrškarjev«, ki se pojavlja hkrati v skupini storilcev kaznivih dejanj.

V letu 1990 beležimo upad kaznivih dejanj, ki jih storijo otroci, mlajši od 14 let. Prejeli smo devet prijav, trikrat manj kot v preteklem letu. Ugotavljamo, da je pojav pogostejši v mestnem okolju kot v manjših zaselkih, zlasti na Ravnah in Prevaljah. Najpogostejša kazniva dejanja pa so: tatvine in poškodovanje tuje lastnine.

Otrokom in mladostnikom smo pomagali s svetovalnimi razgovori. Usmerjali smo jih v različne športne in kulturne dejavnosti, da bi bili primerno zaposleni v svojem prostem času. Na vseh osnovnih šolah smo predavali in se pogovarjali z učenci višjih razredov o tej problematiki, pripravili smo predavanja in pogovore s starši o vzgoji otrok zaradi preprečevanja odklonskega vedenja mladoletnikov.

OTROCI IN MLADOSTNIKI Z MOTNJAMI V TELESNEM IN DUŠEVNEM RAZVOJU

Spremljali smo 99 otrok in mladostnikov. Večina je bila vključena v različne organizacije za usposabljanje. Nekaj predšolskih otrok (pet) z različnimi motnjami je bilo vključenih v specialno pedagoško obravnavo v vzgojnovarstveni organizaciji.

Komisiji za razvrščanje je bilo predstavljenih 33 otrok in mladostnikov. Na predlog komisije je šest absolventov osnovne šole Juričevega Drejkca nadaljevalo šolanje v skrajšanem programu usmerjenega izobraževanja, eden se je vključil v DPP. Sedem šoloobveznih lažje duševno prizadetih otrok je bilo napotenih na šolo s prilagojenim programom. Ostale smo vključili glede na vrsto motenosti v specializirane ustanove za usposabljanje.

30 otrok in mladostnikov je bilo v celotni oskrbi organizacij za usposabljanje, 12 pa v rejniških družinah. Stroški oskrbe zanje so bili v pretežni meri poravnani iz republiškega proračuna (za socialno skrbstvo). Delno so prispevali starši.

Šest težko duševno in telesno prizadetih otrok in mladostnikov oskrbujejo mame. K petim prihaja na dom specialni pedagog in izvaja program osnovnega usposabljanja. Pretežni del bremena torej nosijo družine. V prihodnje je treba tem družinam zagotoviti redno pomoč na domu v obliki mobilne strokovne službe.

Težave pri zaposlovanju mladih invalidov z zaključeno osnovno šolo s prilagojenim programom so se stopnjevale. Večina jih je ob koncu šolanja sposobnih in pripravljenih, da se vključijo v življenje in delo. Prijavljeni so na skupnosti za zaposlovanje in imajo ob armadi drugih nezaposlenih iz dneva v dan manj možnosti za vstop v podjetja. Ostajajo brez statusa, brez sredstev za preživljanje, v breme svojih staršev oziroma družin. Kot začasna, prehodna rešitev zanje je bilo organizirano usposabljanje v okviru »preizkusa delovne zmožnosti« (financer Zavod za zaposlovanje) v Delavnici pod posebnimi pogoji. Ustanovitev invalidskih delavnic v občini Ravne postaja nujna.

INVALIDNE ODRASLE OSEBE

Med 174 evidentiranimi odraslimi invalidi je bila v letu 1990 dobra tretjina duševno prizadetih, ena četrtna telesno prizade-

detih, manj pa slepih in slabovidnih ter slušno prizadetih. Se vedno narašča število živčno in duševno bolnih oseb, ki se ne morejo vključevati v življenje in potrebujejo pomoč pri zagotavljanju minimalnih pogojev za preživetje.

Večina invalidov je v domači oskrbi pri svojih sorodnikih ali v tujih družinah. Najbolje je poskrbljeno za 23 srednje duševno prizadetih oseb, ki so vključene v delavnico pod posebnimi pogoji in 12 težko duševno prizadetih, ki so oskrbovanci socialnih zavodov.

Varovanci delavnice pod posebnimi pogoji in nekaj ne vključenih težjih invalidov se enkrat na mesec ob sobotah srečujejo v »klubu« na Ravnah in v Mežici, kjer preživljajo prijetne ure sprostitve in razvedrila. Delo obeh klubov vodijo prostovoljci, prijatelji prizadetih. Kar devet jih je, ki brezplačno opravljajo to humano delo, zato zaslužijo naše priznanje in zahvalo. Delo kluba vodi socialna delavka Centra.

Lani so pridobile status invalida in pripadajoče materialne pravice v skladu z Zakonom o družbenem varstvu duševno in telesno prizadete osebe.

VEDENJSKO IN OSEBNOSTNO MOTENE ODRASLE OSEBE

Skupina odraslih osebnostno in vedenjsko motenih oseb je štela 63 ljudi. Kar polovica jih je potisnjena na rob družbenega dogajanja zaradi alkoholizma. Pri 22 je močno izraženo asocialno vedenje, 21 možakarjev je storilo kazniva dejanja. Ti ljudje imajo praviloma kopico osebnih težav, nerazrešenih stisk in so malo pripravljeni in malo zmožni narediti sebi v prid.

Pomagali smo jim pri urejanju minimalnih eksistenčnih pogojev (hrana, obleka, začasno bivališče), nekaterim pri iskanju priložnostnega dela in uveljavljanju osnovnega zdravstvenega varstva.

V sklopu postpenalne pomoči smo delali z 20 obsojenci. Nekateri so bili še na prestajanju zaporne kazni (trije v Rogozi, pet v Mariboru, eden na Dobu, eden v Ljubljani), drugi so iskali pomoč po prestani kazni. Kazni trajajo od treh mesecev do 15 let.

Težave pri iskanju zaposlitve in reševanju stanovanjskih problemov za to skupino ljudi se v sedanjih družbenih razmerah stopnjujejo.

ODRASLE OSEBE, STARE NAD 65 LET

Spremljali smo 319 oseb iz preteklega leta. Dodatno je bilo v obravnavi 136 oseb. Različne oblike varstva in pomoči smo nudili 455 starejšim občanom.

Skoraj polovica teh oseb je rabila pomoč zaradi pojavov, ki spremljajo staranje, dve petini zaradi kroničnih obolenj, 51 jih je brez ustreznega družinskega varstva.

Domsko varstvo smo urejali za 29 ostarelih ljudi. Večina jih je bila sprejeta v Koroški dom starostnikov v Črnečah. Med letom je bilo v domski oskrbi povprečno 139 naših občanov. Dobra polovica teh oseb si s svojimi prejemki poravnava oskrbnino, ostali prejemajo pomoč v obliki plačila – 16, oziroma doplačila – 46 iz občinskega proračuna (socialno skrbstvo).

Obstoječi socialni zavodi so zasedeni. Povprečno število čakajočih je v tem letu upadlo, spreminja pa se sestav in potrebe ostarelih, ki želijo zavodsko oskrbo. Prevladujejo takšni, ki so potrebni popolne medicinske nege, stalnega nadzora in torej nikakor ne morejo ostati v domači oskrbi. Pritiski svojcev in drugih ljudi, ki jih oskrbujejo, se večajo.

Morda bomo na Ravnah v drugačnih časih bolj prožni pri iskanju rešitev in se bomo odločili, da preuredimo v dom ostarelih kakšen prazen objekt (samski dom Ravne, dijaški dom Mežica!?)

Za 34 ostarelih smo organizirali pomoč na domu. Izvajale so jo tri mlade nezaposlene ženske in gospodinje. Starejši ljudje so bili z njihovim delom zadovoljni, neradi pa so prispevali nagrado za opravljeno delo iz lastnega žepa (del dodatka za pomoč in postrežbo). Pospeseno tečejo aktivnosti za izvajanje pomoči na domu ostarelim osebam.

DRUGE ODRASLE OSEBE

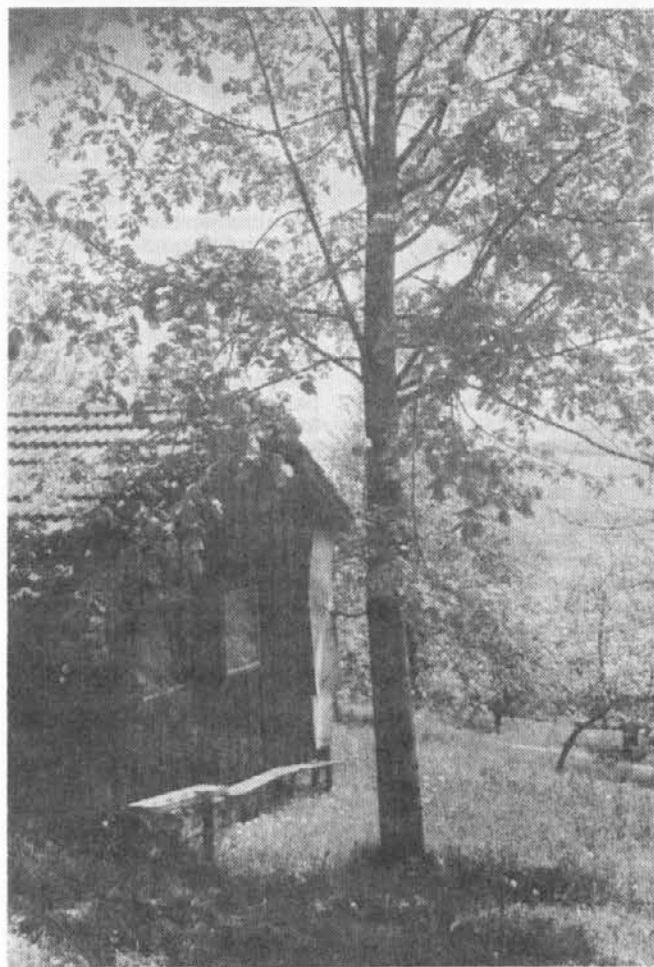
Za 455 občanov smo opravili različne storitve. Program svetovanja mladim pred sklenitvijo zakonske zveze smo izvajali individualno. Več informacij o pomenu partnerske skupnosti, družine in vzgoje otrok smo dajali starejšim izven zakona rojenim otrokom.

S 47 pari smo opravili pred razvezo zakonske zveze svetovalni razgovor. O rezultatih smo obveščali sodišče. Večina zakoncev se je odločila za razvezo, saj so bili odnosi med njimi docela porušeni. Na svetovanju so dobili informacije o pravicah in dolžnostih do otrok ob razvezi in po njej (dode-

liten in varstvo otrok, preživljanje, stiki) ter o možnostih za urejanje drugih pomembnih zadev (zaposlitev, stanovanje, premoženje). Pri dogovarjanju o teh stvareh je bilo največ neusklajenosti glede dodelitve otrok v vzgojo in oskrbo enemu od njih, urejanju stikov med otrokom in staršem, ki se je odsečil ter pri razreševanju stanovanjskega problema.

Ker je razveza zakonske zveze hud stres, so ti zapleti razumljivi. Ob daljšem vodenju so se s pomočjo opore strokovnega delavca skoraj vsi ti ljudje dokopali do uvida celotne situacije in bolj realistično presojali lasten položaj ter načrtovali prihodnost zase in za otroke. Porazvezno svetovanje prihaja vse bolj do veljave. Ugotavljamo, da bivši zakonci šele takrat uvidijo potrebo po usklajevanju stališč in postopkov glede oskrbe in vzgoje otrok.

38 zakoncev oziroma partnerjev (izvenzakonska skupnost) je iskalo pomoč svetovalcev zaradi motenj v partnerskem odnosu. Uspeli so tisti, ki so bili dobro motivirani za obstoj življenjske skupnosti. Manj uspeha smo imeli pri urejanju družinskih razmer, kjer je prisoten alkoholizem, delomrzništvo, nasilje močnejšega nad slabotnejšimi. Spodbujali smo jih za zdravljenje alkoholizma, jim iskali zaposlitev in zatočišče. Izvedli smo ustrezne ukrepe za zaščito otrok, enega starša smo predlagali v kaznovanje. Kljub našim prizadevanjem, da bi osvestili žene, so se le posamezne odločile zapustiti moža in zaživeti na novo.

75 občanom smo pomagali pri iskanju zaposlitve. Med njimi je bilo kar polovica mladih z opravljenim pripravništvom! Uspehi? Nekaj kmetov in obrtnikov je sprejelo peščico teh ljudi ter jim tako omogočilo preživetje.

Nerešen stanovanjski problem je prisilil 92 občanov, da so nas prosili za sodelovanje in pomoč pri iskanju stanovanja.

Obiskali smo 28 občanov, ki so pod skrbništvom, in pripravili skrbniška poročila ter izpeljali 14 postopkov postavitve skrbnika za posebni primer.

MATERIALNO OGROŽENI POSAMEZNIKI IN DRUŽINE

Socialno-varstvene dajatve izhajajo iz samoupravnega spoznanja o uresničevanju socialnovarstvenih pravic. Do njih so upravičeni občani, ki si z lastnimi dohodki ne morejo zago-

tačljati minimalne socialne varnosti. Te dajatve jim pomenijo dopolnitev k družinskemu proračunu, v nekaterih primerih (edini vir preživljanja) omogočajo golo preživetje.

Potrebe in pričakovanja ljudi po dodelitvi socialnovarstvenih pomoči naraščajo. V zadnjih mesecih se med prosilci pojavljajo poleg upokojskih družin z enim dohodkom, družin z večjim številom nepreskrbljenih otrok in za delo nesposobnih občanov nove skupine materialno ogroženih: delavci, ki z enim ali celo dvema osebnima dohodkoma (75 % OD oziroma zamik izplačila OD) ne morejo zagotoviti minimalne socialne varnosti svoji družini in mladi, za delo sposobni ljudje, iskalci prve zaposlitve ter drugi brezposelni, ki pri Zavodu za zaposlovanje niso upravičeni do nobene pomoči. Njihove družine so tako iz dneva v dan bolj obremenjene.

Podatki enotne skupne evidence prejemnikov socialnovarstvenih pomoči pri CSD kažejo, da je v letu 1990 prejelo eno ali več vrst socialnih prejemkov 2.374 družin ali posameznikov, kar je 10 odstotkov več kot v letu '89. Vsaka četrta družina v občini je torej prejela v povprečju 2,5 pomoči (0,5 več kot v letu poprej).

Med prejemniki je bilo lani že 55 odstotkov delavskih družin in le 45 odstotkov upokojskih in drugih (leto poprej razmerje 50 : 50). To razmerje se spreminja v zadnjih dveh letih in ugotavljamo, da je trenutno bolj ogrožena socialna varnost delavskih družin.

Primerjalni podatki o povprečnem številu upravičencev do denarnih pomoči v letih 1988 do 1990

Vrsta socialnovarstvenih pomoči	1988	1989	1990
delno nadomestilo stanarin	455	526	565
družbena pomoč otrokom *	2.264	2.218	2.456
edini vir preživljanja *	22	22	24
dopolnilni vir preživljanja *	88	75	75
začasna denarna pomoč	16	12	20
enkratna denarna pomoč	85	104	256
rejnina *	47	42	36
plačilo stroškov oskrbe v organizaciji za usposabljanje * in socialnih zavodih	129	122	118
oprostitev doplačila k ceni zdravstvenih storitev	1.162	1.189	1.820 (funk. pom.)

* financiranje zagotovljeno v republiškem programu

Povečalo se je število prejemnikov družbene pomoči otrokom, delnega nadomestila stanarine in oprostitve doplačila k ceni zdravstvenih storitev.

Obseg upravičencev do edinega in dopolnilnega vira se ni spremenil, povečalo pa se je število prejemnikov začasnih in enkratnih denarnih pomoči.

Zneski denarnih pomoči so bili odmerjeni v skladu s predpisanimi merili in so le skromna pomoč družbene skupnosti za premagovanje eksistenčnih težav ljudi v finančni stiski. Omeniti velja še dejstvo, da so za pomoč zaprosili mnogi, ki do nje niso upravičeni in so prejeli negativne odgovore. Ti postopki so bolj zahtevni in naporni za strokovno službo, saj je treba podrobno utemeljiti razloge za odklonitev pomoči.

Denar za družbene pomoči otrokom, edini in dopolnilni vir preživljanja, rejnine in oskrbo otrok in mladostnikov v organizacijah za usposabljanje je zagotavljala republika, vse ostalo pa občinski proračun.

Zaključek

Pri svojem delu se srečujemo z množico različnih ljudi. Čeprav so na prvi pogled razvrščeni v določene skupine, želimo poudariti, da k vsakemu posebej pristopamo na drugačen, njemu prilagojen način. Naše ravnanje je v skladu z etiko publicnega dela usmerjeno v pomoč in oporo posameznikom v osebni stiski. Zavezani smo, da ravnamo v dobro ljudi. Naše orodje in pripomočki za delo so znanje, delovne in življenjske izkušnje, optimizem in vera v ljudi.

Mnogi so izrekli zahvalo za pomoč, nekateri tudi kritiko. Delo z ljudmi prinaša oboje. Zahvala je nagrada za opravljeno delo in vložen napor, kritika pa spodbuda za iskanje novih, boljših oblik dela. Zato, da bomo zadovoljni oboji, ko se srečujemo kot človek s človekom.

UREJANJE INFRASTRUKTURE – POGOJ ZA NADALJNI RAZVOJ KOTELJ

Ninoslav Godec

Naselje Kotlje in celotni dolinski predel ob hotuljskem potoku je doživel velike spremembe predvsem v obdobju sedemdesetih in osemdesetih let 20. stoletja. Nekdanja kmečka vas je v tem obdobju hitro rasla in preživljala najbolj pomembne trenutke v svoji urbani transformaciji. Razvoj Raven kot močnega industrijskega središča in omejenost prostora sta povzročila, da so se tokovi poselitve preusmerili v sosednja naselja, predvsem v Kotlje in Strojnsko Reko.

Transformacija kmečke vasi v spalno naselje je pustila vidne sledove tudi v podobi Kotelj. V zadnjih letih je razvoj potekal predvsem v smeri fizične rasti brez kakovostne členitve posameznih območij v enotno in razpoznavano celoto. Posebej je nastopil problem središča naselja, ki ni ustrezno sledilo razvoju poselitve. Sedaj smo že prišli v tisto razvojno fazo, ko ni več dovolj samo reševanje nastajajočih komunalnih, prometnih in ostalih infrastrukturnih problemov, temveč je potrebno tudi celovito ovrednotenje dosežene funkcionalne in fizične opremljenosti naselja.

Vsi ti procesi istočasno trajno spreminjajo tudi celotno naravno in kulturno krajino dolinskega predela od Kotelj do Raven in v določeni meri izničujajo minulo delo prejšnjih generacij kmetov. Predvsem gre za tendenco pozidave celotnega dolinskega dela od Kotelj do Raven kot kontinuiranega naselja, kar je v nasprotju z dosedanjim načinom poselitve (kmečka vas, gruča objektov, posamezna kmetija), vendar omogoča maksimalno izrabo obstoječe, že zgrajene infrastrukture.

V prihodnosti bo treba dati večji poudarek vzpostavitvi nove identitete naselja Kotlje v skladu z novimi razvojnimi usmeritvami.

Ugodna naravna lega glede na bližino izjemnega naravnega rezervata Uršlje gore in obstoječih rekreacijskih objektov ter še ohranjene kmetijske površine nam narekujejo, da razvojne možnosti Kotelj iščemo predvsem v turistični sferi.

Razvojna strategija Kotelj mora vsebovati jasne globalne razvojne cilje, definiranje prioritarnih razvojnih področij in nosilcev razvoja ter ustvarjanje ustreznih družbene klime.

Vsaka razvojna usmeritev se mora odražati tudi v podobi naselja, ki bo s stalno izboljšavo kulturne krajine izoblikovalo identiteto prostora kot pomembnega sociološkega faktorja.

Pri načrtovanju razvoja bo treba veliko pozornosti posvetiti naravnim resursom, ki so omejeni, in po mojem mnenju najpomembnejši faktor, ki bo določal globalno usmeritev razvoja in s tem tudi nadaljnjo izrabo prostora.

Vsaka nadaljnja odločitev se navezuje tudi na problematiko infrastrukture, ki je v zadnjem času močno izpostavljena. Nove tendence razvoja Kotelj kot turističnega centra zahtevajo nujno reševanje komunalnih in prometnih problemov, ki niso sledili dosedanjemu razvoju naselja.

PROMET

Z rekonstrukcijo ceste Slovenj Gradec – Kotlje se je močno povečal promet in položaj Kotelj v tem prostoru se je bistveno spremenil. Nekdaj

dokaj izolirana vas Kotlje je danes locirana ob moderni prometnici, ki povezuje dve največji središči na Koroškem. Pričakujemo, da bo novo nastali položaj še bistveno povečal zahteve za dodatno urbanizacijo tega prostora glede na bližino obeh središč. Spremenjena situacija zahteva, da se v kratkem času izvede tudi rekonstrukcija cestne povezave od Kotelj do Raven ter uredijo avtobusna postajališča.

S prometnega stališča je predvsem treba urediti peš pot in kolesarsko stezo na relaciji Ravne – Kotlje – Rimski vrelec. Za ta poseg so že izdelane strokovne podlage in pričakujemo, da se bo v letošnjem letu tudi začelo z realizacijo 1. faze tega pomembnega infrastrukturnega objekta.

KOMUNALNA PROBLEMATIKA

Osnovni pogoj za nadaljnji razvoj Kotelj je ureditev komunalne infrastrukture.

Nerešeni problemi odpadnih voda že vrsto let povzročajo velike ekološke težave in v zadnjem času, z uveljavitvijo sanitarnih in ekoloških predpisov, v celoti onemogočajo nadaljnji razvoj in urbanizacijo naselja.

Zato ni slučajno, da se je realizacija kolektorskega sistema aglomeracije Prevalje – Ravne pričela z izgradnjo kolektorske povezave Ravne – Kotlje. Na osnovi dejstva, da je prostor od Raven do Kotelj že gosto naseljen (zazidave Brdinje, Nadolžnik), je ugotovljeno, da ni smiselno reševati problema Kotelj z ločeno čistilno napravo, ampak s kolektorskim sistemom, na katerega bodo priključeni tudi vsi že zgrajeni objekti ob dolinskem delu Hotuljke.

Do izgradnje centralne čistilne naprave na Ravnah bo v 1. fazi treba še realizirati določeno število razbremenilnikov visokih meteornih voda, ki bodo imeli tudi funkcijo predčiščenja odpadnih voda.

Pri reševanju te problematike je v Kotljah zastavljen tudi koncept, da se vsak nadaljnji poseg rešuje z ločenim sistemom kanalizacije (meteorne in fekalne) in s tem bistveno zmanjša obremenitev predvidene ČN.

Zadostne količine neoprečne pitne vode so eden od pogojev za razvoj naselja. Območje Uršlje gore je bogato vodonosno, vendar je v preteklosti velikokrat prišlo do onesnaževanja vodnih virov

predvsem zaradi istočasne rabe vodozbirnih območij tudi za kmetijstvo. Z ureditvijo novih zajetij, ki ne posegajo na kmetijska zemljišča, in z uveljavitvijo odloka o zaščiti vodnih virov v občini Ravne na Koroškem pričakujemo, da oskrba z vodo ne bo več omejitveni faktor pri razvoju tega prostora.

Oskrba Kotelj s plinom ima izredno velik pomen pri nadaljnjem razvoju. Dosedanja razvojna politika naselja ima za rezultat, da je v tem prostoru onesnaževanje zraka bistveno manjše kot v ostalih delih občine. Izgradnjo plinovoda nadaljujemo z namenom, da se vsi potrošniki priključijo na ta energent in s tem tudi v bodoče zagotavljamo pozitivne ekološke učinke. Zmanjševanje onesnaženosti okolja in odpravljanje obstoječih obremenitev prostora bo eden od pogojev za hitrejši razvoj turizma.

Izgradnja magistralnega plinovoda ima določene posledice v urbanizaciji prostora, in sicer v omejitvi posegov v 200-metrskem varovalnem pasu ter prepovedi posegov v 30-metrskem varovalnem pasu od osi plinovoda.

Pri ureditvi vodotokov, predvsem Hotuljke, moramo poskušati upoštevati istočasno različne oz. nasprotujoče si zahteve vodnega gospodarstva, ki je v preteklosti večino naših vodotokov preuredilo v odtočne jarke, ter naravno varnostne zahteve, ki predvidevajo ohranitev strug in obrežij v čim bolj naravni obliki. Glede na položaj in pričakovani turistični razvoj menimo, da je treba doseči kompromis in regulacije potokov izvesti tako, da bomo ohranili še preostale naravne vrednote vodotokov in istočasno zagotovili varnost pred visokimi vodami.

Vsi navedeni obstoječi in predvideni infrastrukturni objekti so pogoj za nemoteno načrtovanje in razvoj naselja ter ostalih razvojnih programov. Funkcioniranje infrastrukturnega sistema kot celote omogoča optimalno izrabo prostora brez ustvarjanja večjih ekoloških problemov kot osnovne determinante za bodoči razvoj turistične ponudbe.

Na koncu lahko zaključimo, da bo v naslednjem obdobju osnovna naloga zagotoviti dvig infrastrukturnega standarda na področju cele občine vključno s Kotljami in sancijska obstoječih ekoloških problemov.

GRADIVO ZA KOROŠKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

DR. VILI KRAMER

Rodil se je 30.6.1931 v Šentjanžu pri Dravogradu kot sin delavca Ivana in matere Marije, roj. Obretan. Osnovno šolo je obiskoval na Ravnah in v Slovenj Gradcu, gimnazijo pa na Ravnah, kjer je maturiral l. 1950 in se jeseni istega leta vpisal na kemijski oddelek naravoslovne fakultete Univerze v Ljubljani. Februarja 1955 se je zaposlil na Inštitutu Jožef Stefan kot tehnični sodelavec in tako prekinil študij.

Diplomiral je julija 1966 in bil izvoljen v naziv višji asistent v Odseku za spektroskopijo na istem inštitutu. Oktobra 1968 je odšel na specializacijo na Tehnično univerzo v Braunschweigu (ZRN), kjer je delal na področju organske masne spektrometrije.

Kot sodelavec laboratorija za masno spektrometrijo je najprej sodeloval pri izgradnji raznih aparatov, razvijal kvalitativno in kvantitativno analitiko plinov s pomočjo masnega spektrometra, raziskoval na področju izotopske analitike ter delal na več samostojnih nalogah za Zvezno komisijo za nuklearno energijo.

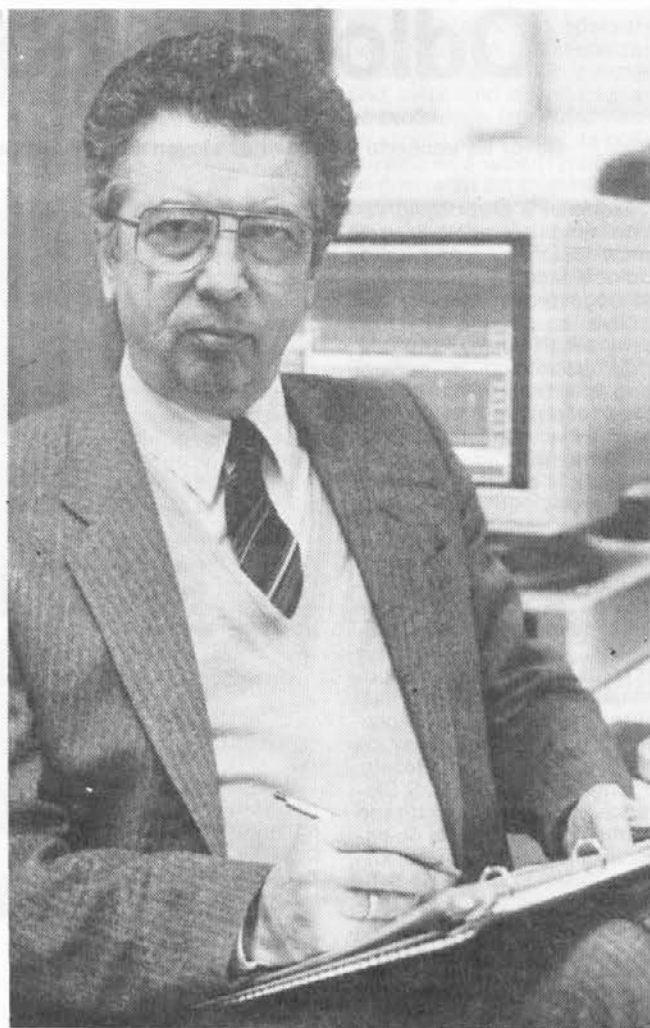
V okviru specializacije v Nemčiji je pričel z delom na področju masno spektrometrične analitike organskih substanc. Po nekaj mesecih je sprejel samostojno tematiko raziskav žolčnih barvil in njihovih kovinskih kompleksov. To problematiko je obdelal v di-

sertaciji, ki jo je prodložil na univerzi v Braunschweigu. Ko je opravil nekatere dopolnilne izpite in vaje po tamkajšnjem programu, je 25.6.1971 opravil doktorski izpit.

Po vrnitvi iz Nemčije je kot samostojni asistent pričel z delom na področju organske masne spektrometrije, ki so jo pričeli takrat uvajati tudi na Inštitutu Jožef Stefan. Raziskave na področju organske masne spektrometrije opravlja sedaj kot višji raziskovalni sodelavec Odseka za spektroskopijo, ki ga tudi vodi.

Raziskovalno delo skupine za masno spektrometrijo se je pretežno usmerilo na raziskave organskih molekul z metodo spektroskopije kinetične energije ionov.

Z izpopolnjevanjem te metode v tem desetletju jim je uspelo razširiti raziskovalne možnosti, tako da sedaj lahko preučujejo reakcije disociacije ionov, »charge stripping« reakcije, reakcije izmenjave naboja in reakcije z ločitvijo nabojev. Razen tega postopek uporabljajo tudi v aplikativne namene kot tandemsko masno spektrometrijo, ki danes v svetu predstavlja pomembno analitsko metodo za identifikacijo organskih spojin v kompleksnih zmesih. Pri vsem tem raziskovalnem in razvojnem delu je dr. Kramer aktivno sodeloval, rezultati njegovega dela pa so objavljeni v vrsti člankov, referatov in v delovnih poročilih.

Raziskave so potekale pretežno v okviru raziskovalne naloge, katere nosilec je dr. Kramer, deloma pa tudi v sodelovanju z drugimi laboratoriji izven Inštituta Jožef Stefan. Zadnji dve leti potekajo

raziskave tudi v okviru YU – AM NSF projekta v sodelovanju z Univerzo v Beogradu in s Purdue University – Lafayette v ZDA.

Razen vodstvenega in opisanega raziskovalnega dela so prizadevanja dr. Kramerja usmerjena tudi v prenovo raziskovalne opreme. Tako so v zadnjih dveh letih na odseku popolnoma obnovili masni spektrometer za visokotemperaturne raziskave anorganskih materialov. Pričeli pa so tudi s prenovo spektrometra za izotopsko analitiko. Sodelujejo tudi pri izdelavi merilnikov za pretočno merjenje koncentracije kisika v plinih, ki jih prodaja odsek uporabnikom po vsej Jugoslaviji.

Glede na dokaj odmevno raziskovalno delo skupine so uspešni tudi stiki, ki jih vzdržujejo s svetom. Tako že več let sodelujejo s podobnimi laboratoriji univerz v Swansea (Anglija), Purdue (ZDA), Kölnu, Leipzigu in Budimpešti. Na spektroskopskih konferencah v organizaciji slednjih dveh je imel dr. Kramer tudi vabljena predavanja.

Bibliografija dr. Kramerja obsega blizu štirideset znanstvenih publikacij v domačih in tujih revijah ter petnajst objavljenih referatov.

Odločili smo se...

Janez Mrdavič

Govor na koncertu v počastitev slovenskega kulturnega praznika – 8.2.1991

Trdno in s prepričljivo večino smo se odločili vzeti svojo usodo v svoje roke. Odločili smo se prevzeti našo odgovornost za svoje odločitve, za uspehe in neuspehe svojih dejanj in nehanj.

Za popotnico in kažipot smo si izbrali veliko sporočilo Prešernove Zdravljice, ki nazdravlja lepšemu svetu prihodnosti, »...ko rojak prost bo vsak, / ne vrag, le sosed bo mejak«.

Samo na zaupanje v kulturni razvoj pri nas in v svetu lahko opremo pričakovanje, da se bojo Prešernove želje nekoč zares tudi uresničile. Zgodovinski spomin in izkušnje nas namreč opominjajo, da v preteklosti naši bližnji mejaši niso gojili pretirano prijateljskih čustev do našega naroda in dežele. Spominjajo nas, da tudi Slovenci nismo bili pretirano strpni in razumevali do tistih svojih rojakov, ki so kritično mislili in mislili po svoje. Tudi življenje našega največjega pesnika je dokaz za to.

Zaupanje v kulturni razvoj nam lahko budi upanje, ker je kultura dogajanje, nenehna rast, preseganje doseženega, odkrivanje in uresničevanje novega. Pomeni potemtakem širjenje in poglobljanje človekovih notranjih razsežnosti. Pomeni najzlahtnejše sadove, porojene iz njegovih najglobljih notranjih potreb, iz njegove nerazložljive sle po plemenitosti in lepoti.

Številni rodovi prednikov so nas s svojim kulturnim delom spremenili iz brezimnega ljudstva v zgodovinski narod, enakovreden drugim narodom;

izoblikovali so nam zavida in občudovanja vredno kulturno krajino, ki pa jo mi marsikje in marsikdaj neodgovorno uničujemo, kakor da je nismo dolžni ohraniti potomcem;

izoblikovali so nam jezik, to največkratnejšo kolektivno umetnino, sposobno, da lahko z njo logično jasno in pesniško prepričljivo izrazimo vse, kar je človeštvo spoznalo, naredilo in o čemer sanja; ustvarili so nam v vse smeri odprto umetnost, ki se lahko po kakovosti meri z vsemi vrstami in zvrstmi umetnosti drugih narodov;

razvijali in razvili so v nas potrebe po lastnem kulturnem snovanju in po sprejemanju vrhunskih umetniških dosežkov.

Zato nam kultura ne sme biti le potratni priboljšek k bolj ali manj pusti vsakdanjosti, temveč naš način vsakdanjega bivanja, kvas, ki naj prekvaša in plemeniti vse naše življenje.

Toda do kulture in njenih dosežkov nimamo samo pravice, temveč tudi odgovornost in dolžnost. Dolžni smo gojiti spoštljiv odnos do kulturne dediščine in rodov, ki

so jo ustvarili. Dolžni smo čupati iz nje, graditi na njej in jo po svojih najboljših močeh bogatiti s svojim deležem. S tem ne bogatimo samo našega časa in življenja, temveč ustvarjamo tudi boljše pogoje za hitrejšo in bogatejšo jutrišnje kulturno rast naših naslednikov in sooblikujemo kulturno podobo slovenske prihodnosti.

Bolj ko je čas razgiban in zgodovinsko usoden, večja

je odgovornost rodu, ki ga živi. In naš čas je zgodovinsko usoden in naša odgovornost je velika.

Ni mogoče pričakovati, da bi se lahko kultura docela izognila težavam, ki jih prinaša čas. Ni pa tudi mogoče, da bi tisti, ki v teh časih odločajo o naši sedanosti in prihodnosti, ostajali zaradi splošnih stisk in težav gluhi za potrebe kulture, za pametne spodbude njenih zagovornikov in ustvarjalcev njenih najzlahtnejših vrednot. Zavedati se morajo, da rešujejo vprašanja dejavnosti, ki je iz nas naredila to, kar smo, ki z nami in našimi sedanimi kulturnimi prizadevanji oblikuje tudi obraz naše prihodnosti.

PREŽIHOVE PLAKETE ZA LETO 1990

Mojca Potočnik

Skupščina občine Ravne na Koroškem je ob koncu letošnjih Vorančevih dnevov podelila Prežihove plakete za leto 1990 kulturnim delavcem, ki so lani ali v daljšem obdobju pomembno prispevali k rasti kulturne dejavnosti v občini Ravne. Plakete je izročil predsednik ZKO Stanko Arnšek na slavnostnem koncertu ob 90-letnici Pihalnega orkestra Rudnika Mežica v petek, 26. aprila 1991.

Zlato Prežihovo plaketo je dobil **Jožko Kert**, srebrno **Rudi Mlinar**, bronaste pa **Richard Čas**, **Marija Pogorevcnik**, **Simon Potočnik** in **Jakob Rožič**.

ZLATA PLAKETA

Zlato Prežihovo plaketo za leto 1990 je dobil inž. **Jožko Kert** za nadvse uspešno dvajsetletno vodenje moškega pevskega zbora Vres. Pod njegovim umetniškim vodstvom je zbor dosegel za naše razmere izjemne uspehe – povzpel se je v sam vrh slovenskega moškega zborovstva in se na njem dolga leta tudi obdržal, kar dokazuje med drugim pet srebrnih plaket z republiških tekmovanj Naša pesem v Mariboru.

Da je z zborom dosegel take uspehe kot dirigent – amater, ni bila dovolj samo njegova prirojena nadarjenost za glasbo, temveč ob velikih zavzetosti in ljubezni do te dejavnosti tudi nenehna skrb za lastno strokovno izpopolnjevanje ter povezovanje s poklicnimi zborovodji in skladatelji. Jakob Jež in prevaljski rojak Lojze Lebič

sta za Vres napisala več izvirnih skladb in priredb, ki jih je zbor uspešno predstavil slovenski glasbeni javnosti. Za interpretacijo Ježeve uglasbitve Prijatelja iz starodavnega Leškega rokopisa in Lebičeve priredbe zilske ljudske – Pesem od zarje je Kert dobil posebno priznanje na tekmovanju leta 1988 v Mariboru.

Sad Kertovega prizadevanja je tudi Vresovo sodelovanje s številnimi slovenskimi zbori znotraj in zunaj republiških meja ter približevanje zborovskega petja mladim na šolskih koncertih.

Kert pa ni le vresovec. Dolga leta vodi prevaljski cerkveni mešani zbor, ki je prav tako eden najboljših na Koroškem. Kert je veliko pripomogel k uspešni obnovi farne cerkve in nakupu novih, koncertnih orgel, ki bodo omogočile nov razmah tovrstne glasbene dejavnosti v Mežiški dolini.

Jožko Kert je človek širokih kulturnih razgledov. To je dokazal s številnimi članki v obeh Fužinarjih, z izdajanjem Vresovih vsebinsko bogatih koncertnih knjižic in lani z izdajo zbornika o zgodovini in sedanosti prevaljske cerkve in kraja.

V svojem dolgoletnem delovanju je Kert močno vplival na kulturno dogajanje v krajem in širšem merilu tudi kot sposoben organizator in kulturni politik.

SREBRNA PLAKETA

Rudi Mlinar je dobil srebrno Prežihovo priznanje za svojo vsestransko kulturno dejavnost. Na Lešah že vrsto

let vodi kulturno-umetniško društvo, režira in sam piše besedila za gledališke predstave. Razen dramskih besedil piše tudi prozo in pesmi. Zelezarna Ravne mu je leta 1986 izdala zbirko črtic Peškoče zvezde, objavlja pa tudi v Koroškem in Informativnem fužinarju ter v reviji Mentor.

Dolga leta je bil dejaven član predsedstva ZKO, zdaj je član občinske komisije za kulturo.

BRONASTE PLAKETE

Rihard Čas je dobil bronasto Prežihovo plaketo za zavzeto vsestransko delovanje v pevskem zboru Vres. Izkazal se je kot pevec, tajnik in organizator raznovrstne zborove dejavnosti.

Tudi **Jakob Rožič** je dobil priznanje kot član Vresa. Pri zboru vztraja vse od ustanovitve in je eden tistih pevcev, ki ustvarjajo njegovo trdno jedro. Kot član odbora, blagajnik in predsednik je pomembno vplival na programsko usmeritev in kakovostno rast zbora, je pa tudi njegov skrben kronist.

Marija Pogorevcnik je dobila bronasto plaketo za vzorno in vestno strokovno vodenje mešanega pevskega zbora Mato iz Črne. Pod njeno dirigentsko roko se je uveljavil kot dober zbor in se vrasel v kulturno življenje kraja in občine.

Simon Potočnik je prejel bronasto Prežihovo plaketo za uspešno umetniško vodstvo moškega zbora Gozdar iz Črne, v katerem se k ubranemu petju zbirajo gozdarji in kmetje tudi iz širše okolice Črne.

ŽIVLJENJE

Rodil se je 23.8.1934 na Prevaljah, leta 1952 maturiral na Gimnaziji Ravne in se odločil za študij arheologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Hkrati se je vpisal na Srednjo glasbeno šolo in se po diplomu povsem posvetil študiju glasbe. Kompozicijo in dirigiranje je študiral na Akademiji za glasbo v Ljubljani, izpopolnjeval pa se je še na Fakulteti za glasbene umetnosti v Beogradu in pozneje v stikih z evropskimi glasbeniki na raznih mednarodnih srečanjih.

Že v času študija se je uveljavil kot dirigent – po začetku na Srednji baletni šoli je prevzel umetniško vodstvo APZ Tone Tomšič in nato Komorni zbor RTV Ljubljana. Leta 1972 je postal redni profesor na Pedagoški akademiji, leta 1978 pa docent in pet let zatem izredni profesor kompozicije na Akademiji za glasbo v Ljubljani. Od leta 1986 predava glasbeno teoretske vede na Oddelku za muzikologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

UMETNIŠKO DELO

Lebič je avtor vrste zborovskih skladb in priredb ter okoli 60 daljših instrumentalnih in vokalno – instrumentalnih skladb različnih vrst, ki so jih glasbeni javnosti predstavili ljubiteljski in profesionalni izvajalci doma in v tujini, večinoma na znanih domačih in mednarodnih glasbenih prireditvah, kot so: Zagrebški biennale, Jugoslovanska glasbena tribuna v Opatiji, Musikprotokoll v Gradcu, Festival komorne glasbe v Radencih, Varšavska jesen, International Society for Contemporary Music v Bruslju, EBU v Jeruzalemu, Rostrom of Composers v Parizu itd.

Njegova dela predvajajo številne evropske radijske postaje, nekatera so postala stalni del repertoarja znanih izvajalcev sodobne evropske glasbe, nekatera so posneta na ploščah in kasetah.

Za svoje skladateljsko delo je Lebič prejel vrsto nagrad in priznanj, največ na festivalih jugoslovanskih radijskih postaj, in to v različnih zvrsteh, od elektroakustične, simfonične, komorne do scenske glasbe.

Nagrado **Prešernovega sklada** je dobil leta 1970 za skladbi **Korant in Kons a**, leta 1987 pa za delo **Fauvel 86**. V svetovnem merilu je pomembna uvrstitve njegovih **Novembrskih pesmi** med prvih deset na Unescovem Mednarodnem srečanju glasbenikov v Parizu leta 1985.

Kot dirigent je prejel Lebič nagrado Prešernovega sklada že leta 1966, in to za vodenje Komornega zbora RTV Ljub-

GRADIVO ZA KOROŠKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

LOJZE LEBIČ

ljana, s katerim je predstavil vsa obdobja evropske glasbene preteklosti in vrsto sodobnih slovenskih kantat. Gostoval je na številnih festivalih širom Evrope. Med nagradami in priznanji za dirigiranje je najpomembnejša prva nagrada londonskega BBC, dosežena na mednarodnem tekmovanju Let the people sing leta 1972.

PUBLICISTIČNO DELO

Lebič se je v slovenski javnosti uveljavil tudi kot publicist. Pisal je za glasbeno revijo *Grica*, za *Sodobnost*, objavil je v *Naših razgledih* in v dnevnem časopisu. Je avtor eseja *Zvok in tišina* (v knjigi *Ustvarjam, torej sem*, MD, Celje, 1984) ter soavtor priročnika *Uvod v glasbeno umetnost*.

Za Radio Ljubljana je pripravil vrsto oddaj o različnih glasbenih temah ter za oddajo o Emilu Adamiču prejel prvo nagrado JRT v Beogradu leta 1967.

PEDAGOŠKO IN STROKOVNO DELO

Poleg rednega dela na pedagoški in glasbeni akademiji ter filozofski fakulteti, kjer si je pridobil ugled kot dober glasbeni strokovnjak in pedagog, je Lebič veliko storil za izobraževanje slovenskih zborovodij. Kot predsednik komisije za odrasle zборе pri ZKOS

je programsko in vsebinsko pripravil več seminarjev za dirigente, sestavil je učni načrt in predmetnik za zborovski šoli v Črnomlju in Kranju, za slovenske glasbene pedagogice je predaval o razumevanju novejših glasbenih notacij, o sodobni zborovski kompoziciji, o osnovah glasbene umetnosti. Leta 1985 je v Nišu vodil atelje za baročno glasbo, v letih 1986 in 1987 pa Dneve petja na Rebrci in v Celovcu, leta 1989 je vodil seminar za mlade skladatelje (*Jeunesse Musicale*) v Grožnjanu.

Bil je član številnih strokovnih odborov in komisij na raznih jugoslovanskih in mednarodnih glasbenih tekmovanjih in festivalih ter s svojim vsestranskim delom veliko prispeval k uveljavitvi slovenske glasbe v jugoslovanskem in evropskem prostoru.

POMEN

S svojimi skladbami se je Lojze Lebič že uvrstil med klasične sodobne slovenske glasbe. Dr. Dragotin Cvetko, ki ga je v knjigi *Slovenska glasba v evropskem prostoru* (Slovenska matica, Ljubljana, 1991) po značilnostih glasbenega izraza uvrstil med Alojza Srebotnjaka in Jakoba Ježa, je zapisal, da (Lebič) »uporablja sodobno glasbeno govornico, obsegajočo tehniko, formo in izraz. Težišče mu je v umetniško zrelem oblikova-

nju, ki je prepričljivo, aдекватno z zahtevnim, prefinjeno zasnovanim stavkom in z razvidno, avtohtono individualizirano zvočnostjo. Izpričujejo visoko vzpeto kreativnost, ta oblikovalec išče sebe in značilnosti čustvenih ter miselnih sfer zunanjega sveta. Poglobljajoč se v še nedorečena in dostikrat še ne izgovorjena sporočila, se je formal v svojsko ustvarjalno osebnost« (str. 434).

Lebič je skladatelj, ki se ne izogiba sodobnih umetniških prijemov, vendar ohranja stik z občinstvom, zato je kot glasbenik živ in priznan.

Njegove zborovske skladbe, med katerimi so najbolj znane *Pesek*, *Spomin in Čas*, so z uspehom peli že številni zbori, njegove priredbe ljudskih pesmi, predvsem koroških (npr. *Pesem od zarje*, *Drumca*, *Luba vigred se rodi*, *Travenči so že zeleni*), pa dokazujejo, da je tudi velik poznavalec in oblikovalec ljudske glasbene govornice.

Večino Lebičevih vokalno-instrumentalnih in instrumentalnih skladb so lepo sprejeli tako poslušalci kot kritiki, zadovoljstvo prinašajo tudi izvajalcem. Še posebno pozornost glasbene javnosti so vzbudile naslednje skladbe:

Simfionietta za orkester, 1960

Concertino per cinque, 1962

Požgana trava (besedilo Dane Zajc) za glas in orkester, 1972

Korant za simfonični orkester, 1972

Sentence za dva klavirja in orkester, 1972

Nicina za orkester, 1972

Ekspresije za klavirski trio, 1972

Kons b in Kons a za komorni ansambel, 1973, 1974

Atelier za violino in klavir, 1974

Impromptus I, II, III, IV za klavir, 1975

Atelier II – elektronska skladba, 1975

Atelier III za violončelo in magnetofonski trak, 1976

Glasovi za orkester, 1976

Sonet za klavir, 1979

Tangram za komorni orkester, 1980

Chalumeau za klarinet solo, 1981

Okus po času, ki beži za orgle, 1981

Invisibilia za violino in klavir, 1981

Novembrske pesmi za glas in simfonični orkester, 1982

Kocbekove pesmi za glas in klavir, 1983

Hvalnica svetu za mešani zbor in instrumente, 1988

Queensland music za simfonični orkester, 1989

Od 30. maja 1991 je dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

GROFJE THURNI IN GRAD RAVNE

1809 – 1941

Ervin Wlodyga

PREDGOVOR

O gradu Ravne in grofih Thurnih sem zbiral gradivo mnogo let. O tej temi je bilo sicer že precej napisano, vendar v raznih časopisih in revijah. Zato sem se odločil, da napišem kroniko in da vse, kar je znano o tej temi, zberem pod enim naslovom.

Uporabljeno literaturo navajam v posameznih poglavjih, podrobno pa na koncu. Razno literaturo in fotografije sem dobil od prof. Alojza Krivograda in Maksa Dolinška. S posredovanjem dr. Franca Sušnika sem leta 1977 stopil v stik z dr. Aripandom pl. Thurnom v Pliberku (takrat sem pisal o lastnikih Železarne Ravne). Ljubeznivo mi je ponudil vse, kar je imel v zvezi z našo tovarno in prebivalci gradu Ravne. Maks Dolinšek in fotograf Zelnik iz Maribora sta preslikala portrete grofov. Zvedel sem dosti zanimivega; žal mi dr. Thurn ni mogel postreči s konkretnimi zgodovinskimi podatki, vsa važnejša dokumentacija pa se je med vojno izgubila.

Marsikatero podatke so mi dali Valentin Savinc, Matija Apohal, moja mati, matičarka Rozalija Fajmut in še kdo. Tako sem se s pomočjo vseh naštetih, ki sem jim dolžan zahvalo, dokopal do precej zaozkožene podobe o grofih Thurnih in gradu Ravne v letih 1809 do 1941.

GRAD RAVNE

24. junija 1939 je občina Guštanj pod predsedstvom Dominika Kotnika poslala sreskemu načelstvu v Dravogradu dopis za poveljstvo dravske divizijske oblasti v Ljubljani. Bližala se je druga svetovna vojna, zato je vojaška oblast potrebovala takšne podatke. Kotnik je seveda poročal o vseh štirih gradovih (o Lubasu, Šrotneku, Javorniku in Ravnah), citiram, kaj so zapisali o gradu Ravne:

Jugozapadno 700 m iz trga Guštanj leži grad Ravne. Je last grofa Douglasa Thurna. Velikost posestva je 56 ha 46 a 59 m². Grad služi kot bivališče rodbine grofa Thurna in upravne pisarne. Osnovna zgradba je iz leta 1650, dograjeno je bilo leta 1892. Razvalin pri gradu ni.

Zavod za spomeniško varstvo Maribor je za skupščino občine Ravne na Koroškem

leta 1980 izdelal družbeni in prostorski plan varstva naravne in kulturne dediščine. Med drugim tudi o gradovih iz naše okolice. O gradu Ravne pravi:

Opis: kompleks stoji iz 17. stoletja, v kasnejših stoletjih večkrat prezidan in dozidan.

Grad Ravne

Valorizacija: Lega nad mestom v okviru parka daje gradu ne glede na predelave posebno ambientalno vrednost. V sedanji obliki priča o gradbenih hotenjih in rasti gospodarskih možnosti nekdanjih lastnikov, ki so se iz fevdalcev preusmerili v kapitalistično industrijsko proizvodnjo.

Varstveni režim: II. stopnje: Način uporabe: sedanja namembnost primerna.

(Več o gradovih v naši okolici je napisal v Koroškem fužinarju 25.8.1968, str. 2 – 19 »Tri doline v koroški zgodovini« Maks Dolinšek.)

NEKDANJI LASTNIKI

Omenja se, da je bil lastnik gradu I. 1609 Matija pl. Süchten, od I. 1688 pa Matijev dedič Andreas pl. Süchten. Listina v celovškem arhivu navaja, da je leta 1760 postal lastnik Friderik Jakob baron Schlangenberg, I. 1772 Johan Leopold baron Schlangenberg, 21. oktobra 1808 Elizabeta Kovachevich in gospodična Ana von Schlangenberg.

Grof Georg I. (Jurij) Thurn – Valsassina je postal lastnik gradu 11. februarja 1809. Zgodnji lastnik je bil dr. Otto grof Thurn do I. 1941, ko so prišli na Ravne Nemci in grad zaplenili v korist Koroškega gaua.

Leta 1939 je obsegalo posestvo grofov Thurnov 1.642.860 ha. Lastniki so bili:

Douglas grof Thurn – Valsassina – do 1/2
Dr. Aleksander Thurn – Valsassina – do 1/6
Franc Thurn – Valsassina – do 1/6
Aleksander Vincenc Thurn – Valsassina – do 1/12
Jurij Thurn – Valsassina – do 1/12.

Alodialno posestvo, katerega lastnik je bil Douglas Thurn – Valsassina sam, pa je obsegalo 566.465 ha.

GROFJE THURN – VALSASSINA

Como – Vercelli, baroni pl. Kreuz

Družina grofov Thurnov izvira od Eripranda della Torre ali la Tour. Ta Eriprand je bil princ kraljevske krvi iz Francije ter izvira direktno iz moške descendance Karla Velikega. Njegova mati je bila burgundska princesa. Iz Francije je pobegnil I. 988 s svojim bratom dvojčkom Alibrandom (imenovanim tudi Galvanio) v Lombardijo, kjer ga je Tatjo, grof Vale – Sassina gostoljubno sprejel. Brata dvojčka sta kasneje omožila njegovi hčerki – dedinji. O tem soglašajo vsi zgodovinarji, ki obravnavajo ta predmet. Različnega mnenja pa so glede izgovora imena della Torre ali de la Tour. Nekateri trdijo, da izvira iz gostpostva la Tour, ki naj bi ga princa podedovala v Burgundiji po materi in bi bila prišla že s tem imenom v Italijo.

Ostali mislijo, da so ime della Torre prevzeli po svojem očetu – tastu Tatiu (1055), ki jih je adaptiral in so iz hvaležnosti do njega odložili pripadajoči naziv »princa« iz Francije. To mišljenje zastopajoči pisatelji mislijo, da izvira

ime iz časa svetega Ambrozija, škofa v Milanu, ki je moral kot duhovnik in svetni vladar to mesto varovati pred puntom ariancev. Zaradi tega je imenoval 7 kapitanov iz najboljšega plemstva mesta in dal vsakemu po ena mestna vrata – stolp – v obrambo. Eden se je izkazal tako, da mu je škof Ambrozij podelil naslov della Torre in oblast nad Valsassino, delom pokrajine na jezeru Como. Tatio Conte di Valsassina je bil zatem potomec tega prvega della Torre. Bodi kakorkoli že, točno je, da je Eriprand svoj grb (tri zlate lilije na modrem polju) povezal z grbom Valsassina, rdeč lev na zlatem polju). K temu pa je prišel še rdeč stolp v srebru (po eni Burgundski, po drugi kot označba della Torre.)

Johann Ambros Thurn

Od grofov Thurnov je treba imenovati predvsem Johana Ambrosa Thurna, sina Antona in Uršule pl. Edling, pridobitelja gospostva Pliberk leta 1601. V mladosti je bil posebno nadarjen za jezike, tako da se je na dunajskem dvoru razen dveh jezikov, ki sta mu bila prirojena, to je nemškega in slovenskega, učil latinščine, italijanščine in češčine. Ta visoki funkcionar na dunajskem dvoru je bil tudi najvišji dedni dvorni mojster za Kranjsko in Slovensko marko ter najvišji maršal goriške grofije in se ni sramoval, da se po narodnosti ni čutil le Nemca, temveč tudi Slovenca. Starost je preživljal na pliberškem gradu, kjer je v visoki starosti 84 let dne 14. septembra 1621 umrl in je tam pokopan v grajski kapeli.

Umrl je brez moških potomcev in je svoje premoženje zapustil svojima dvema nečakoma Ivan Ludviku in Joštu Jožefu Thurn, tako da je prejel prvi grad in gosposčino Pliberk, drugi pa grad in gosposčino Radovljica. Oba imenovana dediča sta bila zagrižena protestanta. Cesarški ukaz o izgonu protestantov je zajel v Avstriji vse plemiče, zato sta morala leta 1628 zapustiti domovino. Žena in otroci, ki so bili katoliške veroizpovedi, pa so smeli ostati na Dunaju, kjer so začasno bivali.

Johann Ambros Thurn je preuredil gospostvo, z izjemo deželno kneževinskega mesta v – fidejkomis-družinsko institucijo premoženja.

Georg I. (Jurij) Thurn

Za nas je zanimiv Georg I. (Jurij) Thurn (1788–1864), vojskovodja v času Radeckega v Italiji leta 1849, predsednik družbe, ki je gradila leta 1857–1863 našo koroško železnico (Maribor–Celovec). Koncesija za gradnjo te železnice je bila izdana 24. oktobra 1856. leta. Na podlagi te koncesije so pod predsedstvom Georga I. ustanovili delniško družbo za gradnjo te železnice. To je bilo 9. januarja 1857. leta. Kreditni zavod na Dunaju je dal za gradnjo 3 milijone, da so dne 18. julija 1857 v Ebenthalu (Celovec) lahko začeli graditi.

Georg je bil tudi koroški deželni glavar. Dne 11. februarja 1809 je postal lastnik gradu na Ravnah. Po pisanju grofice Marije Thurn je h gradu spadal tudi Dobji dvor, ki pa so ga morali prodati, da so lahko odkupili Georga I., ki je bil v Napoleonovi vojni ujet na Tirolskem 1809. leta; bil je Feldzeugmeister – po naše maršal.

V zakonu z grofico Emilijo pl. Chorinski (1811–1888) sta imela štiri sinove in eno hčerko. Bili so to: I. 1834 roj. Georg II., ki je po očetovi smrti postal lastnik tovarne na Ravnah. Leta 1835 se je rodil drugi sin Douglas, kateremu je oče Georg I. leta 1863 predal grad Ravne. Umrl je leta 1904 v 69. letu starosti na Ravnah. Leta 1836 se je rodil sin Fridrich, 1837 hčerka Ana in 1839 sin Josef. Pri bratih Georgu II. in Douglasu se torej cepita ravenški liniji grofov Thurn.

Douglas Thurn

Douglas, drugi sin Georga I. (Jurija), rojen 22. septembra 1835, je služil kot konjeniški stotnik v c. kr. armadi, poročil se je leta 1863 z Gabrijelo, grofico pl. Bray, hčerko kr. bavarskega poslanika na dunajskem dvoru Bray–Steinburg.

Od svojega očeta Georga I. je leta 1863 podedoval grad Ravne, ki ga je preuredil in prezidal. Tu je potem tudi stanoval in umrl 26. julija 1904 v 69. letu starosti zaradi srčne slabosti in pljučnice. Dne 29. julija je bil prepeljan v Pliberk, kjer je pokopan v Thurnovi grobnici. Pokojnika je 28. julija 1904 blagoslovil župnik Wezel Valeš.

Otroci

Johann Duclas Thurn, rojen 22.4.1864 – umrl 23.12.1939, Ernst grof Thurn, mlajši brat Duclasa, je bil rojen 28.10.1867, padel 28.6.1915 kot polkovnik v avstrijski armadi. Poročen je bil z Marijo, rojeno Marischler, hčerko zelo znanega guštanjskega direktorja Marischlerja. Bila je 25 let mlajša od moža. Ko je zvedela za smrt svojega moža, je

Grof Georg I. Thurn, prvi lastnik gradu na Ravnah

bila že osem mesecev noseča in se je od žalosti ustrelila dne 9.7.1915. Pokopana je v pliberški grobnici grofov Thurn.

Johann Duclas Thurn

Johann Duclas Thurn je bil rojen 22. aprila 1864 v Gradcu, kot sin Douglasa in Gabrijele Thurn, poročen z grofico Thurn (sestrično) rojeno 9. marca 1868). Bil je avstrijski diplomat v Petrogradu (današnji Leningrad) in v Münchnu. Bil je zadnja ekscelencja (prezvišenost) na Ravnah.

Na svojem gradu je umrl v 80. letu starosti dne 23. decembra 1939. Pokopali so ga z vsemi lovskimi in gozdarskimi častmi na pokopališču pri sv. Antonu v Guštanju 27. decembra 1939. Obred je opravil župnik Janez Hornbek iz Mežice. Grofa so pozneje prekopali in odpeljali v Pliberk, kjer je pokopan v grobnici grofov Thurn.

Njegova žena Franziska pl. Thurn je umrla v Pliberku 28. julija 1954 v 87. letu starosti. Tam je tudi pokopana.

Otroci:

Duclas Thurn je bil rojen 27.10.1889, umrl 1.2.1918 v Pliberku, bil je študent in neporočen.

Marija Thurn, rojena 9.4.1891 v Berlinu, umrla 14.11.1975 v Pliberku. Bila je samska in gluha. Končala je srednjo šolo. Ukvarjala se je s slikanjem in vzrejo rodovniških psov. Stanovala je na gradu na Ravnah.

Dr. Otto grof Thurn, rojen 18.2.1893 v Münchnu, umrl 10.3.1956 v Pliberku, kjer je tudi pokopan.

Gabriela Thurn, rojena 1898 v Schremsu, poročena z doktorjem Paulom Thunom–Hohenstein dne 22.2.191. Otroci: Leonhard roj. 1921, študent, padel v Rusiji leta 1943. Sophie, roj. 1923, poročena z

ing. Mihaelom Prittnitzem, stanovala v Pliberku. Eleonora, roj. 1924, dr. phil. redaktorica – urednica. Johann Ernst, roj. 1929, dipl. ekonomist, visoka šola za zunanjo trgovino. Poročen z Marijo–Ildefonso, roj. pl. Dahne.

Otto Thurn

Otto Thurn, dr. agr., je bil rojen 18. februarja 1893 kot sin Johanna–Duclasa. Bil je gluh od rojstva. Po smrti svojega očeta je podedoval ogromno posestvo in grad na

Grof Johann Duclas Thurn Valle–Sassina, roj. 22.4.1864

Ravnah. Študiral je v St. Paulu in na visoki šoli v Münchnu. Za časa študija je imel svojega dvornega upravnika (Hofmeistra). Dosegel je doktorat v Münchnu. Bil pa je tudi učenc znanega dunajskega mojstra Ambrosia Gustina. Njegove skulpture na gradu v Pliberku so iz marmorja, granita, lesa in mavca, delal pa je

tudi kot graver.

Ko so Nemci zasedli Mežiško dolino, so ga razlastili leta 1941 in ga odpeljali v zapor v Celovcu, od tam pa v Dachau, kjer je ostal do decembra 1944. Od tam se je vrnil v Pliberk, kjer se je zaposlil kot vodja tobačnega skladišča v Pliberku. Bil je samski.

Čprav je bil gluh, je bil izvrsten šofer, celo tekmoval je večkrat z avtomobilom. Bil je zadnji grof Thurn in lastnik gradu na Ravnah. Umrl je 10. marca 1956 v Pliberku, kjer je tudi pokopan.

Železarska veja grofov Thurnov

Ta kronika piše o gradu Ravne in o »grajski« veji grofov Thurnov, zato vsaj nekaj besed tudi o »železarski« veji.

Kot smo že zapisali, je bil **Georg I. grof Thurn** lastnik gradu, posestev in železarne. Premoženje je razdelil med svoja dva sinova. Mlajši Douglas je dobil grad in posestva (o tem piše kronika), starejši **Georg II. grof Thurn** pa železarno Ravne.

Georg II. se je rodil 29.3.1834 v Mainzu, umrl pa je 2.6.1879 v Bruslju. Njegov sin **Vincenc grof Thurn** (roj. 22.3.1866 v Pliberku, umrl 6.4.1928 v Opatiji) je bil zadnji lastnik ravenške železarne, saj jo je 24.6.1927 prevzela delniška družba.

Imel je sinova **Georga** (roj. 13.4.1900 na Dunaju, umrl 24.5.1967 v Taorminiju) in **Aleksandra** (roj. 6.1.1905

na Dunaju, umrl 24.5.1955 v Pliberku), ki nista imela potomcev. – Z majhno udeležbo sta bila solastnika delniške družbe ravenške železarne.

Georg II. se je po smrti prve žene poročil drugič. V tem zakonu se mu je rodil sin Aleksander, mlajši brat Vincenca in oče sedanjega pliberškega grofa Ariprianta Thurna.

DEDOVANJA IN ZAPLEMBE

Georg I. Thurn 11. februarja 1809 je z nakupom postal lastnik gradu Ravne.

Duglas Thurn podedoval grad po očetu Georgu I. l. 1863.

Johann Duclias Thurn podedoval grad po očetu Duglasu 24.7.1906.

Otto Thurn podedoval grad po očetu Johannu Ducliasu 8. 5.1940.

L. 1914 se je začela 1. svetovna vojna. Nisem našel podatkov, kdaj so avstrijski vojaki zasedli grad.

28. maja 1918 je avstrijska vojska zapustila Guštanj in tudi grad.

6. novembra 1918 je Malgaj zasedel Guštanj in grad.

6. maja 1919 je Malgaj padel, konec zasedbe gradu.

9. aprila 1941 so Nemci zasedli Guštanj in grad Ravne.

Med zadnjo vojno je bila na gradu tudi gospodinjstva šola pod vodstvom Grumove, sestre okrajnega političnega vodje iz Velikovca. 8. maja 1945 – nemška vojska in gojenke gospodinjstva šole so zapustili grad in Guštanj.

Kmalu po 15. maju 1945 je grad zasedla OZNA, ki pa je tu gospodarila le nekaj tednov.

Zaplembe

Reichsgau Kärnten je grad Ravne zaplenil 6. junija 1941.

Okrajna zaplemna komisija na Prevaljah je 29.8.1945 vknjižila lastninsko pravico gradu Ravne na ime Federativna ljudska republika Jugoslavija.

3.6.1947 na splošno ljudsko premoženje, 8.1.1960 pa na občino Ravne na Koroškem.

Podjetja grofov Thurnov

NASTANEK VELEPOSESTVA IN GOZDNE UPRAVE NA RAVNAH

(Podatke je zbral Matija Apohal l. 1958)

Podatki o nastanku veleposestva grofov Thurnov v gozdno upravo na Ravnah izvirajo delno iz pripovedovanj še živih nekdanjih uslužbencev, delavcev in najemnikov bivšega veleposestva, v glavnem pa iz zemljiške knjige okrajnega sodišča v Slovenj Gradcu. Ta knjiga izkazuje le podatke nakupov nazaj do leta 1869, zato ni bilo mogoče ugotoviti za vsa posestva, od koga in kdaj so prišla v lastništvo grofov Thurnov. V zemljiški knjigi so sicer viri, po katerih bi bilo mogoče te podatke dobiti, v Pliberku.

V letih 1869 so bila že v lasti grofov Thurn – Valsassina naslednja posestva:

1. Suško – zajema deloma sedanje oddelke 23 in 25. Od bivšega posestva je le še nekaj razvalin zidovja, kjer stoji sedaj drvarska koča, nekdanje travnike in njive pa je že prerasel gozd.

2. Godec – zajema deloma sedanje oddelke 16, 17 in 18. Tukaj je bil že od vsega početka revirni gozdar in je še tudi danes logarnica. Ostalo je še le 3,5 ha travnikov in njiv, druga obdelovalna zemlja pa je tudi že prerasčena z gozdovi.

3. Macigoj – zajema deloma sedanje oddelke 26, 27, 28, 29. Poslopja so na tem posestvu pogorela v času vojne, sedaj pa je urejeno le stanovanje za pastirja, ki na pašnikih in zapuščenih njivah pase govedo in ovce KZ Prevalje.

4. Obretan – zajema deloma sedanje oddelke 23 in 25. Tudi ta poslopja so bila požgana v času vojne, sedaj pa je tukaj obnovljena stanovanjska hiša za gozdne delavce. Po zapuščenih nekdanjih njivah, travnikih in pašnikih pase govedo in ovce pastir KZ Prevalje, ki je nastanjen pri Macigoju.

5. Narovnik Za to posestvo se sedanji oddelki ne morejo ugotoviti, ker ni znano, kakšno površino je posestvo imelo. Tudi tukaj je bilo med vojno poslopje požgano, sedaj pa je obnovljeno. Na travniku je bila v letu 1958 osnovana nova gozdna drevesnica.

6. Plaužev gozd – v k.o. Podgora s parc. števil. 193/1, 502, 503 in 504 je sedanji »Crni vrh«.

Iz tega sledi, da je v glavnem planine Črnega vrha, Uršlje gore, Godca, Naravnika, Obretana in Macigoja grof Thurn že posedoval v letu 1869 in da so bili to prvi osnutki poznejšega veleposestva. Grofje Thurni so nato še dokupili v poznejših letih naslednja posestva od prejšnjih lastnikov:

1. Gozd v Podgori – del Črnega vrha od prejšnjega lastnika Margiusa Dominigua Pandolfi, kneza Guzzadaurskega v letu 1900.

2. Sušnik – (sedanje Jurčkovo) od prejšnjega lastnika Valentina Čekona v letu 1890; obsega sedanje oddelke 9 in 12.

3. Tonijevo – od Leonharda Kučerja leta 1914.

4. Kogelnik – od prejšnjega lastnika Alpine Montan Gesellschaft v letu 1888. Na sedanjem Kogovskem, ki je s poslopjem in obdelovalno zemljo v lasti agrarnega interesa, je bil nameščen v času lastništva omenjene družbe gozdar. Sedanji oddelki so 3, 4, 5, 6, 7 in 8.

5. Kovsovo – Sedanja južna stran Homa – od Valentina Vežjaka leta 1907, obsega sedanji oddelek 21. Poslopje je pogorelo v letu 1958.

6. Rebernikovo – V Navrškem vrhu od Luke Žmavcerja leta 1902. Tukaj je bil nameščen gozdni čuvaj za Črni vrh in Tonijevo ter za Navrški vrh. Sedanja oddelka sta 34 in 35.

7. Veržunovo – V Navrškem vrhu od Matevža Kurata leta 1906, ki zajema sedanji oddelek 33.

8. Ulšek – V Navrškem vrhu od Jožefa Godca leta 1906, obsega sedanja oddelka 35 in 36. To posestvo je imel kot deputat direktor gozdne uprave (Hrubeš), kjer je tudi stanoval.

9. Navršnik – na Navrškem vrhu je bil leta 1877 že last grofov Thurn. To posestvo je bilo prvotno last kmeta, ki ga je prodal Alpine Montan Gesellschaft. Sedaj obsega oddelka 36 in 38.

10. Perovnik – na južni strani Navrškega vrha, od Lorenca Potočnika leta 1902; zajema oddelke 33.

11. Zakotnik – na Navrškem vrhu, od Pavle in Maksa Leša v letu 1907. To posestvo je služilo grofiji kot ekonomija, kjer so se za lastne potrebe ukvarjali s kmetijskim gospodarstvom.

12. Danjelovo – na Navrškem vrhu od Marije Damej leta 1910; obsega sedanja oddelka 36 in 37.

13. Malinekovo in Košakovo – na Holmcu je že bilo last grofov Thurn leta 1882.

Grof Thurn je kupil v svoj sklop veleposestva kot zadnje Tonijevo leta 1914. S temi nakupi je bila vsa posest znatno povečana in tudi lepo zaokrožena.

Glede na večjo površino, ki je v območju Uršlje gore in Navrškega vrha tvorila arondirane površine, je grof Thurn imel tudi lasten lov. Gozdarsko osebje je bilo istočasno zaprišeženo za nadzor lova.

GOZDNA UPRAVA

Do leta 1922 je družina grofov v glavnem stanovala v svojem gradu v Pliberku, kjer je bila tudi gozdna uprava. Po letu 1919, ko je nastala jugoslovanska državna meja, so bila posestva na območju Raven, Mežice, Slovenj Gradca, Prevalj in Radovljice ločena od gozdne uprave. S tem je bilo tudi otežkočeno redno poslovanje. Zato je bila leta 1922 za te posesti osnovana gozdna uprava grofov Thurnov na Ravnah. Tudi družina grofa Thurn Valsassina se je preselila za stalno na grad na Ravnah. Na gozdni upravi grofov Thurnov na Ravnah s sedežem na gradu Ravne so bili naslednji uslužbenci:

1. Direktor uprave – gozdar Gustav Hrubeš,

Gozdna uprava – Urškin dvor (Plešivec)

2. Upravitelj uprave, ki ni bil gozdar, vodil pa je vse blagajniško poslovanje, ekonomske in administrativne posle, Janko Rožman, po odhodu direktorja Hrubeša je vse posle vodil on.

3. Knjigovodja – Jožko Zorman, Anton Metarnik.

4. Revirni gozdarji za Navrški vrh in Črni vrh.

5. Gozdarski pripravnik s končano gozdarsko šolo.

6. Gozdarski praktikant – pripravnik z gozdarsko šolo.

Poleg gozdarja uprave sta bila še revirni gozdar pri Godcu in gozdni čuvaj na Rebernikovem.

Za posesti v Mežici je bil nadgozdar in revirni gozdar, za posesti na Urškiniem dvoru (Plešivec) je bil revirni gozdar in gozdni čuvaj ter za posesti v Radovljici revirni gozdar.

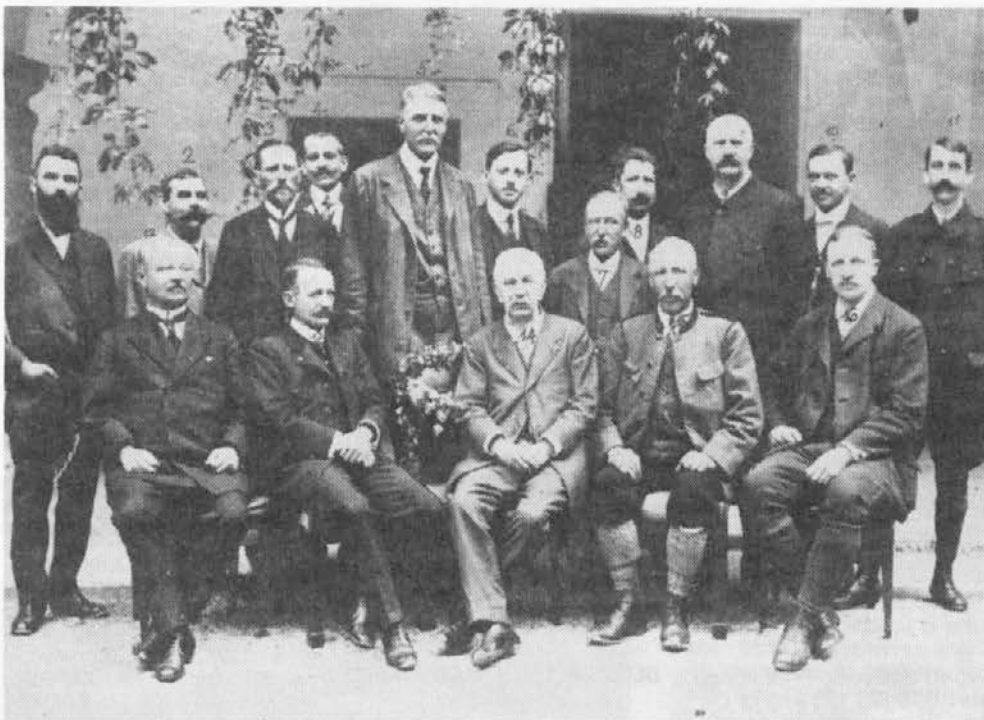
ŠPEDIICIJA NA ŽELEZNIŠKI POSTAJI

Ob železniški postaji na Prevaljah je bila špedicija, kjer so delali lesni manipulant in 4-5 skladiščnih delavcev.

Na skladišče špedicije so s konji dovažali vse gozdne sortimente in rezan les, določen za odpremo raznim domačim in inozemskim kupcem. Na to skladišče je bilo pripeljano nesorirano blago. Dolžnost špediterja – lesnega manipulanta je bila, da je les od voznikov prevzemal, ga sortiral in odpremil kupcu. Ta špedicija je služila tudi za manipulacijo lesa od gozdne uprave v Črni. Gozdna uprava na Ravnah je posedovala le dve žagi venecijanki, kjer so rezali les za trgovino. Hlodovino iz Mežice so rezali deloma na Torčevi žagi s polnojarmenikom, ki pa je bila last gozdne uprave v Črni. Gozdna uprava se je ukvarjala tudi s cepljenjem škodelj ter v večji meri s tesanjem in trgovino tesanega lesa. Sekali so večinoma le na golo ter poseke pogozdili. Razna redčenja in prebiranja so izvajali le za iskanje raznega dolžinskega lesa po naro-

čilu ali za tesan les in okroglice.

Zaradi golosečnje so spomladi tudi veliko pogozdovali. Zaradi visokih davkov na obdelovalno zemljo in sorazmerno zelo nizkih na gozdove so tudi mnogo pogozdovali po

Karl Erkart – upravnik Mežica, Puhlman, Stefitz – gozdar pri Godcu, grof Johan Duglas Thurn, Janko Rožman – upravitelj gozdarske uprave Ravne, neznan s Prevalj, pisar Sadjak, neznan, neznan s Prevalj, računovodja Kanija, neznan iz Žel. Kaple, Tahršovnik, Kušlan, Kuher, nadgozdar Sablatnik Hubert iz Pliberka.

nakupljenih posestvih travnike in njive. S tem so jih toliko skrčili, da je ob poslopih ostalo le še nekaj obdelovalne zemlje za najnujnejše potrebe.

Današnji enodobni gozdovi so deloma tudi posledica takratnih gozdno gospodarskih in davčnih razmer.

DRUGI OBRATI GROFOV THURNOV

Grofje Thurni so poleg gozdov in posestev imeli tudi nekatere zelo donosne obrate.

Papirnica na Prevaljah

(Zapis o zgodovini tovarne Lepenke na Prevaljah 1896 – 1986)

Zametki tovarne segajo v leto 1865, ko je bil tu postavljen obrat za predelavo smrekove skorje. Napravo za mletje, imenovano stope, je poganjala energija reke Meže. V letu 1870 se je s Pohorja v Črno na Koroškem priselil italijanski drvar Peruzi, katerega potomci še danes živijo pri nas. Med delom v pohorskih gozdovih si je prislužil precej denarja in tako si je med drugim kupil posestvo na Prevaljah, ki je obsegalo tudi parcelo na ozemlju današnje tovarne. Tu je postavil žago na vodni pogon. Po njegovi smrti je njegova vdova prodala posestvo Plešivčniku, enemu od prevaljskih posestnikov, ki je bil precej bogat. Ko je Plešivčnik bankrotiral, je žago leta 1894 s posestvom vred kupil posestnik in lesni trgovec s Prevalj Franc Lahovnik. On je tudi uradni ustanovitelj tovar-

lampe« na repično olje. Zaposlenih je bilo kakih 30 ljudi, obratovodja pa je bil Matija Adonko. Proizvedeno lesovino so prodajali v gornještajersko tovarno papirja. Tedaj je lesovina šla zelo dobro v promet.

Ko je leta 1906 Lahovnik umrl, so dediči prodali tovarno grofu Johannu Duclasu Thurnu z Raven. Ta je imel ogromno premoženje ter graščino na Ravnah. Za papirnico se ni dosti zanimal. Matija Adonko je na svojo pobudo pričel izboljševati proizvodnjo in dal zgraditi zračno sušilnico. V istem času so pričeli izdelovati samo belo lepenko, ki so jo prodajali tovarni papirja v Reberci (Rechberg) pri Železni Kapli; letna količina bele lepenke je znašala 180 ton.

Odpust večine delavcev

Po prvi svetovni vojni je Mežiška dolina, ki je prej spadala k Avstro-Ogrski, prišla pod Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.

V času od leta 1918 do

ne. Spoznal je, da bi lahko s predelavo manj kvalitetnega domačega lesa, ki ga je bilo tod okoli v izobilju, precej zaslužil.

Svetloba ob »majerskih lampah«

Do leta 1905 so tu izdelovali samo belo lesovino, in sicer 200 ton na leto; sušili so jo zračno. Stroje je poganjala samo voda. Elektrike še ni bilo, tako da so v večernem času uporabljali »majerske

1924 je nastala v papirni industriji precejšnja zmeda, tako da je lepenka šla slabo v promet. Posledica tega je bila, da so občutno zmanjšali proizvodnjo in odpustili večino delavcev.

Po letu 1924 in vse do leta 1930 pa je na tržišču nastalo veliko povpraševanje po lepenki. Takrat se je zaposlil kot obratovodja Jože Enci, ki je bil prej ključavničarski mojster v Železarni Guštanj. Kot strokovnjak za stroje je veliko storil za izboljšanje strojne o-

preme v tovarni in s tem tudi za izboljšanje kakovosti bele lepenke.

Meža je že drugič pokazala zobe

Nemirna reka Meža je v letu 1926 znova narasla, odnesla glavni jez ter tudi drugače povzročila veliko škodo. Zato je grof Thurn obupal nad tovarno in je ni hotel več obnoviti. Da pa je bila tovarna kljub temu obnovljena in je nadaljevala delo, je zasluga grofovega uradnika Gustava Hrubeša, ki je dokazal, da daje tovarna lepenke največ dobička, saj uporablja tudi odpadni les. V letu 1927 je proizvodnja končno spet stekla.

Požar i. 1937

Dne 24. decembra 1937 je na lesnem prostoru izbruhnil požar, ki se je hitro razširil po vsej tovarni in jo uničil do temeljev – razen strojne opreme. Pri tem sta umrla požrtvovalna gasilca s Prevalj – Luka Kert in Foltej Vezjak. Grof Thurn, ki je zdaj vedel, kakšno korist mu prinaša tovarna lepenke, jo je nemudoma obnovil in nabavil tudi nov brusilnik znamke Bautzen, katerega zmogljivost je bila 4000 kilogramov zračno suhe lesovine v 24 urah. Tako obnovljena tovarna je pričela obratovati leta 1938. Zaposlenih je

dne 31. oktobra 1939 poslali naslednji dopis:

Delavci Vašega cenj. podjetja, organizirani v naši podružnici Prevalje, so nas naprosili, da Vam odpovemo 1. člen kolektivne pogodbe, ki se nanaša na plače in nas istočasno prosijo, da Vam predložimo novo ureditev plač, ki naj bi se povišale za 20 %.

Vsled tega Vam v smislu člena 10. zadnjega odstavka kolektivne pogodbe odpovedujemo s 1. novembrom prvi člen kolektivne pogodbe, smatrajoč, da so za to nastali tehtni razlogi.

Predlagamo, da bi se povišale delavstvu plače za 20 %.

Uverjeni smo, da boste predlogu za povišanje plač ugodili, ker je draginja od leta 1937 gotovo porasla za mnogo več kakor 20 %. Prosimo, da določite dan razprave, ki naj bi se vršila med 8. in 15. novembrom. Podpis tajnika nečitljiv.

Omeniti je treba še druga podjetja grofov Thurn, in sicer: tovarno za lesno volno Suhi dol, Uršulski dvor (Plešivec), ki ga je nekako leta 1933–1934 kupil generalni direktor Trboveljske premogokopne družbe Rihard Skubec. Nadalje so Thurni imeli pivovarno in opekarno v Sorgendorfu (Pliberk). (Opekarno ni več.)

lastno vrtnarijo, in sicer tam, kjer je sedaj teniško igrišče. Tu se je pridelovala zelenjava za njihove potrebe, spomladi pa je lahko vodja vrtnarije prodajal razne sadike domačinom. Do leta 1910 je to vrtnarijo upravljal nadvrtnar Leopold Leš, za njim pa njegov sin Maks Leš. Sledili so mu Herman Steinbrener, Jakob Majcen, Franc Fišer in Franc Zavodnik. Vrtnarija je bila vedno dobro urejena.

Za potrebe gradu in vrtnarije so imeli grofje Thurn svoj vodovod. Zbiralnik vode je bil nad sedanjim roketnim igriščem pod gozdom. Zajetje je bilo precejšnje, tako da so vedno imeli dosti vode v gradu in v vrtnariji, kjer je voda neprekinjeno tekla v pripravljeni bazen. Razen tega je stalno tekla voda v bazenček, ki je bil v parku, ter iz fontane kakšnih 10 m od gozdne uprave.

Grad Ravne

Tam, kjer je sedaj predor med dvoriščem gradu in parkom, je bila nekoč grajska kuhinja in shramba živil. V bližini kuhinje je bila grajska kapelica, ki so jo Nemci ob svojem prihodu preuredili v skladišče.

Nekako leta 1912 je bila v grad napeljana električna luč Jugo-zahodno je h gradu prizidana hiša (sedaj urbanistični biro, stanovanje in temna kuhinja), v kateri je nekoč stanoval vodja vrtnarije Maks Leš (v I. nadstropju, spodaj pa so bili kletni prostori) v pritličju na severni strani pa je nekoč stanoval grajski šofer Filip Tola.

Konjski hlev in garaža

Stavba, v kateri je sedaj muzej, je bila v prejšnjih časih konjušnica. Ko so grofje opustili konje, je bil del tega prostora preurejen v garažo in delavnico. V vzhodnem delu je imel Otto Thurn svoj atelje, kjer je ustvarjal razne kipe iz kamna, lesa in mavca.

V teh prostorih so bili v drugi svetovni vojni nastanjeni nemški vojaki. Na zahodni strani te stavbe je bila postavljena majhna hišica, v kateri je bila stiskalnica za sadje in kotel za kuhanje žganja.

Za to stavbo je stala ledenica, v kateri so grofje shranjevali led, ki so ga sekali na grofovskem ribniku (zimski bazen).

Upravnikovo stanovanje

Približno tam, kjer je sedaj gimnazija, je nekoč stala enonadstropna hiša. V zgornjih prostorih je stanoval upravnik Janko Rožman. V spodnjih prostorih je bila grajska pralnica. Zraven te hiše je stala manjša hiša, ki je služila kot skladišče raznega orodja in drugega materiala.

Drvarnica

Približno tam, kjer je sedaj telovadnica, je bila velika dr-

varnica, kjer so celo leto rezali in pripravljali drva za potrebe gradu in cvetličnjaka v vrtnariji. (Spominjam se, da je to delo opravljal Florjan Razgoršek).

Grajski ribnik

Tam, kjer je sedaj zimski bazen (praktično zgrajen na ribniku), so sekali za grajske potrebe led, pa tudi guštanjski mesarji in gostilničarji so tu dobili led. Zelo zanimivo in živahno je bilo pozimi, ko so se tu zbrali guštanjski purgarji in delavci tovarne ter se pomerili v kegjanju na ledu.

V prejšnjih časih je bil park z globokim jarkom ločen od vrtnarije. Šele po drugi svetovni vojni so ta jarek zasuli ter tam zgradili cesto do gimnazije in Doma telesne kulture.

VIRI IN LITERATURA

Dopisi občine Guštanj iz leta 1939–4 gradovi v Guštanju in okolici.

Zavod za spomeniško varstvo Maribor 1980, gradovi v Guštanju in okolici.

Valvasor, Ehre IV. str. 484, grad Ravne.

Sodišče Slovenj Gradec – Zemljiška knjiga – nekdanji in sedanji lastniki gradu Ravne.

Ervin Wlodyga – pomožne stavbe okoli gradu Ravne.

Aphal Matija – popis posestev, pridobljenih po grofih Thurnih.

Stanka Erženičnik – popis grajskega zelenja ob 100 letnici nasada; Koroški fužinar, 23.8.1963.

Miroslav Osojnik – Ali bo ravenski park res izginil, Koroški fužinar, 25.11.1986.

Tovarna lepenke na Prevaljah 1896–1986 – zapis o zgodovini tovarne lepenke na Prevaljah.

Cerkvena kronika in po spominu – zasedba gradu Ravne v prvi in drugi svetovni vojni. Podatki iz zgodovine grofov Thurnov po celovski reviji »Carinthia« – 1863.

Zgodovinski časopis XXVIII 1974/3–4 prispevki Toneta Svetine k zgodovini grofov Thurnov – Pliberka in okolice.

Pismo grofa Aripanta Thurna, prejeto februarja 1936. Pismo je v arhivu študijske knjižnice na Ravnah.

Spomeniki na pliberškem pokopališču o grofih Thurnih. Rozalija Fajmut – podatki iz matičnih knjig.

Koroški fužinar 1956 – mnenje nemškega kronista o Johanu Duclasu Thurnu.

Naša pokopališča – pokop grofa Duglasa in Johana Duclasa Thurna na pokopališču Ravne.

Šolska kronika (Koroški fužinar, 24.5.1957) Tolstovrška šola – nekdanja last gradu Javornik.

Plemstvo grofov Thurn Valassina – skupni prikaz.

Grof Otto Thurn

bilo 40 delavcev. Proti koncu leta 1939 (23.12.) je grof Duclaus Thurn umrl, vse premoženje pa je podedoval njegov sin Otto. Ta je videl v tovarni samo dobiček in se sploh ni zanimal za izboljšanje delovnih razmer zaposlenih.

Med okupacijo je gestapo ves čas nadziralo delavce tovarne in tudi opravljal preiskavo pri nekaterih.

Požar leta 1943

Dne 29. marca 1943 je tovarna zopet pogorela, pogoreli sta tudi sušilnica in stanovanjska hiša. S tem je bilo obratovanje tovarne do konca vojne onemogočeno.

Odpoved delovne pogodbe

Tovarni lepenke in lesovine, grofa Thurna – Prevalje so

BLIŽNJA OKOLICA GRADU

Grajski park

Od nasaditve do konca okupacije je bil park zaseben, samo za grajsko gospodo. Ograjen je bil z visokim žičnim plotom, med okupacijo celo miniran (Nemci). Grofi so ljubili cvetje. Imeli so čudovit čut za estetično in harmonijo v naravi. To se vidi v prirodnosti nasada. Spominjam se še, da je grof Johann Duclaus sam urejeval stezice v parku.

V ta park so v jutranjih urah zašli tudi divji zajci, vendar so jih grofovi vrtnarji navadno na črno odstrelili. Omeniti moram tudi, da je bil 15.8.1920 v parku velik župni zlet mariborske sokolske župe.

Grajska vrtnarija in lasten vodovod

Grofje Thurni so imeli svojo

ZAČETKI ŠOLSTVA V NAŠI DOLINI

Franc Gornik

RAVNE NA KOROŠKEM (GUTENSTEIN) 1706

Ustanovitelj šole na Ravnah je bil tamkajšnji župnik, gen. vikar Casparus Pillat, ki je umrl l. 1706. V svoji zapuščini je namenil 3000 guldnov za vzdrževanje učitelja s plačo 90 guldnov na leto. Po tem času je bil na Ravnah neprekinjeno šolski pouk.

22.6.1735 je omenjen prvi shod učiteljev in katehetov ob prisotnosti arhidiaakona Sebastiana Mitterdorferja.

ŠOLSTVO V ČRNI (SCHWARZENBACH) 18. MAJA 1821

Že leta 1807 je zahteval okrajni šolski nadzornik »Tehant« Barbo ustanovitev šolskega pouka, saj je bilo na vasi in pri železarskih delavcih precejšnje število za šolo primernih otrok. Poskušali so na vse načine, vendar niso mogli zbrati potrebnega denarja. Fara je bila revna z malo mežnarjijo, v kateri ni bilo prostora za šolo. Pišejo, da še mežnarjevega hlapca niso mogli plačevati. Začetek pouka so premaknili v denarno boljše čase, na katere so čakali skoraj 15 let.

V letu 1821 je takratni lastnik železarne v Črni grof Thurn podedoval lepe denarce in se pri tem spomnil na revno Črno. Prevzel je vse stroške šolskega pouka za dobo 8 let.

Okrajno šolsko nadzorstvo v Pliberku je 18. maja 1821 sporočilo, da so v Črni vpeljali trivialni pouk. Prvi učitelj je

bil kaplan Mathias Schussner, ki je v najeti sobi poučeval v občjo zadovoljnost krajanov 52 učencev. Januarja 1823 ga je zamenjal učitelj pripravnik Josef Vogger. Grof Thurn je med pogoji za financiranje šolanja med ostalim zahteval, da mora biti učitelj vešč tudi slovenskega jezika (windisch).

ŠOLSTVO V KRAJU »MARIJA NA JEZERU« 24. nov. 1828

Kraj je dobil ime Prevalje šele po letu 1835, ko je bila v katastrskem kraju Prevalje zgrajena železarna.

Prvi poskusi ustanovitve segajo v leto 1819, ko je bilo 7. januarja z gubernijskim odlokom odobreno financiranje učitelja.

Ugotovili so, da v kraju med prebivalci ni bilo nobenega zanimanja za šolanje. Mežnarja je bila stara (črviva), neprimerna za adaptacijo in pouk. Mežnar je bil lastnik precej oddaljene kajže in po poklicu kovač, nevešč orgljanja, primitivec, imel je veliko družino in bil nemoralen.

Skoraj celo desetletje so se dajali okoli šolstva, saj je bila fara zelo velika, okoli 3000 duš in temu primerno število za šolo sposobnih otrok.

Problem so rešili štirje najbolj gorečni pobudniki šolstva: Veit Rudl p.d. Rožic, Thomas Schmid p.d. Logar, Kaspar Kunz in Valentin Vetschko. Ti so na lastne stroške preuredili mežnarjijo tako, da je odgovarjala nemškemu predpisom za šolstvo. 24. nov. 1828 je

bil nastavljen prvi začasni učitelj Georg Böheim, ki je poučeval 15 učencev.

V revolucionarnem letu 1848 je izdalo cesarsko kraljevsko ministrstvo Avstrijsko-Ogrske dne 2. septembra ukaz N- 5692, s katerim so vpeljali po vseh okrajih cesarstva občasne »učiteljske shode«. Na njih naj bi usklajeva-

Beležka o tem shodu je zanimiva z dveh razlogov. Prvič zaradi obravnavanih problemov in drugič po izrazoslovlju in pisni slovenščini tistega časa, zato beležko navajam nespremenjeno.

Učiteljski shod

20. novembra 1851 je bil

Nekdanja tolstovrška osnovna šola, sad trdibučne zavednosti Tolstovršanov

li učne predmete; način učenja, učno disciplino, učne pripomočke in učne knjige. Shode morajo sklicevati in voditi nadgledniki šolskega pouka v okraju, ki so bili običajno »tehanti« in okrajni vikarji. Tako je bil sklican 2. nov. 1851 leta učiteljski shod na Fari pri Devici Mariji na Jezeru.

učiteljski shod Bliberskega šolskega okraja. Snidlo se je 7 gosp. duhovnikov in 7 učiteljev; predsedoval je prošt in šolski ogleda, p.n. gosp. Matvez Kogelnik, fajmošter u Dolnem Dravbergu.

Pretrsovale so se sledeče reči:

1. »U katerim jeziku se ima učiti po šolah Bliberskega šolskega okraja?«

Na to se je tole odgovorilo: U Bliberku, Guštanju in pri Materi božjej, na jezeri se ima učiti slovensko in nemško, u Črni večjipol slovensko, u št. Mihelu in Libeličah (Leiffing) pa le samo slovensko.

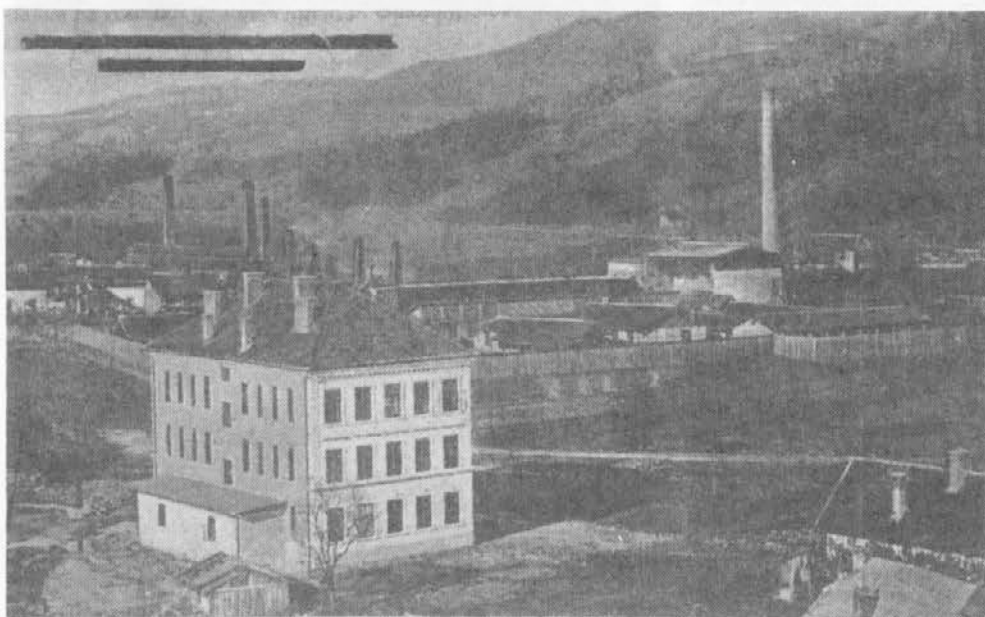
2. »Bliberski šolski okraj šteje 1170 za šolo sposobnih otrok, ki vendar nimajo priložnosti u šoli se učiti. Kako bi se moglo poskerbeti, da bi ti otročiči saj brez vsega šolskega uka ne ostali in saj nekaj se naučili?«

Zastran tacih otrok, ki so blizo šole in po pravici u šolo hoditi dolžni, bi moglo pomagati in bi bilo prav dobro:

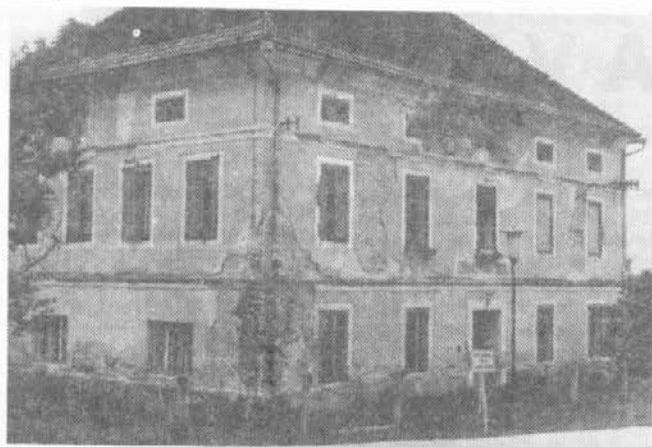
a) da bi se prav živo in večbart ljudem pokazalo, kako potrebno in dobro je, u šolo hoditi;

b) da bi se stariši, ki svoje otroke redno in pridno u šolo pošilajo, očitno imenovali in pohvalili;

c) da bi se, ako s lepim ne

Jeklarna na Ravnah grofov Thurn, p. Guštanj, Slov.

Stara osnovna šola na Holmcu

gre, nemarni stariši po postavah prisilili, otroke u šolo pošiljati.

Zastran tacih otrok pa, ki so daleč od šole, in niso nikamor ušolani, se dobro in potrebno kaže:

a) da bi se nedelske šole kolikor je mogoče napravile in podpérale;

b) da bi po tistih farah, kjer prave šole ni, gospodi duhovniki iz dobrega serca saj po zimi šolo deržali;

c) da bi se boljši učenci navadili in podstopili, doma tako rekoč službo podučitelja prevzeti, in tiste podučevati, ki priložnosti nima, u pravo šolo hoditi. Temu se pristavi, da bi modro in lepo bilo po hišah in cerkvah poberati, za te dari pripravnih bukvic nakupiti in jih pridnim in bornim učencem dajati; slednič

d) mororebiti, da je u kterem kraju kak mežnar, ki bi otroke učiti mogel in hotel, ako bi mu stariši kaj dajati se zavezati.

3. »Kako se zamore učitelj za svoj stan in poklic bolj in bolj izuriti?«

Vsi gosp. učitelji so enoglasno svojo misel izrekli:

a) da se ima u te namen »šolska knjižnica« napraviti; vsi učitelji so se zavezati za to potrebno napravu vsako leto vsak po 30. kr. sr. plačevati, in so gosp. Jerneja Venko, učitelja u Bliberku, za knjižničarja, gosp. Antona Košutnika, učit. u št. Mihelu, za računarja izvolili.

Tudi nekteri gosp. duhovniki so obljubili šolsko knjižnico podperati;

b) da bi dobro bilo, nekterim učiteljem prašanje u šolskih in detovodskih zadevah predložiti, da naj na nje odgovorijo, drugim učiteljem pa njih odgovore pošiljati, da naj jih presodijo.

Slednič so dobroserčni in gostoljubni fajmošter pri Materi božjej na jezери, gosp. Matia Šusem, povabili, da naj se prihodni učiteljski shod spet pri njih derži.

Gotovo ne vemo razzsoditi,

kaj je večje hvale vredno: alj to, kar se je prašalo, alj to, kar se je odgovorilo. Slava!—

Na shodu ni bilo predstavnika mežiškega šolstva, zato še kratka zgodovina o njem.

Mežici so slovensko pravili takrat Mošica in še z več sličnimi izpeljankami (nemško pa Miss, Müss, Miess).

Nedeljsko šolo pri sv. Jakobu je po lastni uvidevnosti in potrebi vodil od leta 1819 naprej tamkajšnji duhovnik Andrejas Karl. Po osmih letih poučevanja je po nasvetu medicinske fakultete v Celovcu zaradi naporov in zdravstvenega stanja poučevanje opustil. Da bi šolski pouk ne bil prekinjen, je iskal pri visokem konsistoriju nastavitve sposobnega mežnarja, ki bi bil večš orglanja in poučevanja. Hotel pa se je znebiti tudi 75 let starega mežnarja, ki je bil po poklicu »pinter« — sodar, zaposlen pri železarskih fužinah grofa Thurina. Mežnarska služba je bila zanj dodaten posel. Bil je nevesč pisanja in orglanja in, kot navajajo, precej hudobne narave. Duhovnik Andrejas je bil pripravljen se osebno zavzeti in financirati šolanje s plačilom mežnarja, s prehrano v župnišču in stanovanjem. Gubernijski konsistorij je zadolžil za ureditev tega problema distriktnega preglednika »tehanta« in župnika v Pliberku g. Valentina Miklavca. 24.10. 1827 leta so z dekretom določili Simona Pranschaga do tedaj pomožnega učitelja v St. Marein-u-veščega poleg orglanja tudi šolskega poučevanja.

8.XI.1827 l. ga je župnik Andrejas Karl predstavil prebivalcem Mežice ob sv. maši s prižnice. 12. nov. je pričel z rednim poukom v hiši št. 2, kjer je tudi stanoval. Prostor je najel g. župnik za 2 leti po plačilu 70 forintov.

Pouka se je udeleževalo 15 učencev. Že po treh dneh je samovoljno zapustil Mežico, kjer je med prebivalci nastalo vsesplošno negodovanje. Pri maši ni bilo več strežbe in

orglanja. Po energični intervenciji konsistorija se je moral Pranschag vrniti v Mežico. Število učencev se je povečalo na 19. Pranschag pri prebivalcih ni bil priljubljen. V vasi živeči kmetje so s svojimi 9 za šolo sposobnimi otroci pouk bojkotirali. Odstavljeni stari mežnar pa mu je grozil s pretepom. G. župnik je novega mežnarja tolažil in spodbujal vse v dobro, da bi s poukom nadaljeval. Skupni letni prihodek učitelja je bil 71 F 42 kr. V tem času je bilo v mežiški župniji evidentiranih 106 za šolo sposobnih otrok.

Učitelj Pranschag je vzdržal v Mežici samo do novembra 1829 ko se je preselil v Krško »Dioseze«.

Z njegovim odhodom je bil pouk v Mežici prekinjen za celih 40 let.

Med tem časom je bilo več poizkusov za ponovno uvedbo šolskega pouka, vendar brez trajnega uspeha. Leta 1840 je takratni župnik v Mežici Simon Pirc poučeval ob nedeljah, včasih pa tudi med tednom precejšnje število učencev.

Prevzel je tudi pobudo za gradnjo šole, za kar pa niso mogli zbrati potrebnih sredstev, saj so v tem času prenavljali vaško cerkev. Gubernijska uprava je zato z odredbo št. 30658 dne 18.12.1842 obvestila sodelujoče, da se graditev trivijalne šole prestavi za

nedoločen čas. Dolga leta je nato nesebično vodil nedeljski pouk župnik Anton Traun.

Šele 19. maja 1876 je padla odločitev za enorazredni pouk v hiši kmeta Gregorja Schirsarja p.d. Torc. Pričeli so tudi z gradnjo prve šole, katere otvoritev je bila 19. julija 1877.

Leta 1880, 5. nov., je bil odprt 2. razred, 1911 tretji, 3. nov. 1921 četrti razred in 21. oktobra 1925 peti razred z dvema paralelkama.

V letih 1925 do 1926 je bila zgrajena sedanja moderna šola, ena najlepših v takratni Jugoslaviji. Stala je 3.976.490 din, ki jih je v večini blagohotno prispevala uprava The Central European Mines L.m. t.d.

Vrstni red upraviteljev šole: 1. Rudolf Toklič od 19. julija 1876 do 29. avgusta 1879. 2. Franc Ratej od 31. avg. 1879 do 14. sept. 1882. 3. Ivan Grasselli od 20. oktobra 1882 do 30. julija 1893. 4. Alojz Eberle od 31. julija 1893 do 30. marca 1910. 5. Ignac Škorčič od 1. aprila 1910 do 28. oktobra 1919. Naslednji je bil Ivo Feinig, ki se ga starejša generacija še spominja.

Viri: Šolski prijatelj—časopis za šolo in dom 1852
Andrej Einšpieler
Kultur und Kirchengeschichte
—Stephan Singer 1938

NOVE OBLIKE ZA NOVE POTREBE

Mojca Potočnik

Delavke Centra za socialno delo na Ravnah so se že pred časom začele zavedati pomanjkljivosti in nezadostnosti doslej uveljavljenih oblik dela za pomoč ljudem. Začele so uvajati nove oblike in načine dela, ki jih danes predstavljamo. Z zavzetim delom in z osebnim pristopom želijo dati socialnemu varstvu nove dimenzije in večjo kakovost. Popolnejše socialno varstvo pa bomo lahko imeli šele tedaj, ko bo pluralistično v polnem pomenu besede in ko se bo povsem sprostita tudi osebna pobuda in pripravljenost vsakega izmed nas za pomoč drugemu.

KLUB ODRASLIH DUŠEVNO PRIZADETIH

V občini Ravne delujeta dve klubske enoti, prvo so ustanovili na Ravnah leta 1988 in ima prostor na Centru za socialno delo, drugo pa v Mežici leto kasneje. Prostor ima v dijaškem domu.

Klub vodi socialna delavka **Jelka Kovač**, ki v sodelovanju z Društvom za pomoč duševno prizadetim pripravlja programe srečanj za člane kluba in za usposabljanje prostovoljcev, ki so pripravljene sodelovati na klubskih srečanjih. V vsako enoto kluba je včlanjenih deset do dvanajst članov, starih od 16 do 65 let – nekateri so v domači oskrbi, nekateri delajo v DPP v Črni.

Klub so ustanovili z namenom, da bi popestrili življenje duševno prizadetih oseb, da bi se člani (in njihove družine) med seboj spoznali in povezali, se sprostiti ob družabnih igrah, skupinskih ter individualnih zapusliltvah, pogovorih in na izletih.

Na klubskih srečanjih prihajajo redno, v članih se je izoblikoval občutek pripadnosti klubu, s sodelovanjem v klubu se je povečala kakovost življenja duševno prizadetih in njihovih družin.

PREDAVANJA O PRESTOPNIŠTVU MLADOLETNIKOV

Socialna delavka **Marinella Špeglič** je že pred nekaj leti, ko je prestopništvo mladoletnikov sunkovito naraščalo, spoznala, da je ob reševanju problemov nujno tudi preventivno delovanje. Začela je s predavanji za starše otrok v sedmih razredih, in to v sodelovanju z delavko UNZ Olgo

Fajmut.

Odmev je bil zelo dober, kajti največkrat se stik med starši in otroki pretrga v tem starostnem obdobju – otroci ne sprejemajo nasvetov, starši ostajajo nemočni. Predavanja so postala redna oblika preventivnega dela na vseh šolah v občini.

Špegličeva je pripravila urezen program tudi za otroke in šole so ga sprejele v sistem izobraževanja na naravoslovnih dnevih. Po predstavitvi dejavnosti Centra in predavanju o problemih mladih se otroci razdelijo v skupine, kjer sprašujejo o lastnih problemih in skupno iščejo odgovore na vprašanja. Zelo radi sodelujejo v socialnih igrah, s pomočjo katerih iščejo lastno identiteto in se pripravljajo na razreševanje konfliktov, v katere adolescenti pogosto zaidejo.

MLADINSKE DELAVNICE

Medtem ko so predavanja na šolah le enkrat letno, so **mladinske delavnice** stalna oblika dela z mladimi. Center za socialno delo Ravne je začel z njimi letošnjo pomlad in prve izkušnje so zelo obetavne.

Mladinske delavnice, ki jih vodi socialni delavki **Metka Štehar** in **Zlatka Rus**, imajo namen, da se mladi aktivno ukvarjajo s sabo, s svojimi problemi in s pomočjo sprostitev in tematskih iger iščejo rešitve. Začeli so z njimi v sedmih in osmih razredih osnovne šole Prežihov Vranc, v prihodnjem šolskem letu pa jih bodo uvedli še na drugih šolah v občini, tudi na srednji.

Mladi se vključujejo v delavnice prostovoljno in lahko tudi odidejo, če želijo. Toda po nekaj srečanjih se oblikujejo stalne skupine s po 10 do 15 člani. Voditeljici skupine sta dve, da se otroci lahko identificirajo z eno ali z drugo. Vsebine pogovorov in morebitnih izpovedi ne prenašata naprej in jima niso podlaga za ukrepanje. Tako so otroci v mladinskih delavnicah zelo odprti – veliko povedo in veliko sprašujejo ter postajajo vse bolj pripravljeni za reševanje konfliktov s starši, učitelji, vrstniki.

ODPRTI TELEFON

Ima številko 23-399. Odprti so ga letos z nastopom pomladi. Prve tedne je bil odziv zelo velik, klici so bili pogosti. Največ kličejo mladi od 12. do

14. leta. Sprašujejo, kaj naj počnejo v prostem času, kako naj se približajo fantu ali dekletu, ki jim je všeč, kako se odločiti glede spolnih odnosov. Odrasli iščejo izhod iz družinskih zadržev, starejši, osamljeni, želijo najti sebi primerno družbo. Bili so tudi primeri, da so tisti, ki so klicali, prišli reševati svojo stisko na center k socialni delavki.

Za odprti telefon je zadolžena socialna delavka **Zlatka Rus**, na klice odgovarjata poleg nje še dve kolegici, želeli pa bi pritegniti tudi zunanje sodelavce, strokovnjake in ljudi, ki bi znali svetovati iz lastnih izkušenj.

Dosedanji klici na odprti telefon so pokazali, da mnogi med nami živijo zelo izolirano, sami zase in da težko najdejo pot do sočloveka. Včasih jim je prijazen glas po telefonu dovolj, da se čutijo manj sami, včasih na tak način dobijo dober nasvet ali napotilo, kje naj iščejo pomoč za svojo stisko.

POMOČ NA DOMU

Še pred nekaj leti ni bilo mogoče dobiti ljudi, ki bi bili pripravljene ostarelim in bolnim strelci na domu. Danes, ko je vse več brezposelnih, se najdejo tudi taki.

Socialna delavka **Vera Kalčič**, ki ima na skrbi varstvo odraslih, si je že dolgo prizadevala najti pomoč na domu za tiste, ki ne morejo čisto sami skrbeti zase, v dom starostnikov pa tudi ne marajo iti. S pomočjo ankete je ugotovila, da je na Prevaljah okoli 20 ljudi, ki bi želeli in potrebovali tako pomoč, prijave so zbirali tudi v drugih krajih občine. S pomočjo Zavoda za zaposlovanje je zbirala tudi kandidatke, ki bi bile pripravljene pomagati.

Rezultat akcije je tak, da je trenutno več prijavljenih pomočnic kot iskalec pomoči. To je dobro, saj je treba primere reševati sproti. Včasih so bile z bolnikom, ki so ga dali iz bolnice, v domu pa zanj ni bilo prostora, velike težave, če ni imel zagotovljene domače oskrbe, zdaj je to lahko rešiti, vsaj začasno.

Seveda ta pomoč ni zastoj. Nekateri jo lahko plačajo sami, za občasno pomoč je dovolj postrežnina, teže je, kadar je potrebna daljša vsakodnevna pomoč. Ko se bo uveljavil sistem javnih del, bo menda denar tudi za ta namen. Vsekakor je pomoč na domu cenejša in humanejša kot namestitve v dom (kjer ni

nujna in ne zaželeno).

DRUŠTVO REJNIC IN REJNIKOV

Rejništvo ni nova dejavnost socialnega skrbstva, tudi na Ravnah je dobro vpeljana in dokaj razširjena. Šteje se kot začasna pomoč otrokom, ki iz različnih vzrokov ne morejo živeti pri lastnih starših. Začasnost se v večini primerov prelevi v stalno bivanje rejenca pri rejnikih, in ti mu v celoti nadomestijo starše. V zadnjem času je, ob prizadevanju socialne delavke Borislave Repotočnik, uspelo vrniti staršem dva otroka, v rejništvu pa jih je v ravenski občini več kot štirideset.

Čeprav je rejništvo že ustaljena oblika pomoči otrokom, je v družbi malo znano in neustrezno vrednoteno. Ne zavedamo se, da rejniki omogočijo otrokom, ki so živeli v nevdružnih razmerah, da zaživijo na novo, v toplem družinskem okolju, da jim nudijo ljubezen in varnost, kar se ne da poplačati in tudi ni primerljivo z življenjem v zavodih. Odkar je med rejnike pristopilo več mladih staršev, so si začeli prizadevati, da bi se njihov položaj v družbi uredil, da bi se rejništvo samo izboljšalo in da bi rejniki in rejenci postali enakopraven del družbe.

Ko rejniki sprejmejo v družino tujega otroka, si s tem naložijo veliko skrb in breme, predvsem pa odgovornost. Probleme rešujejo z veliko voljo in energijo, v sodelovanju s socialno delavko. Toda to je včasih premalo. Potrebujejo tudi izkušnje drugih. Zato so se letos v aprilu povezali v društvo. Tako se bodo rejniške družine med seboj bolje spoznale in si pomagale. Društvo bo tudi lažje doseglo, da se bo rejništvo bolj uveljavilo v družbi, predvsem pa bo lahko organiziralo izobraževanje in usposabljanje za starše – rejnike. Problem je tudi povezava s starši otrok, ki so v reji. Ko bi bila boljša in sodelovanje z njimi uspešnejše, bi bilo mogoče vrniti več otrok v lastne družine. Društvo rejnic in rejnikov si bo prizadevalo tudi za to.

Na Centru za socialno delo na Ravnah si želijo, da bi bilo tako samoiniciativnih in za skupno delo ter pomoč pripravljene ljudi, kot so tvorci tega društva, v občini še več. Tedaj bi se kakovost življenja ljudi v naši družbi v celoti povečala.

GLEDALIŠKA BESEDILA RUDIJA MLINARJA

Helena Merkač

Lešan Rudi Mlinar v koroških literarnih krogih ni neznan. Objavil je več prozskih sestavkov, največ v Koroškem in Informativnem fužinarju, zbirko črtic Pekoče zvezde pa mu je leta 1986 izdala Železarna Ravne.

S svojo prozo, katere vrednosti so »tanek posluš za človekovo duševnost, sodoben izraz in v poprečju dovolj solidno obvladane pisateljske veščine«, kot je zapisal urednik zbirke Pekoče zvezde Marjan Kolar, se je Rudi Mlinar potrdil tudi v slovenskem prostoru, kjer so mu največ del objavili v Mentorju.

Že nekaj let pa se Rudi Mlinar poskuša tudi s pisanjem besedil za gledališče. Lotil se jih je, ker se je kot režiser domačih skupin srečal s perečim pomanjkanjem tovrstnih tekstov. Leški gledališčniki so tako danes eden izmed zelo redkih odrov v Sloveniji, ki se predstavljajo z izvirnimi domačimi igrami.

Avtorju se je v desetletju nabralo nekaj čez deset dramskih del. Začel je s priložnostnimi besedili za prihode dedka Mraza ob novem letu (Snežni mož in snežna žena, Dragi dedek Mraz). Med drugimi Mlinarjevimi otroškimi dramskimi teksti je veliko zanimanje zbudilo Največje odkritje. Ta igra ima znanstvenofantastične elemente, sicer pa si v drugih otroških besedilih Rudi

Mlinar poleg teh rad pomaga tudi s pravilničnimi elementi (Svet je tudi zate, deklica).

Pri besedilih za odrasle zajema avtor motive iz vsakdanjega življenja. Niza prizore iz odnosov v družinah in v drugih sorodstvenih razmerjih, v ljubezenskih trikotnikih pa tudi v skupinah slučajno srečanih ljudi (Postaja). Osrednje teme so mu ljubezen, pohlep po denarju, ljubosumje, sovraštvo, osamljenost. Rad odkriva intimne plati življenja, kar tekstom nedvomno daje draž, kot jo imajo npr. doktor romani. Junaki so mu navadni ljudje. Rajši jih angažira manj kot več, več žensk kot moških, kar verjetno izhaja iz potrebe domače gledališke skupine.

Vrstno je Rudi Mlinar napisal največ dram oz. krajših dramskih prizorov (Vonj po krvi, Temni trenutki, Druga žena, Volneni šal, Deponija, Teta, Beg, Najlepša dota). Zaradi elementov grozljivke, spominjajočih na Arzenik in stare čipke, izstopa med njimi Vonj po krvi.

Postaja je edina komedija med Mlinarjevimi deli in je kakovostno gotovo korak pred drugimi iz avtorjeve bere. Tu se najmanj izrazi dejstvo, da piše Rudi Mlinar tudi novele, črtice, da je torej prozaist, ki v svoji prozi, kot je rečeno v spremni besedi Pekočih zvezd, »ne podaja dram, ampak

razpoloženja, ne silovitih strasti, ampak poprečno tveganje delovnega napora ali počivanja, ujetost v večno zaporedje dnevo, noči in letnih časov, v srečevanja in poslavljanja«.

Postaja je že takšen izrez iz življenja, da so v njem nasprotja očitna, izraz (dialog) je že bolj koncentriran, dramske osebe so dokaj karakterizirane, kar vse mora biti v dramskem tekstu, da je drugačen od proznega. Tu je Rudi Mlinarju že uspelo le z

umetniškimi sredstvi dramatike, ki jih je mnogo manj kot prozskih, predstaviti neko dogajanje. Manj učinkovit je še tudi v Postaji zaključek, ki mora biti po teoriji drame »med osnovnimi elementi gibanja v dramskem dejanju estetsko in idejno najboljčlovejši«.

Studij dramaturgije, ki ga Rudi Mlinar ob delu obiskuje v Ljubljani, se bo gotovo odrazil v naslednjih avtorjevih gledaliških besedilih.

ČAS, KO ZAŽIVIJO ODRI

Helena Merkač

V občini Ravne je ta čas letos napočil dvakrat: v marcu, ko je bilo srečanje občinskih gledaliških skupin, in v aprilu, ko so tokrat v Titovem domu že 34. pregledali dramsko dejavnost severovzhodne Slovenije.

Na občinski reviji so nastopile tri skupine, na območni

jih je bilo pet. To so bile: ravenski srednješolci s predstavo Evgen (režija Rok Vevar), slovenjgraški srednješolci z igro Otroci so najboljši igrače (režija Karla Zajc-Brzelak in Stane Brzelak); ptujski srednješolci so naštudirali Lainovo A me ljubiš (režija Romana Ercegovič), Oder Peda-

goške fakultere iz Maribora Kopitovo Komorno glasbo (režija Lidija Simonič) in gledališka skupina KUD Splošne bolnišnice Slovenj Gradec Cowardovo Komedijo Ljubezni (režija Mičo Mičovič). Vse predstave je kritično ocenil mariborski selektor Vili Ravnjak. Niso ga preveč navdušile, z izjemo Evgena, ki ga je tudi izbral za republiško srečanje v Kopru konec maja.

Nas za Koroški fužinar nekoliko podrobneje zanimajo

skupine, ki so se predstavile na občinskem srečanju. Za vse tri je mogoče reči, da so bile uspešne, če je merilo, da so »prodrle v svet«. Združena otroška skupina mežiške in javniške osnovne šole se je s predstavo Maček Muri v režiji Sandre Schuller in koreografiji Urše Podgoršek udeležila območnega srečanja skupin v Sladkem vrhu, ravenski srednješolci z Evgenom prav tako območnega srečanja za odrasle skupine na Ravnah in republiškega v Kopru. Leško predstavo Rudija Mlinarja Postaja v režiji Franca Gutmana pa je selektor občinske revije Bojan Marošević spravil, da so večkrat zaigrali v mariborskem okolišju. Ne glede na celoto so vse naše predstave imele nekaj takega, da je bilo boljše kot poprečno: Evgen režijo in delno tudi igro, Maček Muri plesni del, Postaja pa nekatere domače, že etnografske elemente.

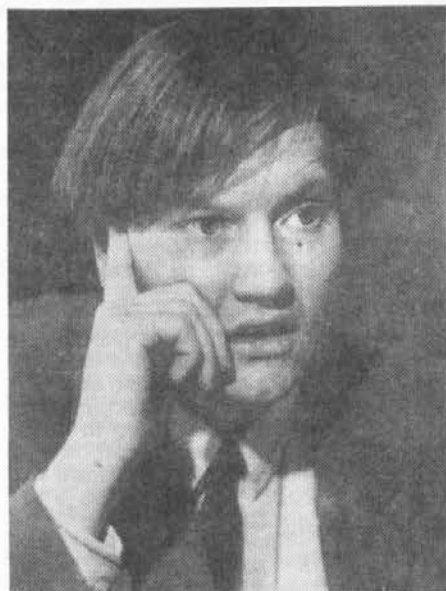
Če bodo znale skupine te svoje pozitivne zametke še razviti, se nam ni bati za še boljše gledališka leta tudi na Koroškem.

IZ KOROŠKE – V SVET

Mojca Potočnik

Ob slovenskem kulturnem prazniku 1991 je mnoge Koroške navdajal ponos, saj je bil med nagrajenci Prešernovega sklada tudi mladi Ravenčan, dirigent **Marko Letonja**. Čeprav je zelo zaposlen, je ob enem redkih obiskov doma našel čas za pogovor in se predstavil za bralce Koroškega fužinarja.

Marko Letonja

»Svojo glasbeno pot ste začeli na Ravnah. Kako se spominjate časov šolanja na ravenski glasbeni šoli?«

»Bilo je zelo lepo. Osnov igranja na klavir me je naučila Dorica Rebernik, ki mi je vsako skladbo znala vsebinsko in čustveno približati, tako da sem rad vadil tudi težje skladbe, ne da bi me bilo treba k temu siliti.«

»Čeprav ste zgodaj pokazali nadarjenost za glasbo, se po osnovni šoli še niste dokončno odločili za ta poklic.«

»Glasbena šola na Ravnah ima zelo pomembno vlogo, ker veliko mladih lahko pridobi osnovno glasbeno izobrazbo. Žal pa na Koroškem skoraj ni glasbenega dogajanja, ki bi te spodbudilo k odločitvi za ta poklic. Ne zveš, da se z glasbo in od nje da tudi živeti. Čeprav sem po osnovni šoli o glasbi že resno razmišljal, sem si vendar želel širše izobrazbe in sem se vpisal hkrati in Srednjo glasbeno šolo Maribor in na Gimnazijo Ravne. Danes vem, da je bilo tako prav: Gimnazija mi je dala široke razglede, ki mi danes omogočajo uspešno glasbeno dejavnost. Brez znanja zgodovine, matematike in drugih naravoslovnih ved po-

sameznih skladb ne bi razumel tako, kot jih razumem in interpretiram zdaj.«

»Hoditi na dve šoli hkrati in obe končati z odličnim uspehom – to niso mačje solze!«

»Veliko časa mi je vzela vožnja v Maribor, toda vožnjo z vlakom sem znal kar

mu, da mi je zelo zgodaj dal možnost delati z orkestrom. Tako sem lahko spoznal, da imam sposobnost za ta poklic.«

»Kako je – biti dirigent?«

»Ko sem prvič stal pred orkestrom, mi je vse brnelo v glavi. Zvočni vtis, ko si tik ob instrumentih, ni tako urejen kot v dvorani, vse se meša in prepleta. Šele sčasoma sem se navadil razločevati posamezne zvoke in se naučil, kako jih usmerjati, da bo skladba prav zvenela.«

»Študiral ste tudi na Dunaju.«

»Ko sem končal študij klavirja, sem imel precej prostega časa. Zvedel sem, da je na Dunaju najbolj znana šola dirigiranja. Prijavil sem se k sprejemnemu izpitu in ga opravil. To je uspelo le osmim od stotih prijaviteljnih.«

»Čemu to pripisujete?«

»Po svoje tudi temu, da prihajam z neznanih Ravn. Nikjer nisem imel nobenih zvez, nikogar, ki bi me potikal naprej, zato pa tudi nisem bil obremenjen. Šel sem v ogenj brez strahu – in uspel. Tako delam še zdaj.«

»Spet ste bili na dveh šolah hkrati.«

Imel sem dosti dela, vendar je z mano že od nekaj tako: Bolj sem obremenjen, več dam od sebe. Dela ne jemljem kot obremenitev, ampak kot spodbudo.«

»Kot dirigent ste se zelo hitro uveljavili, tudi nagrada Prešernovega sklada to potrjuje. Kdaj in kako ste začeli samostojno dirigentsko pot?«

»Dokler študiraš, pripravljaj koncerte samostojno, vendar se lahko vedno posvetuješ s profesorjem, mentorjem. Potem je drugače, sam moraš reševati probleme, sam se odločati, kako kaj izpeljati. Prvič sem to doživel leta 1987. Po koncertu, ki sem ga pripravil z orkestrom akademije, me je umetniško vodstvo Slovenske filharmonije povabilo, da s tem orkestrom nastupim koncert Mladim. To je bil zame velik izziv, zelo resno sem se pripravil in koncert je izjemno uspel. To mi je odprlo vrata še k drugim orkestrom, v Filharmoniji pa so me sprejeli kot svojega.«

»Kmalu ste nastopili tudi v tujini.«

»Nekaj mesecev pred diplomom na Dunaju so me poklicali iz opere San Carlo v Neaplju. Iskali so dirigenta, ki bi dirigiral baletu. Bile so

zelo težke točke in zelo malo časa. Ne da bi se zavedal odgovornosti, sem nalogo prevzel, začel z vajami in delo uspešno opravil. Šele tu sem se zavedel, kaj se pravi sam delati z orkestrom, ki ga ne poznaš. Še italijanskega jezika tedaj nisem znal. Toda to je bil moj primanjkljaj in sem ga pozneje odpravil.«

»V Italiji ste še večkrat dirigirali.«

»Še enkrat so me povabili v Neapelj, letos februarja sem delal v Palermu, tudi na dan kulturnega praznika sem bil tam, marca sem gostoval na severu Italije, v Veroni, kjer sem dirigiral Filharmoničnemu orkestru. Bilo je več zelo uspešnih predstav baleta Giselle z italijansko primabalerino Carlo Fracci. Tudi moje letošnje poletje bo, kot kaže, precej italijansko.«

»Nagrado Prešernovega sklada ste dobili tudi za predstavitev skladb slovenskih skladateljev. Vam zdaj ostane še kaj časa za nastope na domačih odrih?«

»Doslej si skladb, ki jih dirigiram, še nisem mogel izbirati. Študij vsakega dela je zame svojevrsten izziv, še posebno, če skladbe še nihče ni igral. Tedaj nimaš vzorca, ampak moraš obraz in dušo skladbe najti sam. Trenutno me bolj kot klasične privlačijo sodobne skladbe. Tudi če gre za slovenska dela, se jih lotim neobremenjeno; šele potem, ko jih preštudiram, se povežem s skladateljem, da razčistiva morebitne probleme in nejasnosti. Doslej je bilo to sodelovanje kar dobro, še posebno s profesorjem Lojzeto Lebičem. Lani sem z orkestrom Slovenske filharmonije na festivalu moderne glasbe v Opatiji predstavil njegovo skladbo Queensland music, ki so jo pred tem igrali samo v Avstraliji in mi izvedba ni bila poznana. Skladba je težka, vendar smo jo na festivalu zaigrali tako, da so bili vsi navdušeni, sam avtor pa presenečen. Z domačimi orkestri delam tudi letos – po vrnitvi iz Verone sem dirigiral v Sarajevu, sledilo je snemanje v Ljubljani, skratka, dela ne zmanjka.«

»Kaj lahko od dirigenta Marka Letonja pričakujemo Korošci?«

»Odvisno je od povpraševanja. Doslej ga namreč po koncertih resne glasbe na Koroškem ni bilo. Možnosti pa so, saj je v Ljubljani vrsta glasbenikov, nekdanjih učencev ravske nižje glasbene šole, ki bi se bili pripravljene predstaviti domačemu občinstvu.«

Marku Letonju želimo, da bi se njegova umetniška pot še naprej vzpenjala in da bi na njej doživel veliko srečnih trenutkov.

POGOVOR Z REŽISERJEM IGORJEM PRODNIKOM:

KO SE PRILAGODIŠ, JE VSEGA KONEC

Zlatka Strgar

Igor Prodnik. Filmski režiser. Črnjan. Rojen v ribjem znamenju, za katerega se namenja usoda klošarja ali umetnika.

Študiral je na AGRFT. Pred dobrimi desetimi leti diplomiral in se na področju video in filmske postprodukcije izpopolnjeval (na lastne stroške) na post diplomskem študiju v Angliji - London, Brixton Enterprise Centre, (1987).

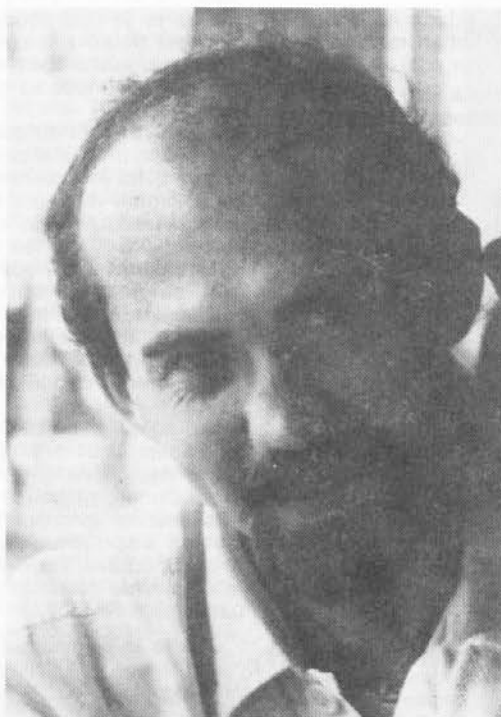
Kot uspešen študent in kasneje je dobil ugledne nagrade: puljska nagrada za kratek film, Zlata ptica za študijski dokumentarni film o slikarju Jožetu Tisnikarju (1978), Zlata medalja Beograda za dokumentarec Življenje neke skulpture, priznanje in nagrada za izvirnost v Oberhausnu, srebrna plaketa na mednarodnem festivalu turistično in športno etnografskega filma v Kranju.

Po diplomski dela sočasno na TV Ljubljana in Vibi. Na Vibi je znamenita Dražgoška bitka požrla vsaj za deset dragih filmov denarja in režiser lahko o celovečercu samo še sanja. Prodniku odkupujejo scenarije, dela ne dobi na nobenem. Na TV Ljubljana naredi leta 1984 zadnji predvajani dokumentarni film: Tine ali komu zvoni. Iz filma mu izrežejo Vodnikovo pesem, ki govori tudi o bogu. Uredniku se to ni zdelo primerno za objavo. Ocen o tem filmu je bilo več in vse so dobre:

»Tine ali komu zvoni je tako dobro zastavljeno in izpeljano podjetje ne le zato, ker smo se imeli priložnost srečati z dobro opravljenim delom vseh, ki so pri filmu sodelovali, ampak predvsem zato, ker so spregovorili pogumno, nepristransko, s kar največjo mero čutenja in iskateljsko strastjo.« (Nace Polajnar, 1984).

»Dokumentarec odlikujejo tolikšne izpovedne in estetske kvalitete, kakršnih tako imenovani umetniški filmi ne dosegajo ravno pogosto, rajše: prav redko. Vse te besede so pravzaprav uvod v en sam stavek, ki ga je treba povedati: avtorji, uredniki in TV so ob velikem kulturnem dejanju lahko veseli in srečni, ali ponosni, kar je pač komu bolj všeč.« (Štefan Kallišnik, Delo)

Naslednji dokumentarec o 1. maju: Kako naj imenujem delo je po Prodnikovi zamisli obravnaval brezposelnost in probleme mladih. Bil je napovedan in nikoli prikazan. Prodnikovo delo na TV se s tem filmom konča

z enim samim stavkom: »Režiserja Prodника se ne angažira več v sodelovanje na Televiziji zaradi neuspešno opravljene naloge pri pripravi dokumentarca v uredništvu dokumentarnih oddaj.« piše v zapisniku odgovornega uredništva politično informativnega programa TV Ljubljana.

Od nikogar ne dobi nikakršne obrazložitve, nobenega strokovnega mnenja, molče mu zaprejo vrata. Od leta 1985 ne dobi več nobenega dela na TV. Odvzeta mu je bila Fulbrightova štipendija za podiplomski študij v ZDA.

»Politika pa se je v teh časih le spremenila.«

Prodnik: »Politična situacija se je spremenila, toda v uredništvih še vedno sedijo bolj ali manj isti ljudje kot pred petimi leti. Nikoli nisem bil komformist, zato ne morem teh ljudi zdaj prositi za delo, sami pa me ne bodo povabili.«

»Kaj potem dela človek, da vsaj preživi?«

Prodnik: »Človek, ki je končal akademijo, mora znati delati tudi kaj drugega. Iz eksistenčnih razlogov sem poučeval na srednji šoli v Slovenj Gradcu, delal reklame in video spote, od Londona do Dunaja, pisal filmske kritike za celovški Zvon. To ni delo za dušo, je pa kljub vsemu vseskozi neko uvajanje v delo, ki še mora priti in me do konca zaposliti, da bom lahko v miru umrl. Toliko me bog že

ima rad, da se bo to zgodilo. Mogoče je celo dobro, da umetnost še čaka, zgodila pa se bo. Ves ta čas pa se je treba upirati ali izolirati. Ko se prilagodiš, je vsega konec.«

»Zdi se, da je človek lahko umetnik samo privatno?«

Prodnik: »Umetnost je povsod privatna stvar, s to razliko, da je v neki sredini ta privatnost nekoliko širša, drugod zelo zožena, tako da niti ni več občutka, da sploh je.«

»Provinci je bližji amaterizem in splošno mnenje je tako, da če si dober, moraš biti vsaj v Ljubljani.«

Prodnik: »Provincia ne bi smela vplivati na ustvarjalnost in profesionalno delo. Še vedno mislim, da je glavno v človeku, in če v njem je kaj, lahko dela kjerkoli. Dobre stvari se ne delajo po tekočem traku in ne edino v centrih. In film lahko narediš kjerkoli, če ga dobiš v delo. Razlika je biti industrijski režiser ali filmski režiser. Pri prvem to ni več režija, pač pa realizacija, ki z režijo nima opravka, treba je samo poznati obrt, in to je značilnost dela na TV. Kot filmski režiser pa moraš dati vse iz sebe, kjerkoli, kar je mogoče enkrat ali v najboljšem primeru nekajkrat v življenju. Režirati jih zna malo, realizirati zna marsikdo.«

»Pravijo, da si pri zaračunavanju dela kakor Žid, ali je v tem vzrok, da ne delaš reklam ali kaj drugega za firme na Koroškem?«

Prodnik: »Nisem drag. Nasprotno. Mislim celo, da sem najcenejši. Vedeti je treba, da gre v tem poslu za velike denarje, ki ne ostanejo v režiserjevem žepu. Tehnika, oprema, postprodukcija so pri filmu izredno drage reči. Amatersko se da snemati tudi zastonj ali za protiuslugo, vendar je to amaterski izdelek.

V Mežici so lansko leto želeli imeti reklamo za TOP-LA akumulatorje. Izdelal sem ponudbo in sinopsis. Računal sem toliko, kot je bilo nujno potrebno za kvaliteten izdelek. 7000 DEM v d.p.v. jim je bilo predrago, čeprav bi postprodukcijo opravil na Dunaju v enem najboljših evropskih studiev, kjer bi me samo najem stal 40.000 ASch. Potem sem lepega dne na TV zagledal reklamo za TOP-LA akumulatorje v slogu bosanskih spotov, z neprimerno glasbo, tekstom in nikakršnimi efekti, ki bi popestrili že tako slabo fotografijo. V enem od ljubljanskih studiev, kjer so to reklamo delali, sem zvedel, da je to Mežičane stalo nič manj kot 20.000 DEM d.p.v. Kdo je potem Žid?

Tukaj bi se moral kar naprej dokazovati, ampak vsi bi najraje videli, da zastonj.«

»Najbrž bi se dalo delati tudi na lokalni televiziji, ta bi močno potrebovala profesionalne rešitve.«

Prodnik: »Lokalna televizija nima razvojnega programa, kar očitno ustreza enim in drugim. Trdim, da se denar troši neracionalno. Kolikor ga pride, toliko se ga pač razdeli. Normativov nimajo, kvaliteta se ne vrednoti. Ti ljudje so na zelo nizkem nivoju, kar se stroke tiče. Ne vidijo, da se lahko ista stvar pove v kratkem času vsem naenkrat, za kar je treba imeti enoten center, dobro opravljeno postprodukcijsko delo in od tu dalje se v posamezne kraje samo še razpošljejo diske in videokasete. S tem bi se prihranil čas in denar in čez čas bi se na ta način lahko povezali s tretjim TV studijem v Sloveniji v Mariboru. Žal se denar v to ne vraga. Vsak kraj hoče biti zase najboljši, ni sposobnosti pogledati čez plot, ali pa se gleda butalsko: na naši strani je lepo, na drugi grdo. Morali bi se zavedati, da bi bilo to pozitivno za Koroško, tako pa so mi raje dali vedeti, da moje profesionalno znanje njihovi samozadovoljnosti ni potrebno. Sam ne bi plačal za tak program nikoli.«

Obstala sva na domačem pragu. Pred zaprtimi vrati.

Od teme do sestavka

Marjan Kolar

NA ZAČETKU SO VPRAŠANJA

Kdor bi rad našel minerale ali fosile, a ne pozna poti do njih, lahko razbije na tone kamenja, pa jih ne bo odkril. Kdor išče vodo, a nima pojma o značilnostih zemljišča, bo lahko uničil kup svedrov in bo ostal žejen. Kdor ne ve, kako se lotiti določene teme, lahko popiše kupe papirja, pa ne bo izdelal nič uporabnega. Seveda pa se da naučiti osnov geologije in prav tako pravil pisanja.

Prvo pravilo se glasi: o vsaki temi se je treba spraševati. Če so vprašanja pravilna, tudi odgovori ne bodo napačni.

Zakaj ves svet pozna Einsteina, Newtona, Galillea? Zakaj pravimo, da so Dante, Shakespeare, Goethe in Mozart geni-ji? Kaj nam povedo imena Arhimed, Leonardo da Vinci, Stevenson?

Zato, ker živijo v spominu človeštva zaradi svojih izumov ali umotvorov. In kako so jih ustvarili? Tako, da so veliko spraševali. Vse v svetu, v katerem so živeli, se jim je zdelo vredno vpraševanja. Nobena stvar jim ni bila sama po sebi razumljiva.

Tém in s tem vpraševanj o njih je okoli nas, kolikor hočemo, npr.:

Ali naj kupimo televizor?

Kaj mislite o nanizanki Posel je posej?

Ali se izplača štediti za lastno hišo?

So Angleži demokratičen narod?

Kako presoimate jazz?

So ženske enakopravne?

Kaj veste o atomski znanosti?

Kaj menite o horoskopu?

Ali je religija res opij za ljudstvo?

Kako pa je treba pravilno spraševati?

Drugo pravilo se glasi:

Vsaka tema ima svoj »lajtmotiv« ali vodilo. V temi Ali naj kupim televizor, sta to **televizor** in **kupiti**. Vprašati se moramo torej po teh vodilnih besedah (pri drugih temah seveda po drugih).

Vprašanja, s katerimi temo načnemo, so skoraj zmeraj enaka. Imenujemo jih **ključna vprašanja**:

Kakšen...?

Kako...?

Koliko...?

Zakaj...?

Čemu (za koga)?

Kaj je ZA, kaj je PROTI?

Pri dani temi o televizorju nam vprašanja

Čemu? ter ZA in PROTI najprej dajo odgovor. To so torej nadrejena vprašanja. **Treba je predvsem najti ključno vprašanje.**

Téma je lahko zastavljena v obliki pravega ali prikritega (retoričnega) vprašanja. Od oblike vprašanja je odvisen tudi odgovor. Preverite naslednje teme:

1. Zakaj potrebuje delavec dopust?

2. Ali potrebuje delavec dopust?

3. Delo in dopust

Prvo vprašanje je jasno, torej pravo. Odgovor na drugo vprašanje se zdi tako sam po sebi razumljiv, da se vprašamo, zakaj je sploh potrebno (primer za retorično vprašanje). Da to ugotovimo, je treba navidezno vprašanje spremeniti v pravega. Potem je enako prvemu. Tretja téma skriva eno ali več vprašanj. (Zakaj potrebuje delavec dopust? V kakšnem razmerju sta delo in dopust?)

UGOTAVLJANJE ALI VREDNOTENJE DEJSTEV

Kdor hoče torej temo razvozlati, mora najprej najti **pravo** vprašanje, nato pa ugotoviti, ali je treba dognati samo **dejstva** oz. stanje ali pa je treba ta dejstva tudi presoditi oz. **ovrednotiti**. Medtem ko v prvem primeru samo vprašamo po tem, ali je kaj prav ali narobe, pa terja vrednotenje odločitev – ja ali ne. Odločitev oz. presoja je lahko **osebna** (subjektivna) ali pa **splošna**, za vsakogar veljavna (objektivna).

Vprašanje Kako preživi delavec dopust? zahteva ugotovitev stanja. Vsakdo, ki bi na vprašanje odgovoril, bi moral priti do istega rezultata. Drugačno pa je vprašanje: Ali je dopust na

morju najboljša rekreacija za delavca? Tu bodo presoje seveda različne, ker smo ljudje različni.

Kdor pravilno sprašuje, najde tudi misli. »Stil je red in gibanje, ki ga vnesemo v svoje misli.« (Buffon).

Pri govorjenju in pisanju ne smemo ničesar delati »v tri dni«. Dober stilist mora načrtovati in razčlenjevati.

Kako urejamo misli? Kako jih razgibamo?

Najprej jih neprisliljeno zbiramo v obliki gesel. Ta gesla so jedrnatih odgovori na ključna vprašanja, zato naj bodo oprijemljivi pojmi. Splošne resnice nič ne pomagajo. Z gesli dobimo tudi hiter pregled nad temo (kar je še važnejše pri pogovoru).

UGOTAVLJANJE PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI

Na temo »Nakup televizorja« se nam naberejo naslednje misli:

– hitro nas seznanja z dogodki po vsem svetu

– izobrazuje nas

– je konkurenca filmu

– ogroža plodne razgovore

– film in gledališče v lastni hiši

– napete TV nadaljevanke

– uniformira nam duhovno življenje

– direktno prenaša politične, kulturne in športne dogodke

– zaradi TV zanemarjamo gledališče, predavanje, branje,

torej tudi podpira duhovno lenobo.

Takale zbirka misli seveda še ne pomeni dosti. Treba jo je urediti po tem, **kaj spada skupaj**, torej po različnih stališčih, skratka ustvariti moramo miselne skupine.

Vidimo, da prevladujeta dve stališči (imenujemo ju **nadrejeni**), in sicer **prednosti** ter **pomanjkljivosti**.

1. Prednosti TV: film in gledališče v lastni hiši, hitro seznanjanje z dogodki v svetu, posredovanje izobrazbe itd.

2. Pomanjkljivosti TV: ogrožanje duhovnega življenja, družine, izmenjave mnenj, branja, pasivnost lastnega življenja itd.

KAKO TEMO OŽIVIMO

Vendar pa je tak način urejanja misli zelo shematičen, zato je sicer uporaben za kompletiranje in pregled gradiva, je pa taka zbirka sama po sebi še vedno mrtva stvar. Kako je torej oživiti?

Tu se moramo ozreti naokrog in se vprašati:

po čem prepoznamo, kaj je živo in ga loči od neživega?

Odgovor: po tem, da se giblje, spreminja in je polno protislovij. Življenje je nastajanje in minevanje, rast in usihanje, večni tek. Jezik nam to polariteto življenja podaja tako:

rojstvo in smrt, mirovanje in gibanje, dan in noč, trdno in tekoče, moški in ženska, mladost in starost, poletje in zima, nebo in pekel, hrib in dol, izvir in iztek.

Kjer vladajo nasprotja, nastaja napetost, gibanje pa povzroča tok.

Najbolje to razumemo, če si predstavljamo gorski potok od izvira do izteka v mirno reko.

Kako torej govoriti in pisati?

ODGOVOR: načrtno, napeto (živahno).

Kako pa to načrtujemo? Kako dosežemo napetost in gibanje?

Temo je treba razčleniti, narediti dispozicijo. Seveda se je možno znanega vzorca uvod – vsebina – zaključek – lotiti na več načinov. Najbolj običajna sta dva:

1. Izhajamo iz splošnega in gremo k posameznemu (deduktivna metoda)

2. izhajamo iz posameznega, iz dejstva ali izkušnje in gremo k splošnemu (induktivna metoda)

SPLOŠNO IN POSAMEZNO

Poglejmo si temo: »Korist vodne sile za človeka« po obeh metodah.

1. Štirje elementi se imenujejo zemlja, zrak, ogenj in voda. Brez njih ne moremo živeti. Od nekdanj pa je človek poskušal ne samo premagati nevarnosti, ki jih je srečeval v narav-

nih pojavih, temveč si jih tudi pokoriti in jih uporabljati. Nedvomno spada voda k najnevarnejšim in najbolj zahrbtnim naravnim silam. Koliko gorja so že prinesle povodnji celim pokrajinam! Pa vendar – kakšen bi bil človek brez vode! Ne samo, da vsako živo bitje potrebuje vodo za svoj vsakdanji obstoj in da ima voda odločilno vlogo v naravi, vodne sile so postale pogoj za vse, čemur pravimo človeška civilizacija in kultura.

2. Voda spada k naravnim silam, ki si jih je človek naredil koristne. Če pomislimo, koliko hiš, hlevov in gozdov vsako leto uničijo požari, potem vidimo, kakšna pomočnica je človeku vodna sila. Spomnimo se samo vojnih strahot: koliko ljudi je umrlo v plamenih, ko ni bilo v bližini vode. In obratno: ali niso rešili svojega premoženja pred ognjem prav s pomočjo vode?

Če človek zna obvladati vodno moč, mu voda koristi doma, v poklicu, v prometu in gospodarstvu.

ŠE NEKAJ NAČINOV

3. Kot izhodišče lahko služi nasprotje teme. Tako moramo npr. govoriti tudi o pustošenju, ki ga more povzročiti voda. Ta metoda **nasprotja** (kontrasta) bliskovito osvetli temo.

Primer

Vedno znova beremo in slišimo o velikih katastrofah, bodisi o povodnjih in hudournikih ali o predorih nasipov. Uničujoča moč vode nam kaže, da se moramo pred njo dobro zavarovati.

Na splošno pa si je človek seveda udinjal vodno silo v lastno korist.

4. Če z nobenim od teh treh uvodov ne pridemo nikamor, se spleča temo jezikovno raziskati. Razčistimo torej vprašljivi pojem, to pomeni, da mu določimo jezikovni izvor in pomen. Ta metoda pa je priporočljiva samo pri abstraktnih samostalnikih, npr. čast, ljubezen, slava, moč itn. Za našo temo ta metoda definiranja ne pride v poštev.

5. Poleg naštetih načinov lahko poskusimo tudi tako, da si na temo sami izmislimo kratko zgodbo. Če to ne gre, se poskušamo spomniti pravljice, povesti, balade, ki ima zvezo s temo, pregovora, citata. Tudi takšna lit. – zgodovinska metoda lahko služi za uvod.

Primer

a) Kratka zgodba

Prejšnje poletje je prihrumelo nad našo vas strašno neurje. V nekaj minutah je sicer mirni potoček narasel v deročo reko. Rjoveče se je pognal z višje ležečih travnikov in odplaval vse, kar mu je bilo na poti: kokoši, svinje, mlado dreveje, ograje, celo ute. Vendar so takšne nesreče na srečo redke. Človek je vodne sile ukrotil in jih uporablja v svojo korist...

b) Literarna pobuda

Goethe je v nekaterih svojih baladah pisal o vodnih silah. Kakšne demonske moči se skrivajo v vodi, je prikazal predvsem v »Čarovnikovem učencu«. V tej pesnitvi vidimo, kam zabrede človek, če ne obvlada naravne sile.

Sodobni človek pa ni več »učenec« na tem področju. Iz stoletnih izkušenj ve, kako mora ravnati z vodo.

Tako torej vidimo, da kar precej poti »pelje v Rim«.

VESEBINA TEME

Za sproščen p r e h o d od uvoda k jedru naj velja naslednje:

1. Enostavno navedite dejstvo, na katerega hočete preiti. To je sicer nekoliko okorno, vendar sprejemljivo.

2. Navedite logično razmerje med novim in prejšnjim stališčem.

Nevarnosti povodnji so enako pogubne kot požari, vendar so koristi vode dosti večje.

3. Nobenega prehoda, začetni preprosto z novim odstavkom. Prehodi imajo sploh smisel samo takrat, kadar učinkujejo živo.

Za pravo vsebino ni enotnega recepta. Možnosti je seveda veliko.

1. Pišite na splošno, vendar urejeno o tem, kar hočete povedati o temi.

2. Od splošnih stvari preidite na »osebna« mnenja

3. Ta mnenja soočite drugo z drugim, jih preverjajte, napišite dokaze za eno in drugo plat. Z vprašanji in odgovori, z »ja« in »ne« dosežete potrebno živahnost.

a) nekaj trdite, a to morate dokazati

b) to lahko dokažete, če ovržete nasprotno mnenje

c) do sodbe pridete, če povežete bistvena stališča.

ZAKLJUČEK

Kdor je povedal vse, kar je nameraval, mora misliti na zaključek. Enako kot za uvod, tudi tu ni splošnega pravila. Šabloni niso dobre. Nekaj možnosti:

1. Razgled povzame posledice, motri prihodnost, seže na sosednja področja.

2. Omejitev tega, kar smo ugotovili v glavnem delu.

3. Povzetek poda rezultat, a ne sme biti dolgočasna ponovitev. Tudi tu je možna kratka zgodba ali citat.

KAJ POSTAVIMO V SREDIŠČE

Upoštevati pa je treba še nekaj. Človek se lahko sooči z resničnostjo življenja na dva načina:

lahko samega sebe postavi v središče in določa razmerja do stvari in dogodkov izključno iz lastnega jaza.

Druga možnost pa je, da postavi v središče stvari in dogodke. Od tega, kakšen način izberemo, je odvisno tudi,

kakšno obliko prikaza bomo izbrali (osebno – subjektivno ali neosebno – objektivno).

Shematični prikaz

A doživljajoči jaz

Glede na vrsto doživetij

B stvar, ki jo želimo spoznati

Glede na vrsto stvari

razlikujemo:

– pripoved

– prikaz

– razpoložensko podobo

– poročilo in opis

– oznako/karakteristiko

– razpravo

Doživljanje zahteva neposrednost. Stil mora biti naraven, barvit, živahen.

Od **objektivnega prikaza** pa pričakujemo odmik od predmeta, stvarnost, logičnost in preglednost. Vsak stil ima svoje nevarnosti. Doživljajski lahko zdrsnje v otroškost, banalnost ali sentimentalnost, stvarni pa v suhoparnost, zavrtost, dolgozevnost ali kopičenje tujk.

Seveda pa je stil ali slog tako široko področje, da zahteva poseben sestavek.

Literatura

Silva Trdina, Besedna umetnost. Ljubljana 1961

Jan Makarovič, Misel in sporočilo. Ljubljana 1984

Heinz R. Reinhardt, Ich beherrsche Sprache und Stil. Stuttgart 1968.

PARTIZANSKE TEHNIKE NA KOROŠKEM

Vestnik koroških partizanov, ki že 25. leto izhaja v Ljubljani, je št. 1-2 leta 1990 namenil objavi raziskave slovenjgraškega zgodovinarja Bogdana Žolnirja Partizanske tehnike na Koroškem. Z njimi je ta pisec zaokrožil tēmo, ki ji je namenil veliko časa, saj je že pred leti izdal knjigo o partizanskih tiskarnah na ozemlju današnje koroške regije.

Najprej velja spomniti na dejstvo, da beseda »tehnika« vsaj od časa NOB naprej pomeni tudi skrivno tiskarno ali celo le razmnoževalnico ilegalnih letakov, okrožnic, časnikov in celo brošuric večinoma politično propagandne, tudi informativne vsebine.

Avtor je obdelal 14 takšnih tehnik, od katerih jih je večina delovala na ozemlju današnje Avstrije. Njihov nastanek in delo sta tesno povezana z razvojem partizanstva v teh krajih. Kakor so bile partizanske enote v nenehnem gibanju, tako so tudi tehnike redko delovale na istem kraju več kot nekaj mesecev. Takoj ko je nastala nevarnost, da bi jih odkrili, so se morale seliti.

Delovale so v zelo različnih razmerah. Ena je bila npr. v

čebelnjaku, druga v hlevu, tretja v brunarici pa v skalni votlini. Potrebni material (ciklostil, papir, matrice) so dobivali od članov OF s terena. Osebe so največkrat sestavljali tehnik, pomočnik in kurir, včasih tudi strojepiska.

Iz zavezniških radijskih poročil so sestavljali poročila o stanju na frontah. Ponatiskovali so letake in časopise, ki so jih izdajali drugje, izdelovali pa so tudi lastne, tako npr. Koroški poročevalec, Informativni vestnik, Enotnost - Einheit, Koroška v borbi itn. Radio vestnik se je kasneje preimenoval v Celovški vestnik in nazadnje v Slovenski vestnik. Precej izdaj so tiskali v slovenščini in nemščini, da bi vneli za boj proti nacizmu tudi nemške Avstrijce, predvsem pa so jih namenjali vojakom v nemški vojski.

Bogdan Žolnir je opravil delo z njemu lastno natančnostjo glede številnih datumov, imen, krajev, premikov vojaških enot ter naslovov publikacij posameznih tehnik. S tem je zgodovina NOB na Koroškem bogatejša za zanimivo raziskavo.

M.K.

ŠOLE V MEŽIŠKI DOLINI LETA 1940

V Mežiški dolini je trinajst ljudskih šol in štirje otroški vrtci. Soloobveznih otrok je sedaj približno 2500; učitelj je 24, učiteljica pa 33, torej skupno 57 in štiri otroške vrtarice. Če porazdelimo učence enakomerno na učitelje, pride približno 44 otrok na vsakega.

Vse šole nimajo svojih lastnih poslopij, deloma pa so ta premajhna.

V splošnem lahko razdelimo šole Mežiške doline v dve vrsti. Ob glavni cesti so štiri velike šole, od katerih ima guštanjnska sedem, mežiška devet, črnska deset, prevaljska pa celo štirinajst oddelkov. Poleg tega je na vsaki teh šol še otroški vrtec. Učenci teh šol so v pretežni večini delavski, saj leže vse štiri šole v sredi industrijskih krajev.

Druga vrsta šol pa je kmečka. Te šole so ali v samotnih kmečkih vaseh in zaselkih, kot npr. St. Danijel, Lokovica, Podpeca, Kotlje in Šelenberg, ali pa na visokih hribovih. Tri od njih, in sicer Javorje, Koprivna in Strojna, so v višini nad 1000 m.

Nekatera šolska poslopja so nujno potrebna preureditve in

razširitve. Najbolj pereče je vprašanje šolskih prostorov na Prevaljah, kjer je za 14 oddelkov na razpolago le devet učilnic, pa še te so take, da niso za šolo prav nič primerne. Tudi St. Danijel je nujno potreben novega šolskega poslopja. Zemljišče je baje že na razpolago, a do zidave bo nemara prešlo še precej časa.

Zanimiv boj je okrog zidave nove šole v Koprivni. Medtem ko stoji fama cerkev z župniščem, kjer je sedaj tudi šola, na prijaznem sončnem hribu, je oblast na željo nekaterih sklenila postaviti novo šolsko poslopje na samotnem kraju v dolini, ker menijo, da bodo tam otroci bolj prihajali v šolo. Vendar pa pravi večina tamošnjih kmetov: »Če so mogli naši predniki vsa leta hoditi na hrib v cerkev, bi tudi naši otroci lahko hodili tja v šolo.« Gotovo bo škoda, da se bosta ločili cerkev in šola. Na hribu bo sameval župnik, v dolini pa učitelj.

Ponos Mežiške doline pa je meščanska šola v Mežici. Ob ustanovitvi je imela dosti nasprotnikov. Bali so se, da bo ta šola vzgojila preveč šolane mladine, ki je ne bo kje zapo-

sliti. Vendar je ta strah povsem neopravičen spričo bliskovitega razvoja industrije, ki potrebuje vedno več izobraženih, kvalificiranih delovnih moči kot pa navadnih težakov.

Za strokovno izobrazbo do-raščajoče mladine skrbe strokovni tečajji ter kmečko in gospodinjsko nadaljevalne šole, ki jih vodi učiteljstvo pozimi

na više organiziranih šolah v dolini.

Razen tega posluje na Prevaljah že dvajset let državni filete-tečaj kot podružnica Osrednjega zavoda za pospeševanje ženske domače obrti v Ljubljani.

(Slovenski gospodar, 31. januarja 1940)

TAKO SMO VABILI

Dijaki, dijakinja! Vabi Vas zdravilišče in kopališče

Kotuljska slatina

Nudimo Vam poseben popust pri prehrani. Ceneno elegantno skupno ležišče. Za razvedrilo: športno kegljišče, igrišče za namizni tenis in odbojko. Ob nedeljah ples na prostem. Pri lvarniku, oddaljenem 15 minut, bo urejena čolnarna. S pričetkom turistične sezone tudi savne in finske kopeli. V okolici vabljive izletne točke. Do Uršlje gore, ki spada med najlepše razgledne točke, tri ure hoda. Na pobočjih Uršlje se lahko spočijete v smučarski koči.

Dijaki, študentje, spoznavajte našo lepo Koroško, domačijo velikega rojaka in pisatelja Prežihovega Voranca!

(Svit, revija za književnost in kulturo, 1954)

INDIJSKI VZOREC NARAVNEGA ŽIVLJENJA

O zaostalosti Indije, predvsem njenega podeželja, je napisanih veliko knjig. V nobeni ne manjka grozljivih opisov revščine, lakote in splošne zaostalosti. Filmske reportaže na iste teme so seveda še veliko bolj prepričljive.

Zato je tembolj presenetljiv prikaz taistega podeželja s povsem drugega zornega kota. Toda za njegovo razumevanje je treba seči v indijsko kulturno zgodovino, ki osvetljuje t.i. vzhodnjaški pogled na svet. Ta ni kot zahodni obrnjen navzven v nenehno dejavnost, v tehnični napredek, v obvladovanje narave in v pridobitništvo. Indijska misel se je skozi stoletja obračala navznoter, v obvladovanje samega sebe in v meditacijo. Če pa je najvišja modrost v tem, da je človek skromen in da ima čim manjše zahteve, seveda ne potrebuje zmeraj novih izumov ne tehnologij in seveda tudi ne višjega standarda.

S takšnih izhodišč posneta dokumentarna oddaja TV je prikazala zaokroženo, skoraj idilično podobo vaškega življenja.

Po tem scenariju Indijec živi in dela lagodno in zadovoljno. Njegov plug je lesen in lahek, da ga lahko na hrbtu prenese z njive na njivo; železnemu seveda ne bi bil kos.

Model indijskega voza izvira iz 5. stol. pr. Kr. Ker ima dve izredno veliki kolesi, lahko vozi tudi v času deževja, ko bi tovornjaki obtičali v blatu.

Krava daje Indijcu pet letogodati. Na prvem mestu je mleko, ki ga uporabljajo na veliko načinov. Uporaben je seč, še bolj pa govno. Tega mesijo in sušijo za kurivo, uporabljajo pa ga tudi pri gradnji koč. Mlatijo sredi ceste, tako da ljudje in živina hodijo po snopju.

Skratka, delajo in živijo, kakor so njihovi predniki živeli pred tisoč leti. Avtorji TV oddaje sicer niso analizirali zdravja teh ljudi, vendar lahko tudi laik ugane, da stresov in infarkta zelo verjetno ne poznajo.

In tu je srž vprašanja za nas, ki nismo nikoli zadosti napredni: ali nam pridobitve civilizacije zares lajšajo življenje ali ne.

NA OBEH STRANEH DOLINE

Jože Žunec

Hochalmispitze – prečudoviti zakladi večnega snega, ledu in vode. Dviga se iz prelepe doline, ki ima svojevrstno ime Maltatal in je eden biserov v alpskem svetu. Spodaj z gozdom obraslo pogorje se spremeni v mogočne sklade sivorjavih skal, ki jih zgoraj varuje belo pokrivalo snega in ledu. Vmes žuborijo potoki. Splet različnih barv pokaže, da je bil stvarnik zelo radodaren.

Bil je lep, sončen dan, zadnji teden v juliju. Opazoval sem z belo odejo pokrito pogorje na drugi strani doline. Toplo in prijetno je bilo lenuharjenje pri Kattowitz Hütte, ki je zadnja postojanka pred vzponom na tega tritisočaka. Stoji na drugi strani doline, nasproti beloobarvanemu očaju Hochalmispitze.

Skupinica, s katero smo se vzpenjali na Hafnerja, je opazila mojo vznemirjenost, ki je prehajala v mogočno hrepenenje spoznati neznani svet tam preko. Belina ledenikov okoli posameznih vrhov v pogorju Hochalmispitze je sevala in se lesketala v opoldanskem soncu. Plavo nebo nad belo odejo je dopolnjevalo čudovito naravo na zemlji. Spletu barv se je priključilo zelenilo gozdov in livad ter sivina skalojva.

Cim prej se moram podati v nedrje mogočnega lepota, sem premišljeval in že delal načrt za prihodne dni, ko bo treba tja v led in sneg. Vleklo me je tja, da bi zajel vso to lepoto, ki se je nudila kot na dlani in klicala: »Pridi!« Vsake zamujene priložnosti je škoda. Lepoto je treba zajeti in doživeti, ko se ponudi. Ponudba pa je bila vredna čimprejšnjega obiska.

Pri hoji proti vrhu Hafnerja mi je pogled neprenehoma uhajal na nasprotno stran preko doline. Kazale so se nove razsežnosti belega zasneženega pogorja. Nobene utrujenosti nisem čutil. Modro nebo in neizrekljivo lep razgled na ledenika pod Hochalmispitze sta bila mogočnejša in zato zmagovala nad težkim nahrbtnikom in dolgo prehojeno potjo od mitnice v Pflüglhofu mimo Gmündner Hütte, za katero se svet strmo dvigne in pušti v nogah nekaj težkega. Če pa je še vroče in soparno, človeka razživijo le presenečenja v gorah, tista prijetna in trajna, kot je belina v gorah vročega poletnega dne.

Malta je dolina voda. Neznanke količine snega in ledu poskrbijo, da tu ni nikoli suše. Pot na Hafner, čeprav sem

izbral najdaljšo varianto, je prijetna, slikovita in polna presenečenj. Takoj na začetku poti pohodnika pozdravi resnično lep slap. Globoka struga reke in preko nje visok most je naslednje prijetno mojstrstvo narave. Vse to so biseri, ki z leti ne zbledijo.

Res dolga je bila ta pot, bila pa je polna lepote in zato je čas hitro minil. Zakrivil sem dve do tri ure preveč hoda, ker sem ob prvem kažipotu ustavljal vozilo in sopotnike opozoril, da se naprej gre peš in nosi nahrbtnike. Smo pa manj onesnažili naravo in pri-

Kattowitz Hütte je na nadmorski višini 2320 metrov, od koder so razgledi vredni truda, ki je potreben, da se pride do kočice. Prijazna gospodinja in klopi ter mize pred kočico dopolnijo dobro vzdušje ob sončnem dnevu. Ko sem sedel na klopi, se mi je zdel Hochalmispitze čisto blizu. Samo stopiti bi bilo treba preko doline, pa bi bil v njegovem objemu.

Globoko v spomin se mi je vtisnila enkratna posebnost, ki je tik pred vrhom. Na nekakšni proti vrhu postavljeni poševni ploščadi so številne skale, ki stoje navpično kot dlata

Kattowitz Hütte (2320 m), daleč zadaj levo Hochalmispitze (3362 m)

hranili gorivo. Obtožujoči pa so bili njihovi pogledi, ko smo se po uri hoda ponovno znašli na asfaltu od lepi kočici, ki se ji pravi Gmündner Hütte. Ker se je cesta vila še naprej, mi ni pomagalo nobeno pregovarjanje. saj se je lepo videlo, da bi se mogli peljati še dalje in skrajšati hojo. Toda navsezadnje smo se v to prelepo naravo podali zaradi hoje in ne zaradi prevažanja.

Zvečer, ko smo se vračali in sem jih priganjal, ker se je bližala noč, so bili nejevoljni. Le kaj si mislim, ko pa sem zakrivil celodnevno hojo. Nekaj namigov je bilo tudi na račun slabega vodenja.

Na koncu poti, po vrnitvi na parkirišče, je bilo vendarle popolno zadovoljstvo. Lepa in slikovita pot, pa še lepši razgledi so naredili svoje. Na zadnjem delu poti je mehka gozdna mahovita preproga blažila občasne bolečine v nogah, zato tudi moje nerganje zaradi bližajoče se noči ni bilo tako zelo zopno.

in silijo proti vrhu, morda celo v nebesa. Narava je svojevrstna umetnik. Nepredvidljiva je. Poigrala se je z nežnimi kamni in skalami. Postavila jih je tako, da od daleč delujejo kot živa bitja, ki so na višini tritisočakov našla svoj smisel in smotre. Je pa biti na tej ploščadi ob nevihti hudo nevarno. Menda se bliska in treska, da je kaj.

Povratak z vrha do Kattowitz Hütte je bil posebno doživljaj. Motilo me je le, da je bilo treba paziti tudi na noge, da ne bi doživeli neprijetnosti, če bi napačno stopil. Kljub temu pa mi je pogled uhajal neprestano tja, kjer se je belilo mogočno pogorje. S svojo lepoto je blažilo utrujene oči in utrjevalo misel, da bo tja treba čimprej.

Minilo je le nekaj dni, ko sem ponovno prišel v dolino voda, v dolino reke Malte. Avto sem pustil mnogo dlje pri mostu čez reko blizu Gmündner Hütte. S prijateljem alpi-

nistom sva se podala peš po makadamski cesti (zaprti za promet) proti koči Villacher Hütte. Potrebovala sva dobre tri ure. Hoja po makadamu je bila dolgočasna in neprijetna. Ker se je vila med gozdovi, ni bilo pravega razgleda, razen na delu, kjer se vidi ogromna pregrada akumulacijskega jezera. Pri lovski koči pa se je pokrajina odprla. Srečala sva tudi lovce. Spoznala sva, zakaj je bila cesta zaprta. Bila je le lovška cesta, predvsem za italijanske lovce, ki so za drag denar opazovali sicer zelo lepo naravo, vendar z malo divjačine. Splah pa je to zaščiteno območje velik rezervoar pitne vode.

Divji potoki ob Villacher Hütte so bili prva nagrada za naporno in dolgo trajno hojo. Koča je bila zaprta, ključ pa je bil daleč spodaj v Gmündner Hütte. Vse skupaj ne bi bilo huđo, če ne bi na tabli pisalo, da je na vrh Hochalmispitze še šest ur zahtevne hoje. To pa je bilo tudi za naju preveč. Vračati se ponoči preko ledenikov z neprijetnimi razpokami je bilo prenevarno. Izbrala sva drugo možnost. Preko največjega ledenika Hochalmkeesa sva jo ubrala na bližnji tritisočak Preimispitze. Bilo je dobre tri ure hoje. Toda kakšne? Nepozabne!

Glasno šumenje voda je dušilo najino govorjenje. Nekaj poti sva naredila po grebenu nad ledenikom in opazovala, kje ga bova prečkala. Na spodnjem delu so zijale vidne široke in globoke razpoke. višje, kjer razpok nisva opazila, pa sva slišala žuborenje voda, kjer so tekle (kot sva se pozneje prepričala) po ozkih jarkih navzdol. Ne vem, kako globoki so bili. Vsekakor jih je bilo treba preskakovati. Zaradi močnega sonca se je vdralo precej globoko. Mnogo vode je teklo po površju, da je silila v čevlje, kar je bilo dokaj neprijetno. Bila je prava brozga. Nebo pa je bilo sinje in čisto brez oblaka. Žuborenje voda, belina snega, lesketanje ledu, modro nebo, pa vrh Preimispitze pred mano so me tako močno prevzeli, da sem pozabil na utrujenost.

Nisem pa pozabil na nevarnost hoje po še neoskrunjenem ledeniku. S cepinom sem tipal po površini, saj bi stopinja v razpoko lahko bila zelo neugodna. Izbirati je bilo treba trda in varna mesta. Kljub prečudoviti naravi je previdnost najpomembnejša. Skrbeti je bilo treba za vsak korak, ki je moral biti premišljen in skrbno izveden.

Po uri hoda sva bila nekje na sredini ledene gmote. Privoščil sem si bežen razgled po okolici. Vse okrog mene so bile neocenljivo velike količine ledu, snega in vode. Zadaj visoki vrhovi, ki so se dvigali nad belo preprogo in se zde-

li zaradi svoje sivorjave barve kot nekakšni stražarji, ki skrbe, da ne bo nihče s svojo prisotnostjo in nečimrnostjo oskrnil nedotaknjene narave. Na enega sva bila namenjena. Zdelo se nama je, da je čisto blizu, čeprav sva na vrh rabila še poldrugo uro.

Blíže cilju sva bila, več vode je teklo po ledeniku. Nekaj je k temu prispevalo izredno močno sonce. Iskala sva ostanke ledu, ki so štrleli iz vode, da sva se lažje prebijala k cilju. Pa še nazaj bo treba, sem pomislil.

Ko sva že bila blizu skalnega pobočja, od koder ni bilo daleč na vrh, sva zagledala tri postave, ki so se premikale po zasneženem grebenu nasproti najinega vrha. Lahko so se vračali s Hochalmspitze ali Giessener Hütte, ki je pravzaprav najbližja kočica za vzpon na Hochalmspitze. Tam bo treba začeti prihodnjic, pa bova prišla brez časovnih ovir tudi na vrh. Kmalu so izginili čez Preimischarte in preko Gr.

Elendkeesa proti Osnabrücker Hütte. Samo zamišljal sem si lahko, kako lepa je bila njihova tura. Ostala sva spet sa-

ma in uživala, kar je nudila narava. Tega je bilo mnogo.

Visoki skladi skal, ki so različnih pravih in nepravilnih geometrijskih oblik, vodijo proti vrhu. Ponekod se je bilo treba kar dobro potegniti preko njih. Stopila sva na vrh. Sedem ur hoje je bilo za nama. Pozabil sem na vse tegobe poti in užival v čudovitem razgledu. Visoki vrhovi, razsežni ledeniki, globoko vrezane doline in v njih zeleno pregrinjalo, pogozdena pobočja; pa mir, ki ga je motilo samo šumenje voda.

Na povratku v dolino sem razmišljal, kako je tam jugozahodno na Säulecku, tritisočaku s skromnim ledenikom. Sklenil sem in se že naslednji teden podal na pot. Vožnja do Mallniza in še malo po dolnici rečice Dössen je hitro minila. Če me je spremljala na pohodu na Preimispitze divja surova lepota narave, je dolina proti Säulecku nežna, pa kljub temu izredno lepa. Kot vse doline in dolnice v Visokih Turah je tudi ta polepšana s potokom z obilo vode. Pot se vzpenja z ene police na drugo, vse pa so lepo ze-

lene. Prijetna steza vpliva na popolno sprostitve človeka.

Brezskrbno in z malo napora smo dosegli Arthur v. Schmidt-Haus, ki je izhodišče za vrh. Postavljena je ob lepe Dössenskem jezeru. Je družinska visokogorska kočica, kjer imajo konje in druge domače živali. Pozimi živali preselijo v dolino, nekaj pa jih pojedjo (prašiči) planinci. Kljub konjem nosijo drva do kočice na ramenih.

Nad kočico se pot strmo dvigne, nato pa se spet začne planota, posejana z velikimi ploščatimi in kvadrastimi skalami. Šele malo pred vrhom se pot začne ponovno močno vzpenjati. Bilo je spolzko, saj je pred dnevi zapadel sneg, ki se je hitro topil.

Razgled z vrha na nekoliko višji Ankogel in na nasprotni strani v Hochalmspitze, kamor vodi iz kočice Arthur v. Schmidt-Haus zelo zahtevna zavarovana pot, je bil vreden truda. Vračali smo se domov z novimi spoznanji, da je vsak košček prelepe visokogorske narave drugačen in kdor to spozna, vedno znova išče različnost prečudovitega visokogorskega sveta.

tematiko).

Goram se ni izognila v »predplaninskem času« tudi tista oblika človekovega udejstevovanja, ki kaže njegovo senčno stran: vojskovanje. Hanibalovo prečenje Alp je ostalo v zgodovini prikazano kot podvig, predpostavimo pa lahko, da je v tem primeru šlo tudi za pravo ekološko katastrofo. Mrtve vojake, poginule živali ter uničeno opremo so v tistem času pač pustili tam, kjer so postali breme za premikajočo se vojsko. Kot drug primer uporabe gorskega prostora v vojaške namene z vsemi, planincem dobro znanimi, negativnimi posledicami za okolje, naj omenim prvo svetovno vojno s soško fronto.

V predplaninskem času in za vojskovanju sorodne namene imamo na Slovenskem nekaj zelo specifičnih vrst porabe gorskega prostora. Najprej naj omenim obdobje turških vdorov. V tem času so se gore uporabljale za zelo tipičen sistem »javljanja in obveščanja« s pomočjo kresov na gorskih vrhovih in za skrivanje ljudi in dela premoženja pred turškim ropanjem (glej Miklovo Zalo). Za skrivanje pred maščevanjem so zelo verjetno uporabljali gorski svet tudi poraženi kmetje v času kmečkih uporov. Tudi pozneje, ko so z biriči nabirali vojake za avstrijsko vojsko, se je gorski svet kar množično uporabljal za skrivanje. O obsegu in gorskem področju tega skrivanja v naših krajih govori tudi ječa, ki jo je takratna oblast zgradila pri kmetu Močilniku v Jazbini, visoko na pobočju Uršlje gore, kamor so zapirali ujete fante, dokler jih niso nabrali dovolj za prisilen odvod v vojsko.

Naziv »predplaninski«, ki sem ga dodelil opisanim vrstam človekovega posega v gorski prostor, ne pomeni, da takšnega obiskovanja gora v času po začetku planinskega udejstevovanja ni več. Nasprot-

PLANINSTVO IN EKOLOGIJA

Maks Večko

Planinstvo lahko opredelimo kot daljše ali krajše bivanje ljudi v gorskih območjih, ki sicer niso stalno naseljena, in ni namenjeno zadovoljevanju primarnih gospodarskih potreb teh ljudi. Vsebinska njihovega planinskega udejstevovanja je mnogoplastna in v tej svoji značilnosti tudi časovno spremenljiva. Takšna opredelitev planinstva je seveda zelo široka, na tem mestu pa jo želim tudi nekoliko pojasniti.

Najprej nekaj besed o obiskovanju gora v »predplaninskem« obdobju, če si ga lahko dovolim tako imenovati.

Najbolj običajne oblike takega obiskovanja, ki so bile namenjene zadovoljevanju primarnih potreb, so bile planšarstvo, lovstvo, oglarjenje in sledenje ter eksploatacija mineralnega bogastva. Imele so za današnje pojme izrazito omejen obseg in so z ekološkega stališča bile v sozvočju z naravo. Poudarjam, da velja to tudi za takratno rudarjenje, ki je bilo v slovenskih krajih v gorskem svetu omejeno na pobiranje rud, ki so na naraven način prišle na površje. V glavnem gre za železove rude (npr. bobovec, ki so ga pobirali na Jelovici in Pokljuki), v porečju reke Drave pa tudi za izpiranje zlatonosnih naplavin.

Druga oblika obiskovanja gora, ki je bila v tistih časih pogosto tudi množična, je bila povezana z verskimi običaji. Treba se je samo ozreti po slovenski zemlji, pa vidimo, koliko cerkva je naš človek postavil ravno na gorske vrhove. V okvir tega zapisa gredo seveda samo tisti primeri, ko je cerkev postavljena nad mejo stalnih človeških bivališč. Tak primer imamo na Uršlji gori. Vsi poznamo njeno lepo in staro cerkev tik pod njenim vrhom, iz pripovedovanja pre-

dnikov pa vemo, koliko so jim pomenila vsakoletna žegnanja na Gori in tudi, kako so bila obiskana. V globokem ljudskem spominu, in zato to posebej omenjam, so vsidrani spomini na romanje na Višarje. Z našega dela Koroške se našim prednikom ni zdelo težko na njen zahodni konec (zelo radi pozabljamo, da je tudi Trbiž z okolico – Kanalska dolina del Koroške) romati v kar velikem obsegu peš (poudarjam zato, ker gre v našem primeru za zapis s planinsko

Uršlja z one strani

no, praktično vse našete oblike so še danes žive, mnogokrat v modificirani in žal večkrat v okolju bistveno bolj škodljivi obliki, kot je bila prvotna.

Za prve obiske gora v planinskem smislu sta morala biti izpolnjena dva pogoja. Ustvarjena je morala biti primerna ekonomska podlaga pri obiskovalcu gora, ki je krila stroške obiska in izgubo časa, in obstajati je moral interes za obisk. Že kar od prvih primerov planinskega obiskovanja gora imamo dve vrsti obiskovalcev: tiste, ki so ekonomsko podlago ustvarjali izven planinskega sveta in je bil njihov interes raziskovanje in osvajanje neznanega sveta, in tiste, ki so prodajali svoje izkušnje, nabrane z neplaninskim obiskovanjem gora (pastirstvo, lovstvo), prvim in so si bili pripravljene dati svoj interes kupiti. Glede na poznano nekdanjo delitev prebivalcev po ekonomski moči v slovenskih krajih so bili med prvo skupino obiskovalcev gora v veliki večini tujci (nekateri sicer Slovencem naklonjeni), v drugi pa domačini, Slovenci.

Na tem mestu bi lahko sedaj dokazovali, kako se je iz prikazanega odnosa razvila nacionalna nestrpnost in vse posledice tega v planinski zgodovini. Vendar to ni namen tega zapisa. Če sledimo naslovu, potem moramo zaključiti, da je v prvem obdobju planinstva bilo obiskovalcev vendarle zelo malo in niso predstavljali za planinski svet nobene ekološke obremenitve.

Izboljševanju ekonomske podlage in širitvi interesa za obiskovanje gora, želji po raziskovanju nepoznanega se je pridružila želja po športnih in estetskih užitkih, ki jih daje obiskovanje gora. To je povzročilo strmo rast števila obiskovalcev. Če so bili prvi obiskovalci v svojih zahtevah skromni, pa je med povečanim številom obiskovalcev bilo vedno več tistih, ki so zahtevali v gorah nekaj več udobja. Ugoditev tem zahtevam je prinesla neposreden in posreden negativen ekološki učinek. Prvi je temeljil na dejstvu, da ima vsaka izboljšava pogojev bivanja v gorskem svetu bolj ali manj negativen stranski ekološki učinek, posreden učinek pa je v dejstvu, da je lažjanje pogojev bivanja povzročilo ponovno rast obiskov v gorah.

V modernem času je prišlo do cele vrste novih »pridobitev« v gorskem svetu, ki so krivuljo negativnih ekoloških pojavov in pretiranega števila obiskovalcev samo še dvigali. Gre za gradnjo novih koč, ki niso več samo koč, za vdor avtomobilov v gorski svet, za lažjanje pristopov z žičnicami, za zlorabo helikopterja in še

bi lahko naštevali.

Že razmeroma zgodaj v zgodovini planinstva so se začele razvijati tudi organizacije planincev. Njihov cilj je bil povezati interese planincev, jih narediti organizirane močnejše in zelo zgodaj se je pojavil tudi interes zaščititi gorski prostor. Različni so bili nameni zaščite; med njimi je vedno zelo pomembno vlogo igral naravovarstveni vidik.

V slovenski planinski zgodovini imamo zabeležen zelo originalen in verjetno prvič v svetovni planinski zgodovini uporabljen primer zaščite gora. Čeprav v tem primeru ne gre

čeprav jim gre za vneto in dosežke vsa zahvala.

Vedno izrazitejši je kompleksen pristop k definiciji in razreševanju navedene problematike. Morda lahko rečemo, da izvira ekološka problematika v gorah iz povečanega števila pristopov (in koncentracije na nekaterih popularnejših področjih) in zlasti ne-pripravljenosti povprečnega človeka, da bi svoje ravnanje približal naravi in ga napravil kar najmanj škodljivega. Nasprotno, današnji človek svoje dolinske razvade prenaša v hribe, iz tega pa izhaja konfliktnost človeške prisotnosti v

bili, uporabljajo se žičnice in ponekod tudi helikopterski dovozi. Planinci odklanjamo uporabo helikopterja kot način vstopa v gorski svet (gre za zelo nasilno obliko prihoda) in ga popolnoma toleriramo samo, kadar gre za uporabo v namene GRS. Pri prevozi materiala se že pojavljajo pomisleki, saj gre v bistvu za orodje, ki podpira prenos dolinskih razvad ljudi v gorski svet. Podobno je pri žičnicah. Uporaba avtomobila za dostop v gorski svet je v primerjavi s prejšnjima načinoma najmnogičnejša. V navedenem dokumentu iz leta 1987 smo

Raduha

za naravovarstveno zaščito, ampak za zaščito gore z narodnostnega vidika, je prav, da jo zaradi originalnosti, pa tudi zato, ker se podobnih prijemov ponekod poslužujejo tudi v sodobni ekološki zaščiti gora, posebej omenimo. Gre za primer župnika Jakoba Aljaža, ki je za ceno enega goldinarja odkupil vrh Triglava in tako dosegel v obdobju zagrizenega narodnostnega boja za prevlado v gorah njegovo slovensko bistvo.

Danes je ekološka problematika nasploh, ravno tako pa tudi v gorah, zelo pereča. Genetiko in razvoj te problematike z izvorom v planinstvu sem že nakazal. Planinske organizacije in še posebej nekateri ozaveščeni posamezniki se tega že nekaj časa globoko zavedajo. Zato je iz teh sredin nastalo novo jedro, ki začenja s popolnoma novim pristopom k reševanju pod geslom: Planinci pometamo pred lastnim pragom.

Današnje ekološko gibanje med planinci nima več dosti skupnega z nekdanjimi Gorskimi stražami, ki so skrbele predvsem za zaščito planinskega cvetja in čiščenje odpadkov ob poteh in počivališčih,

gorskem svetu. Planinska društva so dolžna svoje člane opozarjati na škodljivo obnašanje in zahtevati prilagoditev obnašanja razmeram v gorah. Ker vsi obiskovalci niso člani planinskih društev (dobrih 23 % včlanjenih občanov, kakor dosega članstvo v naši občini, je slovenski rekord), planinske organizacije pa se čutijo dolžne zavarovati gorski svet, poskušamo planinski aktivisti, zlasti tisti, ki nas ta problematika še posebej zanima, vzgojno vplivati tudi na nečlane. V bodoče lahko pričakujemo več javnih vzgojnih aktivnosti, kjer bomo planinci bolj jasnjevali nov, »ekološki kodeks« obnašanja v gorah, nastal na dokumentu »Slovenski gorski svet in planinska organizacija«, ki smo ga planinci sprejeli že leta 1987.

Največja obremenitev gorskega sveta izvira iz planinskih poti in planinskih koč oz. domov. V zvezi z njimi je tudi največ načrtanih aktivnosti.

Glede načina dostopa so danes, poleg tradicionalne hoje v veljavi tudi drugi načini pristopa v gorski svet. Vse bolj so razširjene avtomobilske ceste in z njimi seveda avtomobilski promet, da bo avtomobilski promet ustavljen vsaj 500 m pred planinsko postojanko. Kadar so te dostopne z avtomobilom, vedno bolj izgublja svoj osnovni pomen biti izhodišče za planinske ture in postajajo končni cilj za obiske, ki s pravim planinstvom nimajo več povezave. Uporaba tehničnih sredstev transporta v gorskem svetu na neki način sicer približuje gore širšemu krogu ljudi, po drugi strani pa gore spreminja od prvobitnosti in jih ustvarja vedno bolj podobne tehniziranemu svetu, od katerega človek beži v gorski svet. Gre torej za začarani krog, ki ga je možno pretrgati le tako, da prodor tehničnih sredstev prometa v gorski svet čim bolj omejujemo.

Tudi pešačenje po planinskih poteh ni brez vsake negativne posledice. Najprej bi rad omenil odpadke, ki jih vidimo ob poteh in še zlasti ob prostorih, ki so primerni za počivališča. Tu bi rad omenil, da bodo planinska društva, zadolžena za vzdrževanje posameznih poti, odstranila vse posode za odpadke, ker se pač

prerado dogaja, da se odpadki mečejo mimo teh posod in se na ta način nesnaga samo povečuje in ker so te posode v nasprotju s temeljno usmeritvijo planincev v vsej Evropi, da mora obiskovalec planine odnesti s seboj v dolino vse, kar je s seboj prinesel. Koše za smeti na počivališčih bodo zato zamenjala opozorila, ki bodo tako navajala planince. Druga vrsta negativnega vpliva, ki je v povezavi s pešačenjem v hribih, ima skupni imenovalec v iskanju vedno novih poti v hribih in iskanje bližnjic. Planinci se moramo zavdati, da je vsak korak, ki ga napravi človeška noga, na sorazmerno nestabilnih planinskih tleh lahko začetek nove erozije. Zato bomo spoštovali

vrha se nam zopet mudi domov na kosilo. Taka hoja nudi predvsem in samo športni užitek, hoja v hribe pa naj bi nudila nekaj več. Zato se bomo pravi planinci posluževali predvsem klasičnih pristopov, ne bomo izbirali bližnjic in tako kazali samovolje nad naravo in za nami ne bo ostajal niti papirček. Če imamo svojo goro, ki jo obiskujemo tako, kot je ne bi smeli (služi nam namesto stadiona), jo bomo vsaj enkrat letno obiskali drugače; s seboj bo mo zveli na primer knjigo o planinskem cvetju, ustavili se bomo pri rožah, ki jih ne poznamo, seznanili se bomo z njimi in odkorakali naprej. V skali bomo našli ostanek iz zgodnje geološke preteklosti, izrisali si ga

logijo prihaja v gorah v povezavi s planinskimi kočami. Koča je izvor hrupa v sicer mirnem planinskem okolju, v koči nastajajo odpadki in z njimi vred problem njihovega odlaganja in zastrupljanja podtalnice, postavlja se vprašanje uporabe primerne oblike energije in tako naprej. Kadar upravljalce koče žene želja zagotavljati njenim obiskovalcem kar največ ugodja, se problemi samo še povečujejo. To spoznanje v našem okolju šele prihaja v zavest planincev in redki so, ki so ga vzeli za svoje. V okviru Planinske zveze pa je bil v zadnjem času vendarle sklenjen dogovor za postopno razrešitev tega vprašanja. Ni rečeno, da bodo vsa planinska društva upošte-

Upravljalci planinskih koč že sedaj v pretežni večini spravljajo suhe odpadke v dolino. To torej poseben problem ne bo, le cena za to odstranjevanje bo dosledno všeta v strošek bivanja planinca na koči. Težje je reševanje problema tekočih odpadkov. Največ teh nastaja s pranjem perila, zato sta predvideni dve vrsti rešitev: prenos perila za pranje v dolino, dosledna uporaba detergentov brez fosfatov, ali pa uporaba perila, ki ga bo planinec prinesel s seboj v narbrtniku. V prvem primeru so stroški precejšnji, všeti pa bodo v ceno nočnine, zato se bo nemara marsikdo odločil, da bo nabavil posebne vreče, dobile pa se bodo že od letos naprej v vsaki planinski koči, planinec pa jo bo lahko prinesel tudi s seboj. V meddruštvenem odboru PD štirih koroških občin je bilo domnjeno, da bo letos takšna rešitev veljala predvsem na skupnih ležiščih.

Za stranišča na odplak velja v dolinskih razmerah, da so najbolj higienska. V gorah pa velike količine tekočih odplak, ki nastajajo v takšnih straniščih, predstavljajo nevarnost za podtalnico, še zlasti mnogokje v slovenskih gorah, kjer imamo opraviti z apnenčasto sestavo tal in vso značilnostjo, ki jo ta spremlja. Zaradi tega v hribih zopet pridobivajo veljavo suha stranišča.

Nov odnos do odpadkov in odplak, ki ga planinci uvajamo v svojih domovih, nam daje tudi moralno pravico, da opozarjamo na nasilen odnos drugih uporabnikov planinskega prostora. Zaradi tega opozarjamo na ravnanje z odpadki v okolici nekaterih lovskih domov, obmejnih stražnic (po starem karavli) itd. Občinski odloki o ravnanju z odpadki bi morali biti do teh zasilih odlagališč vsekakor strožji; planinci se zavzemamo za njihovo prepo-

ved. Planinci torej zaostrojamo svoj odnos do ekološke problematike v gorah. Zaradi dolgoletne vzgoje, ki smo je bili deležni, da narava prenese vse (spomnimo se starega prepričanja: še tako kalna voda, ki preteče sedem kamnov, je ponovno čista), bo spreminjanje navad trdo delo tudi znotraj planinske organizacije. Dolžnost nas planincev pa je, da nov odnos do narave počasi približamo tudi drugim porabnikom planinskega prostora. Naš skupen cilj namreč mora biti ohranitev gora v njihovi prvobitni podobi.

In želja naj bo: vse, kar se bomo ljudje dobrega navadili v odnosu do narave v hribih, začnimo prenašati tudi v doline.

Jutro v Logarski dolini

izbiro tradicionalnih poti, ki je nastala v dolgih letih človeškega zahajanja na posamezen vrh. Ljudje so obiskovanje planin nekoč pojmovali drugače, zato izbrane poti niso vedno v skladu z nagnjenji in potrebami današnjega človeka. Nikoli ne bom pozabil opisa poti na našo Goro, ki sem ga prebral nekje pri dr. Sušniku. En dan so šli gor, na vrhu so se srečali z znanci, bil je čas brezskrbnih pogovorov neobremenjenih s težavami vsakdanjih bremen, prespali so kakor kdo, potem so bili pri žegnjanju in počasi so se drugi dan vrnili domov. En dan gor in naslednji dan dol torej; mi pa se pripeljemo čim bliže (še travnik na zgornjih Ledinah smo popolnoma uničili), nato pa gor in ni časa, da bi se ustavili in spregovorili s tistimi, ki se vračajo (tudi taki se že najdejo, ki so pozabili, da se dva, čeprav neznanca, v hribih vedno pozdravita) in z

bomo in prijatelj geolog nam bo prihodnjič v dolini razložil, kaj vse lahko v kamnitem svetu še najdemo. V goro nas bo spremljal fotoaparati in v turobnih dneh bomo družini s fotografijami ali diapozitivi obnavljali našo pot, televizor pa bo tisti večer ostal ugasnjen. V našem dnevniku bo ostalo zapisanih na tak pohod vsaj nekaj stavkov, pisanja bolj veščji pa bodo vtise zapisali še kako drugače.

Samo nekaj načinov drugačnega dožemanja Gore sem zapisal; naj bodo v premislek vsem, ki obiskovanje jemljejo samo z ene plati. Enostransko dožemanje je namreč kakor serijski izdelek v primerjavi z unikatom; škoduje tako tistemu, ki ne more iz svoje kože, kakor tudi gorskemu svetu.

Do največjih koncentracij ljudi in zaradi tega tudi do največ problemov v zvezi z eko-

vala dogovor že v letošnji sezoni, pa vendar je povsem mogoče, da se bodo planinci začeli v kočah srečevati z drugačnim redom, kakor so ga bili do sedaj navajeni.

Pri spreminjanju navad je velika odgovornost predvsem pri upravljalcih koč. Srečevali se bodo z na prvi pogled paradoksalno situacijo, ko bodo uvajali ukrepe, ki bodo odganjali nekatere dosedanje obiskovalce planinskih domov, po drugi strani pa bodo morali zagotavljati gospodarnost poslovanja v koči. Iz koč se bo moralo umikati vse tisto, kar ni v neposredni zvezi z osnovnim namenom koče, biti izhodišče planincu za njegovo turo ali zatočišče po opravljeni turi, ali takrat, ko turo prekine slabo vreme. Koča mora planincu zagotavljati predvsem varnost in zaščito; ugodje je sekundarnega pomena, razkošje pa je v planinah nepotrebno.

Utrinki s poti po Kitajski

Andrej Wlodyga

Na Ravnah se je ravno začel nov delovni dan, ko sem zapuščal z meglo pokrito dolino. Odhajal sem za dlje časa, vendar s čisto drugačnimi občutki kot taktar, ko me je na koncu poti čakala vojaška uniforma.

Z Blažem in Igorjem smo se za to potovanje odločili, ko smo spoznali, da potrebujemo nove izkušnje, ki nam bodo pomagale živeti v stvarnosti tega kaotičnega sveta. Hitro smo pridobili vse potrebne vizume, kupili vozovnice in že smo bili na vlaku za Sovjetsko zvezo.

Moskvo smo zapustili malo čez polnoč. Šest dni, kolikor traja pot do Pekinga, bomo ujeti na vlaku v sobici s štirimi posteljami. Šest dni, dolgih kot leto, sem pomislil. Vendar so se stvari že takoj obrnile drugače. Šveda, ki se gresta potapljat na Filipine, Norvežana, namenjena v Indonezijo, in Anglež, katerega cilj je Tibet, se natlačijo v naš kupe. Šveda brž odpreta viski, ki sta ga kupila na trajektu za Leningrad in se še vedno ne moreta načuditi smešno nizki ceni v primerjavi s prohibicijsko zasoljenimi v njuni domovini. Dnevi in noči hitro minevajo in kmalu izgubim občutek za čas, saj zaradi potovanja na vzhod dan traja le 23 ur. V jedilnem vagonu, ki skoraj zastoj nudi kaviar, sla-

hodnosibirsko nižino. Postanki v večjih mestih trajajo največ dvajset minut, dovolj, da se malo pretegneš ali kupiš kakšen sadež, ki jih prodajajo branjevke. Na peronu nas oblegajo otroci, ki žicajo žvečilne gumije in cigarete. Veliko je »dilerjev«, ki prodajajo rublje, vodko in kučme. Rusi na vlaku sprašujejo po jeansu, majicah in supergah. Navadno se peljejo le eno postajo daleč. Manfred v kupeju že trguje s fantom, katerega oče je, tako vsaj pravi, poveljnik jedrske podmornice nekje na daljnem severu. Iz globin svoje torbe potegne častniško uniformo s čini in »dlikovanji, ki jo Manfred z velikim zanimanjem zamenja za cenen walkman.

Manfreda smo srečali v Budimpešti. Ima 40 let, ki jih sploh ne kaže. Živi v Novi Zelandiji, kjer ga čakajo trije otroci in prijateljica. Iz Nemčije je namenjen v Hongkong. Tam se namerava za 15.000 ameriških dolarjev poročiti (seveda le na papirju). Prebivalci Hongkonga namreč panično zapuščajo državico, ki bo leta 1997 prišla pod kitajsko oblast in najenostavnejša pot za pridobitev tujega državljanstva je poroka. »Le katero deklo bi si ob vseh težavah in zmedbi v Jugoslaviji še želelo naše državljanstvo?« si rečem in brž opustim misel na hitro

terih samevajo ogromni kupi nikoli odpeljanega žita. In vsi prebivalci Sovjetske zveze, s katerimi se pogovarjamo, so istega mnenja.

Vstopimo v neskončne gozdove mistične Sibirije. Reke so tako široke, da ti ob prečkanju zastane dih in čeprav je šele september, se na oddaljenih gorah Sibirske planote že blešči sneg. Hiše ob progi so redke, delujejo pa precej revno. Inženir iz Irkutsk pripoveduje, da so ga v Sibirijo izgnali iz Moskve za štiri leta zaradi prekopčevanja z devizami. Danes je Irkutsk eno izmed gnezd sovjetske mafije, ki s svojimi dejanji vse bolj opozarja nase. Po nekaj urah vožnje okoli najglobljega jezera na svetu se poslovimo od Sovjetske zveze.

Mongolija je velika za tri Jugoslavije, v njej pa živi le dva milijona ljudi. Po pustih stepah se pasejo črede divjih konj. Naselja so zelo redka, prebivalci na deželi v svojih značilnih nošah potujejo kar na konjih. Na železniški postaji v Ulan Batorju, glavnem mestu države, lahko zopet kupiš vse, Mongole pa najbolj zanimajo ameriški dolarji. Velik vtis napravi puščava Gobi, največja v zmerem podnebnem pasu, ki nam s svojo prostranstvo vzame dvanajst ur vožnje.

Kitajska nas sprejme toplo in že komaj čakam stika s popolnoma drugačno kulturo in načinom življenja. Vendar kasneje ugotovim, da Kitajci že dolgo niso več tisto, kar so bili pred davnimi leti – ena najbolj duhovno, kulturno in tehnološko razvitih civilizacij – zdaj me kvečjemu spominjajo na čredo, ki ubogljivo in brez razmišljanja sledi svojim vodjem. Istega mnenja je tudi črni Turek, ki zna za silo srbohrvaščino (njegove »mušterije« v Carigradu, kjer ima trgovino, so pretežno Srbi), ko modro pripomni, da so Kitajci »glupi i nemoderni«.

V Peking prispemo ravno v času azijskih iger, s katerimi se hoče Kitajska svetu prikazati v boljši luči ter oprati sramoto junija, ko je narodna vojska na Trgu nebeškega miru pobila na tisoče demonstrantov. Mesto je videti neverjetno čisto, pa tudi pretirane gneče na ulicah ni, saj so v ta namen omejili obiske ljudi iz ostalih kitajskih provinc. Tako se povsod bohotijo tuji reklamni napisi, velike pande kot maskote iger in golobi miru. Uslužbenci v javnih ustanovah mi gredo s svojo pretirano ljubeznivostjo že malo na živce. Revne mestne četrti, ki

dajejo prevelik kontrast luksuznim hotelom in športnim objektom, so skrili za visoke zidove.

Ulice v kitajskih mestih so široke, večino cestišča pa zavzemata pasova, namenjena kolesarjem. Kolo je namreč najbolj priljubljeno prevozno sredstvo. Povprečen delavec si ga lahko privoščiti za štiri mesečne plače. Najpogostejša so preprosta kolesa brez prestav, veliko je tudi triciklov, na katere ob nedeljah očetje naložijo svoje družine, ko se peljejo na izlet. Med večkratnim najemanjem koles smo spoznali, da je najbolje čimveč uporabljati zvonec, če želiš preživeti med vso to množico koles in težkih, okornih dostavnih triciklov. Leti premorejo dve prestavi, vendar ko hoče voznik prestaviti, mora urno zavihati rokave, se vleči pod vozilo in ročno premestiti verigo iz enega zobnika na drugega. Dirkalna in gorska kolesa so zelo redka, kdor pa ga ima, je na cesti deležen podobnega zanimanja kot pri nas hitri športni avtomobili. Privatnih avtomobilov je malo, večina jih je v državni lasti, namenjenih privilegiranim politikom in direktorjem. Biti sofer z belimi rokavicami pa so sanje vseh malčkov.

Popoldne se sprehajam po največjem trgu na svetu – Trgu nebeškega miru. Ljudje na njem so videti kot mravlje. Pod nebo se dvigajo zmaji najrazličnejših oblik in barv, ki jih ob nedeljah navadno spuščajo dolgočasnega življenja naveličani Kitajci. Nekje ob ulični svetilki otrok opravlja svojo potrebo. Vsi manjši otroci imajo hlače prerezane po šivu, da v naglici brez slačenja počepnejo, se polutajo in pokakajo in odhitijo naprej. Truma ljudi se nenehno vali proti vходу Mao Zedongovega mavzoleja, ki je zlasti pri starejših ljudeh še vedno cenjen. Mlajši zanj nočejo niti slišati, vendar če pomislim, da v kitajskem vodstvu sedijo osemdesetletni starčki, niti ni čudno, da njegova slika še vedno krasi vhod v Prepevedano mesto. Ta čudoviti objekt, danes namenjen obiskovalcem, predstavlja staro mestno jedro, okoli katerega se je po točno določenih geometrijskih zakonih širilo mesto. V njem je skoncentrirana vsa kitajska arhitektura srednjega veka z značilnimi rdečimi stebri in stenami ter s strehami z zavihanimi robovi.

Ko se po dobrih dveh mesecih potovanja po deželi vrnemo v dobri stari Peking, ka-

Osrednja stavba v nekdanji cesarski palači

nike, sir, zrezke, juhe, zelenjavo in mlečne izdelke, debatiramo z natakarjem, ki se mimogrede pohvali, da z vsemi napitninami zasluži mnogo več kot inženir v Moskvi. Za računanje uporablja abakus, končni znesek pa večkrat napiše kar na prt.

Nenehno drvimo po ravninah, gozdovih, poljih, enkrat ponoči prečkamo Ural in se naslednji dan spustimo v Za-

zaslužen denar.

Na vlaku Budimpešta – Moskva prodamo ene kavbojke. Ta denar nam kasneje zadošča za deset dni življenja v Sovjetski zvezi. V Ukrajini razglabljam o upokojenim igralcem iz Lvova, ki močno kritizira Gorbačova in njegovo politiko. Pravi, da država že dolgo ni trpela tolikšnega pomanjkanja hrane in pri tem skozi okno pokaže na polja, na ka-

že mesto čisto drugačno podoba. Povsod je nevzdržna gneča, vse je zelo umazano, po ulicah pa se šopirijo veliki kupi zelja, ki ga meščani pripravljajo za ozimnico. Kasneje v China Daily preberem, da je bila letos letina rekordna. Ubogi Kitajci bodo zopet celo zimo jedli zelje, pomislim.

Kitajci zelo veliko pljuvajo.

V pogovoru z njimi izvemo, da s tem opravljajo nekakšno notranje čiščenje duha in telesa, predvsem pa je to navada. Pri tem iz globin telesa spustijo več rezkih zvokov. Pljuvanje in čiščenje nosa opravljajo navadno na tla, v nekaterih boljših restavracijah pa temu namenu služijo pljuvalniki – posode, napolnjene z nekaj vode. Pljuvajo podnevi, ponoči, s koles, med jedjo, moški, ženske, otroci. In še kasneje, v Ljubljani sem se večkrat zalotil, kako sem glasno pljunil in bil pri tem deležen marsikaterega očitajočega pogleda finih gospa.

Poseben čar potovanja širom Kitajske predstavljajo vlaki. Najpogostejši so trije razredi. Mehki spalniki so s svojimi zasoljenimi cenami namenjeni petičnim tujcem in kitajskim privilegirancem. Trdi spalniki so brez kupejev, postelje so v treh nadstropjih razmetane po vagonu. Uporabljajo jih popotniki za daljša potovanja in bogatejši Kitajci. V zadnjem razredu pa se drenja vse ostalo, kar leze in gre. Vsi se strinjamo, da je meja, ki jo človeški organizem prenese brez hujših psihičnih in fizičnih posledic, dvajseturno neprekinjeno potovanje v tem razredu. Avstralec, ki je v tem peklu preživel štirideset ur, nam zaupa, da želi vse skupaj čimprej pozabiti, mi pa mu skromno priznamo, da naš rekord znaša sedemnajst ur. Sedeži so trdi, pokončni in zelo blizu skupaj, tako se je v enem vagonu prostora za 160 ljudi, seveda je ta številka presežena. Sliši se neverjetno, vendar ljudje sedijo po hodnikih in prehodih, ponoči pa večkrat spijo celo pod sedeži. Kljub takšni gneči veliko pljuvajo in s tem povzročajo snažilki obilo dela, da se z vlažno krpo vsako uro sprehodi skozi vlak. S steklenimi kozarci, kakršne pri nas uporabljajo za vloženo zelenjavo, se neprekinjeno prebijajo do konca vagona, kjer je mogoče dobiti vročo vodo za čaj. Okna, glede na njihovo umazanost, služijo le za zračenje in odmetavanje embalaže, ostanki hrane pa tako vedno končajo na tleh. Večkrat se skozi vagon sprehodi policijska patrulja, ki legitimirani ljudi, in nadležni sprevodniki, ki venomer zahtevajo do roba poravnano prtljago na policah. Ob takšnih in podobnih pritiskih ljudje drug do dru-

gega postanejo nezaupljivi in zato ima skoraj vsak priklenjen svoj kovček na polico z verigo za zaklepanje koles. Ves ta direndaj ima tudi dobre strani. Na vsakem takšnem izletu navadno ponoči k tujcu prisede kakšna kitajska študentka ali študent, ki s svojim obveznim Hello-rad-bi-prakticiral-svojo-angleščino, začne znova isti pogovor: od kod si, kam greš, ti je všeč dežela... In ko rumencu, ki poslušja z odprtimi usti, poveš, da si iz Jugoslavije, mu ni nič jasno. Ko razložiš: »Wo shi Naw-si-la-fu«, kar v kitajščini pomeni, da si Jugoslovan, navdušeno zakrili: »Valter, Valter brani Sarajevo!«. To je pri njih najpopularnejši jugoslovanski film in eden najbolj gledanih filmov nasploh. Skozi pogovor minevajo dolge ure na vlaku in ko se ti vendarle zazdi, da bi si rad spočil ušesa od njegove, s kitajskim akcentom začinjene angleščine, ga vprašaj, kaj meni o pokolu študentov v Pekingu. Z izgovorom, da ga v sosednjem vagonu že nestrno čakajo prijatelji in da je čas, da zdaj gre, se nasmejano poslovil.

Prav o tej stvari Kitajci nočejo govoriti. Najbrž bi iz njih

Nebeški tempelj (The temple of heaven).

Tu so cesarji vsako leto opravljali molitve za boljše zetev

prej izvelkel pogovore o drogah in spolnosti (kar velja tudi za tabu), kakor da tvegajo, da jih kdo sliši, in prijavi, kako tujcu razlagajo o neuspelem poskusu demokratizacije. Enkrat v manjši gostilni na robu Pekinga naletimo na dva bivša kitajska študenta, ki sta bila usodnega 4. junija 1989 na Trgu nebeškega miru. Kmalu za tem sta dobila izpisnici z univerze in kot pravita sama, sta lahko srečna s tako milo kaznijo, kajti mnogi njihovi prijatelji še vedno gnijejo po vlažnih zaporih. Prihodnosti na Kitajskem pa zanjui ni več, vsaj dokler ne pade sedanja oblast, kar pa se zagotovo še ne bo zgodilo tako kmalu. Za to hrepenita po tujini, ki je zanjui kot tudi za večino Kitajcev zelo daleč. Na potni list se čaka zelo dolgo, vize, ki

Severni portal prepovedanega mesta

jih potrebujejo prav za vsako državo, so drage in težko dostopne. Kitajski politiki menijo, da ljudstvu tako ali tako ničesar ne manjka, saj živijo v komunizmu, v katerem naj bi imeli vsi vse in bi bili vsi enaki. Sam se sicer strinjam, da je za njih to trenutno najboljši družbeni red, ker skoraj ne poznajo brezposelnosti, stanovanja so poceni, zdravstvo in šolstvo sta brezplačna, gibanje iz province v provinco

ki kitajske kulture, smo se odpeljali v Sichuan, ki je za mnoge poznavalce najbolj značilna kitajska provinca. V njenih gozdovih visoko v gorah živijo danes zelo ogrožene pande. Kmalu opazimo, da nam kljub nekaj besedam kitajščine, ki jih znamo, gre orientacija bolje od rok kot njima. Dialekti, ki jih govorijo Kitajci, se tako razlikujejo od province do province, da jim sporazumevanje povzroča veliko težav. Pri naglaševanju uporabljajo štiri tone in že en napačno naglašen zlog besedi pripiše popolnoma nov pomen.

Zvečer se sprehajamo po mestu Chongqing. Nad mestom vlada spokojen mir. V malem parku skupina starejših ljudi pleše Tai chi. To je tradicionalna kitajska tehnika za enotnost duha v telesu. Zjutraj se po reki Chang jiang, pri nas bolj znani kot Jangcegiang, podamo v tisoč kilometrov oddaljeni Wuhau. Na ladji, ki sprejme sedemsto potnikov, si v četrtem razredu delimo sobo z dvainvajsetimi Kitajci. Voljo do spanca mi vzame mlada mamica, ki na sosednji postelji uči svojega otroka umetnosti pljuvanja, zato grem raje meditirat na palubo. Med nočnim postankom v manjšem mestu si privoščimo značilno sičuansko večerjo. Najprej nam natakara, ki pri tem mastno pljune (zdaj se že tudi Meg in Shen skupaj z nami smejeta, njim tako vsakdanji stvari), prinese veliko skledo juhi podobne tekočine, pod katero je žerjavica, tako da vsa zadeva nenehno vre. Nato dobimo vampe, kравje uhlje in podoben material, ki ga kuhamo sami. Kitajci so sveto prepričani, da na zaklani živali ni stvari, ki ne bi bila užitna. Z začinjenimi omakami je jed zelo okusna, vendar terja od nas veliko popitega piva, ki ga sicer v teh mesecih konzumiramo ogromno. V začetku tega stoletja so Nemci na Kitajskem postavili svoje pivovarne in od takrat bdijo nad proizvodnjo in kvaliteto.

Za razliko od riževih vin in žganj, zvarjenih iz žit, je pivo popolnoma po evropskem okusu. Polnijo ga v malo večje steklenice, kot smo jih vajeni pri nas, stane pa preseñetljive štiri dinarje in se odlično poda h kitajski hrani.

Prav hrana me je najbolj impresionirala. Temelji na hitri pripravi na velikem ognju. Vso hrano cvrejo v voku, v sezamovem in sojinem olju. Uporabljajo veliko naravne rastlinske hrane: korenine, gomolje, vodni kostanj, bambus in cvetove. Jedi se razlikujejo od province do province. Na severu prevladujejo testenine, cmoki, jagetina, perutnina in race, znamenita jed je prav pekinška raca. Na vzhodu so jedi bolj sladke, na veliko uporabljajo morske rastline, ribe, rake, školjke... Na jugu, zlasti v Kantonu, jedo vse: mačke, pse, kače, krastače, kuščarje, sove, podgane in gnila jajca. Vse to prodajajo na tamkajšnjih tržnicah. Povsod pa jedo z vsako jedjo riž, ki nekako nadomešča kruh in krompir. Je se izključno s palčkami, ki se jih kmalu privadiš, saj druge izbire tako nimaš, če nočeš umreti od lakote. Z imenom »restaurant« označujejo razkošne restavracije kot tudi lesene ute za vrtno orodje. In tako nekoč v neki pristaniški luknji ravno pojemo kosilo, ko preko mize skoči za čevljev velika podgana. Opozorimo lastnika, ta pa le z dolgočasno zamahne z roko, češ, saj to je nekaj najbolj vsakdanjega.

Ob zori zaplujemo v znamenite ožine. Reka se zoži in postane deroča. Kapitan, star maček, nas varno vodi po brzicah in se spretno izogiba majhnim barkam, ki po reki navzgor prevažajo rude in živali. Več sto metrov visoki vrhovi se dvigajo strmo, skoraj navpično nad reko. Zvečer se nacejamo v ladijskem baru, na videu vrtijo v kitajščino sinhroniziran »Die Hard«, »prešvercan« iz Hongkonga kot večina drugih video kaset. Pornografija je strogo prepovedana, kazni so visoke. Z dekletoma primerjamo naš in njihov način življenja in ugotovimo, da so razlike velike. Ko se zjutraj z glavobolom zbudim, najprej pomislim, da smo na morju, vendar me o nasprotnem prepriča še vedno rjava, skoraj rumena barva vode. Reka je v spodnjem toku tako široka, da komaj vidim do obale. Preostanejo nam še štirje skupni dnevi v Wuhanu, velikem industrijskem mestu. Meg in Shen se morata vrniti domov v službo, mi pa v nove kraje.

Na vlaku se mlada Kitajka pritožuje nad zakonom, ki zaradi prevelike natalitete Kitajcem dovoljuje le enega otroka v družini. Kljub veliki skrbi vlade za omejitve rojstev ima človek še vedno občutek, da

Značilna jed v provinci – notranja Mongolija

vse skupaj ne zaleže kaj dosti, saj Kitajci še vedno predstavljajo eno petino celotne zemeljske populacije.

Profesor, ki ga spoznamo na vlaku, nas zvečer povabi na univerzo v mestu Zhengzhou. Povabilo z veseljem sprejmemo. Pokaže nam sobo za goste, v kateri prenočimo. Pred spanjem se še malo razgledamo po študentskem naselju, ki bolj spominja na nekakšen internat, kjer vlada stroga disciplina. »Zaman iščete pivo«, nas informira ameriški študent, ko pretaknemo skoraj vse objekte. Na Kitajskem vsako leto študira veliko tujih študentov, ki se učijo kitajskega jezika in pisave. Izvemo, da za tekoče branje časopisa zadostuje poznavanje nekaj tisoč znakov kitajske pisave, povprečen študent naj bi jih ob koncu svojega študija poznal okoli 10.000. Prav pisava je trn v peti vsem tujcem, ki se potikajo po Kitajski, in velikokrat povzroča mnogo težav zlasti v manjših mestih pri iskanju ulic, hotelov... Vendar se je prvotna pisava ohranila le na Taivanu, po vojni je oblast znake poenostavila, da bi bilo manj nepismenih, ampak kljub temu še vedno obstaja 50.000 znakov. Kakorkoli že, v internatu vlada podobno vzdušje kot v vojašnici. Moški in ženske so strogo ločeni, prepovedane so kakršnekoli zveze med njimi, kakor je prepovedano tudi kajenje in uživanje alkoholnih pijač. V majhni sobi so nameščeni štirje ljudje, postelje so pritrjene kar na zid. Ob vsem tem klavstrofobičnem vzdušju so nenehno pod velikim pritiskom, kajti že en neuspešno opravljen izpit lahko pomeni slovo od študija.

Naslednji dan se sprehodimo po ulicah tega turistom nezanimivega mesta in smo zato povsod deležni radovednih pogledov. Ko se pred restavracijo nastavljamo prijetno toplim žarkom jesenskega sonca in srebamo pivo, opazimo, da nas iz bližnjega kioska

s teleobjektivom fotografira Kitajec. Nazdravimo mu s steklenico, on pa osramočen, ker smo ga odkrili, brž pobegne. Po ulici se izza svojih stojnic derejo prodajalci različnih izdelkov iz province Notranja Mongolija, ki kozje meso natikajo na špiče od koles, vsak nas kot potencialne kupce skuša pridobiti zase. Svoj čar mestu dajejo javna stranišča, kjer se potreba opravi v nekakšne plastične sode, ki jih nato uslužbenec živgajoč preliva na voz in nemalokrat mu kakšna kaplja vsebine orosi čelo.

Ob tako ogromnem številu prebivalstva in veliki skrbi vlade za zaposlenost je veliko služb popolnoma neproduktivnih. Tako ni nič čudnega, če na dolgi, ravni cesti srečaš policaj, ki stoji na beli črti in »nadzira« promet. Po nekaj urah ga nadomesti drugi. V restavracijah včasih tudi po pet natakarc z dolgočasno gleda na ulico, čeprav je lokalni sposoben sprejeti le deset ali dvajset gostov naenkrat. V mestih veliko dajo na čistoč ulic. Čistilec, ki ima odmerjenih nekaj kvadratnih metrov, se pri svojem delu ne pretegne preveč in tako tudi ne utegne slediti vsem odpadkom, pljunkom in drugim izmečkom človeških teles, ki se kopičijo vzdolž ulice. Posebej vestne in ponosne na svoje delo so ženske, ki jih od ostalih Kitajcev loči rdeč trak na rokavu klasične plave uniforme. Vloga teh »varuhinj reda« je skrb na postajah mestnega prometa, da se množica prerivanja željnih ljudi varno nagnete na pravkar prispeli avtobus in velikokrat tiščijo gromoto mesa v prepolno vozilo, da šofer zapre vrata. Imajo pa te žensčine še eno posebno zadolžitev, katero opravljajo s precejšnjo vnemo – pazijo, da si kdo od prisotnih na postaji ne bi drznil pljuniti na tla. V Šanghaju velja namreč zakon, ki prepoveduje pljuvanje na javnih mestih.

Nekoč se tudi mi zapišemo med nesrečne kršitelje tega svetega zakona. Med mučnim

čakanjem na avtobus Igor nenadoma začuti potrebo po oralnem olajšanju duha in telesa in to tudi nehoti stori. Velik, gost pljunek zazija ravnopred nogami redarke, ki še v istem trenutku zažene takšen vik in krik, da nas takoj obkolijo gruča radovednih Kitajcev. Žensčina nam tišči pod nos listek z mandatom kaznijo in zahteva od nas celih pet juanov (3 piva). Seveda se pretvarjamo, da nimamo blage veze, o čem govori. Denarja nočemo izročiti, misel na beg pa zaradi množice ljudi, ki nas obdaja, ne pride v poštev. In najbrž bi diplomatska pogajanja, pri katerih nobena od sprtih strani noče popustiti niti za ped, trajala v nedogled, če ne bi k nam pristopil mišičast Kitajec (kar je redkost) in v angleščini razložil, naj takoj plačamo in da lahko v nasprotnem primeru, zaradi neupoštevovanja kitajskih predpisov, pokliče policijo. Ne preostane nam drugega kot da ob privoščljivih pogledih množice zadovoljnih, da tudi do Amerikancev (za katere nas vsi imajo) seže njihova roka pravice, plačamo. Kasneje izvevmo, da bi bila kazen polovico nižja, če bi pljunek pohodili s čevljem.

V majhnem obmorskem mestecu Sankaiquan naletimo na dva Kanadčana, s katerima naslednji dan skupaj prehodimo ostanke velikega kitajskega zidu do nekaj kilometrov oddaljene obale. Za razliko od priljubljenih izletniških točk, kjer je zid obnovljen, je tu že popolnoma porušen. Vse, kar je še ostalo od nje, je nekaj metrov visok nasip, ki se vije nekam v notranost dežele.

V majhnem »pubu«, kjer se v glavnem zbirajo tujci, »gotamo« pivo in kramljamo s prijetno družino popotnikov. Tu je Kalifornijec, ki obožuje surflanje in hitre avtomobile, Anglež, ki se je po desetih letih vrnil iz Afrike, vedno blebetojoči Italijan, doktor fizike iz Francije, pa Belgijec, ki živi na Taivanu, Irki, ki veliko pijeta, in Avstrelac, ki je pravkar prišel iz Pakistana in skrbi, da je v družbi vedno »joint« z odličnim »rjavim afganistancem«. Pogovarjamo se o svojih popotniških doživetjih, izmenjujemo izkušnje in informacije. Zanima ga stanje v Jugoslaviji, če še sploh obstaja. To se na drugi strani kontinenta sprašujemo tudi mi, kajti v kitajskem časopisu je v dveh mesecih edina novica iz Jugoslavije, da se je na neki nogometni tekmi poškodoval Piksi.

Domov se vračamo polni vtisov in spoznanj. Za nami ostajajo Kitajska, Mongolija, Sovjetska zveza, 30.000 opravljenih kilometrov in pa spomini, takšni, ki ne bodo nikoli zbledeli.

Umetnosti na občinski ravni ni

Marjan Kolar

RAVNE PRI SLOVENJ GRADCU

Tako se je pred leti zapisalo uglednemu novinarju Dela Bogdanu Pogačniku. V tem lapsusu je veliko resnice o pojmovanju umetnosti v obeh sosednih krajih.

Dvoje naj poudarim kar na začetku. Prvič: Slovenjgradčanom ne zavidam prav nobene prireditve ne imena (modno bi se reklo »imidža«), ki so si ga z njimi ustvarili doma in na tujem. Drugič: globoko ne verjamem, da je poprečen Slovenjgradčan kulturno bolj razgledan, umetniško bolj nadarjen ali ozavešen kot poprečen Ravenčan. Je pa nekaj bistvenih razlik med enim in drugim krajem:

tam niso nikoli prepustili pri vprašanih kulture in umetnosti glavne besede amaterjem in o kulturi so odločali kulturniki, ne politiki.

Slovenjgradčani predvsem znajo najti privlačne teme. Hugo Wolf sicer res ni Mozart, je pa vendarle dovolj veliko ime, da je zanimiv tako za Slovenijo kot za Avstrijo. O Zadkinu ne gre dvomiti. Če se z OZN ne pretirava, je odmevna reč. Tisnikar je zmeraj pri roki, vmesne termine v sezoni napolnijo z domiselnostjo in okusom, ki so se mu Ravne odpovedale tisti hip, ko so pristale na predstavljanje drugo- in tretjerazrednih imen.

In še: Slovenjgradčani so med novinarji uspeli najti prijatelje, na Ravnah gledamo na novinarje kot na nujno zlo. Zato je v Slovenj Gradcu tudi manjša stvar dogodek, medtem ko gre na Ravnah marsikaj neopazno mimo.

NASTOPAŠKI AMATERIZEM S POLITIČNO PODORO

V minulih letih se je amaterizem v naši občini razbohotil dosti močnejše kot kje drugje. Razmere so bile za to dvakrat ugodne: bilo je dovolj denarja in politika je po eni strani divje napadala elitizem, na drugi pa razglašala, da smo v umetnosti vsi enaki. Za fasado zasluženih medalj pihalnega orkestra in Vresa smo se drago bratili z vso državo in še čez meje.

Zlo amaterizma niti ni tako zelo v tem, da je omogočil objavo kakšnih slabih rim v tej reviji ali skupinske razstave v Likovnem salonu. Zlo je popolna izguba vseh kriterijev ter izenačevanje diletanta z vrhunskim mojstrom in posiljevanja vsakogar s plitkostmi amaterizma.

Če pustimo ob strani poustvarjalce na glasbenem področju, ki so dosegli lepe rezultate (a ne pozabimo: tu je zadaj glasbena šola!), je osnovna značilnost literarnega in likovnega amaterizma posnemanje (kopiranje). V leposlovju rečemo: to se je v resnici zgodilo in mislimo, da smo tako že dobili licenco za pisanje. Na likovnem področju rečemo: to je naslikano na tem in tem travniku. In potem lahko res na kraju samem ugotovimo, da se število dreves v naravi in na sliki ujema, da je plot tam, kjer je v resnici in sploh je vse »na svojem mestu«.

Seveda takemu amaterju ne pride na pamet, da bi kdaj vzvel v roke klasike besedne umetnosti ali monografije o velikih slikarjih ter se poglobljal v skrivnosti ustvarjanja. Zato obstane zmeraj na svojem nizkem nivoju in nikoli ne dojame strašanskih razdalj med seboj in umetnostjo.

Tako eno zlo rodi drugo zlo in prav nič nam še niso koristila občasna bivanja (predvsem likovnih) umetnikov med nami, saj nismo vedeli, kaj početi z njimi, kaj jih vprašati ali kaj se od njih naučiti. Je pa tudi res, da spoznanja dozorevajo v samotni in da se mora dokopati do njih vsak sam.

NIKOLI DOJETA FORMA VIVA

Pokojni umetnostni zgodovinar in minister za kulturo Andrej Ujčič je na našo prošnjo popisal prve skulpture ravenske Forme vive. Povedal je, kako jih je moč gledati in kaj se da odkriti v njih.

Napisano smo preleteli in pozabili. Po tistem podobnega opisa v domačih časnikih ne pomnim. Danes je stanje takšno: v skulpture Forme vive smo vložili veliko denarja. Vzdržujemo jih ne, vseh nam večinoma niso in med nami stojijo kot tujci, katerih jezika ne razumemo. Zato jih tudi nismo v zadosni meri izvednotili za ime kraja in železarne, čeprav so nalašč iz nam najbolj domačega materiala – železa in jekla.

ZA PREŽIHOVIH STO LET – ZNANSTVENO SREČANJE ALI OBRED

Prežihova stoletnica (1993) se hitro bliža. Slovenska literarna proizvodnja je kljub majhnosti naroda tako obsežna, da ji maloštevilni strokovnjaki težko sledijo. Ker je Prežih uvrščen med klasike in je izdaja njegovih zbranih del zaključena, je malo verjetno, da se z njim še kdo sistematično ukvarja. Skoraj zanesljivo ne z jezikovnega in stilnega vidika oz. z instrumentarijem tistih strok, ki smo jih na Slovenskem spoznali v desetletjih, ko je bilo Prežihovo delo že obdelano in ovrednoteno. To seveda pomeni, da bi bilo vsaj zanimivo vedeti, kaj bi pokazale raziskave z novih zornih kotov.

Gotovo pa je eno: če strokovnjakov z obeh slovenskih univerz ne bo nihče poprosil za ustrezne študije in če ne bomo pravi čas našli mecena, ki bi takšne raziskave namensko sofinanciral, je možno, da čez dobri dve leti ne bomo doživeli močnega znanstvenega simpozija o Prežihu besednem umetniku. To pa bi bilo škoda, saj proslava, kakršnih smo doživeli že preveč, za takšno priložnost pač ni dovolj.

»DOKLER TA ROD NE IZUMRE...

...ne pridemo v obljubljeni deželo.« – Tako prirejen svetopisemski izrek utegne biti pol resigniran pol posmehljiv recept za izboljšanje stanja na področju kulture v naši občini. Kajti čas v minulih desetletjih je tekel, tam v duhovno daljni in tuji Ljubljani so se vrstili literarni, glasbeni in likovni dogodki, vznikale so različne struje in stili, živele, spet presihale ter odstopale prostor drugim, mi pa smo (zmeraj isti, le vsako leto bolj sivi, a ne bolj modri) prirejali naše Vorančeve dneve, srečanja Od Pliberka do Traberka, slikarske kolonije, predvsem pa proslave in seveda, bratili smo se, dokler je bilo to vsaj še za silo okusno. Miselno, nazorsko, ustvarjalno se v tem času nismo spremenili niti za ped.

Pisatelj in pesnik Franc Pečnik je pred leti, ko so politiki vodili občinsko kulturno skupnost, zaprosil za trimesečno štipendijo, da bi v tem času napisal nov roman. (Eden mu je izšel pri mariborskih Obzorjih in mož je bil poln zaupanja vase). Bil je odklonjen s posmehom.

Ista politika je nagnala pesnika in esejista Vinka Ošlaka. In potem nihče več ni kalil naše mlake.

Danes je doba walkmanov, videa in 18 kablskih TV programov skoraj v vsaki vasi. Ob takšnih skušnjavah je objektivno zelo težko pridobiti ljudi za resno branje, za petje ali za ustvarjalno pisanje ali slikanje, ki se je sposobno odtrgati od šolskih vzorcev. Težko je, nemogoče ni.

Zaupajmo mladim in dajmo jim priložnost, da se uveljavijo. Vidimo, da jih ne manjka ne pri glasbi ne pri gledališču ne pri likovni umetnosti. Naj bo za vselej konec sindikalno - rekreativnih kriterijev na vseh področjih.

Pa za mecenstvo je treba resno prositi kljub slabim časom. Če bodo merila za kakovost stroga, se bo gotovo našel tudi denar, ki bo takšno kakovost podprl.

Za merila pa se ni treba kar naprej ozirati v Slovenj Gradec. Raje pogledimo v Celovec h koroškim Slovencem. Visoko so se vzpeli pri leposlovju, likovni umetnosti, slavistiki, založništvu in še kje.

Naša dolina ima vse možnosti, da se dvigne na dostojno raven.

TURIZEM IMA TUDI SLABE STRANI

V turizmu smo tako navajeni videti samo kupe deviz in nova delovna mesta, da menda še nikoli nismo pomislili na to, kako ima tudi ta medalja (kot vsaka) dve plati. Za strelitev ni slabo enkrat pogledati tudi slabe strani turizma.

Število turistov vrtoglavo narašča. Pred letom 1939 je vsako leto potovalo na tuje približno milijon turistov; zdaj jih potuje več kot 400 milijonov, poldruga milijarda turistov ali letoviščarjev pa hodi na počitnice doma. Leta 2000 bo že 650 milijonov turistov odhajalo na počitnice v tujino in štiri-ali petkrat več bo »domačih« turistov, kar pomeni, da bo na počitnice potovalo najmanj tri milijarde ljudi ali polovica človeštva. Tako se vsako leto 130 milijonom stalnih prebivalcev na obalah Sredozemskega morja pridruži še 100 milijonov turistov. Za leto 2025 jih napovedujejo 760 milijonov.

Toda turizem ne prinaša blaginje pravim ljudem. Bogatijo predvsem kapitalistična podjetja iz razvitega sveta, države v razvoju pa zaradi turizma čutijo vse hujše ekološke posledice.

V Evropi je nezadržni naskok turizma ogrozil Alpe in Sredozemsko morje. (Sredo-

zemlje ogrožajo tudi industrijske odplake, ki prihajajo vanj po Roni, Padu in drugih rekah). Kisli dež je že strahovito načel gozdove in drugo zelenje v Alpah. Tam je 40.000 kilometrov smučišč, na 15.000 kilometrih vozijo gondole in vlečnice.

Sredozemlje ni samo najbolj umazano morje na svetu (morda je bolj umazano samo Severno morje). Napovedi kaže-

ZDRAVJE PO STOLETNI PRATIKI

Lažje je zdravje varovati kakor iskati.

*

Ena sama žemlja ima več redilnih snovi v sebi kakor 12 litrov piva.

*

Glavo in vrat imej na hladnem, noge na toplem.

*

Skušnja uči, da je toplota obleke odvisna posebno od količine zraka, ki je med plastmi, med vlaknom ali volno. Poglejte tiča! Če ga zebe, se razšopiri, da je okrogel videti. Zakaj? Zato, da pride zrak med perje, ki se ogreje in toploto dalj časa vzdržuje.

*

Človek je srečen le, če dela. Lenuhi in postopači niso nikdar zadovoljni.

*

V spanju se kri enakomerno razdeli in gorkota se zravnava po raznih udih.

*

Po kosilu zdravemu ni treba spat.

*

Pred spanjem ne jej mnogo.

*

Na levi strani ležati ni dobro, ker jetra srce tišče in krvni obtok ovirajo.

jo, da bodo v 40 letih pozidali 95 odstotkov sredozemskih obal. Iz veselja so videti sredozemske obale kot ena sama neskončna vas.

Turizem prinaša zaslužek, vendar so revne države oporišča zahodnega imperializma. Revne države pospešujejo turizem tako, da dajejo tujim investitorjem in kapitalu občutne davčne olajšave, dovoljujejo jim, da uvozijo za zidavo turističnih objektov svoj material, svojo tehnologijo, svoje strokovnjake. Tako se pojavi vprašanje, kdo koga subvencionira: razvite države revne ali narobe.

Turistične agencije iz razvitih držav imajo neprimerno več dobička in koristi od turizma kot revne države. Zasluzek ne ostane v revnih državah!

Primer: Dvesto ljudi, tojeskoraj cela vas na Baliu, izvaja znani ples kecak. Vaščani dobio zanj 20 dolarjev ali 10 centov na osebo. Skupina ameriških turistov, ki je ples gledala, pa je potovalni agenciji plačala 250 dolarjev!

Turisti porabijo ogromno vode in elektrike. Turist na Havajih in Barbadosu porabi šest- do desetkrat več vode in elektrike kot domačin.

Vedno večja je nevarnost za zdravje turistov (v zadnjem času tudi aids).

Najhujše so ekološke nevarnosti, saj postaja turizem, sploh množičen, eden največjih onesnaževalcev okolja: s smučišči, gondolami, objekti in avtomobilskimi izpuhi.

(Božidar Pahor, Turizem v drugačni luči; revija Manager, oktober 1990).

DOMAČA LEKARNA PRED STO LETI

1. Aloja
2. Arnika
3. Bezeg
4. Borovnice
5. Brinove jagode
6. Galun
7. Habat
8. Hrastova skorja
9. Janež
10. Kamilice
11. Koprive
12. Lapuh
13. Lipov cvet
14. Mandljevo olje
15. Pelin
16. Preslica
17. Pripotec (trpotec)
18. Seneni drob
19. Grško seno
20. Škuta in kislno zelje
21. Šentjanževa roža
22. Tavžentroža
23. Žajbelj ali kadulja

Izdaja Delavski svet Železarne Ravne. Uredj uredniški odbor: Andreja Cibron, Marjan Gerdej, Marjan Kolar, dr. Tone Pratekar, Sonja Smolar, Maks Večko, Mirko Vošner.

Uredništvo: glavni in odgovorni urednik Marjan Kolar, novinarki Helena Merkač in Mojca Potočnik, tajnika Jelka Jamšek, tel.: 21-131, int. 6304 in 6753

Likovna oprema: dipl. ing. arch. Peter Gladež.

Tisk: Grafika Prevalje Glasilo je po 7. točki 1. odst. člena zakona o obdavljenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72), in mnenju sekretariata za informacije SRS št. 421-1/72 prosto plačila prometnega davka.

IMENA MEST PO ŽELJI, OKUSU IN DOMIŠLJIJI

Na svetu je ena sama država, v kateri premorejo štiri Parize, troje Aten, dva Rima in dva Cambridgea, poleg tega pa še Berlin, Varšavo, Moskvo, Odeso, Amsterdam in celo Kairo. Beseda je seveda o ZDA, ki so jo v preteklih nekaj stoletjih naselili Španci, Angleži, Francozi, Italijani, Slovani in drugi. Vsi ti so mestom, ki so jih pomagali zgraditi, radi vzdevali imena iz stare domovine.

Veliki rodoljubi pa so bili tisti Američani, ki se niso zadovoljili z glavnim mestom Washingtonom in z eno zvezno državo enakega imena ob Tihem oceanu, ampak so tako krstili še pet mest. Sicer pa so Nemci poskrbeli za to, da imajo onkraj luže dva Frankfurt, Hannover, Hamburg, New Ulm, Potsdam in Stuttgart. Britanci so prinesli razen omenjenih s seboj še Bristol, Glasgow in Hastings. Domišljija in ljubezen do zgodovine pa je pomagala k imenom, kot so Cicero, Hanibal, Bismarck, Ithaca, Sirakuza in Aleksandrija.

STOLETNI KOLEDAR

(za 100 let naprej)

Leta			Meseci											
1970—1999	2000—2070		J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
81	09 37 65		4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
82	10 38 66		5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
83	11 39 67		6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
84	12 40 68		0	3	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
85	13 41 69		2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
86	14 42 70		3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
87	15 43		4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
88	16 44		5	1	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
89	17 45		0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
90	18 46		1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
91	19 47		2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
92	20 48		3	6	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
93	21 49		5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
94	22 50		6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
95	23 51		0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
96	24 52		1	4	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
97	25 53		3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
70	26 54		4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
71	27 55		5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
72	28 56	2000	6	2	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
73	01 29 57		1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
74	02 30 58		2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
75	03 31 59		3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
76	04 32 60		4	0	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
77	05 33 61		6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
78	06 34 62		0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
79	07 35 63		1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
80	08 36 64		2	5	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1

Dnevi						
N	1	8	15	22	29	36
P	2	9	16	23	30	37
T	3	10	17	24	31	
S	4	11	18	25	32	
Č	5	12	19	26	33	
P	6	13	20	27	34	
S	7	14	21	28	35	

KAKO UGOTOVIMO DAN?

Pogledjmo, kdaj bo 1. januar 2000!

V isti vrsti, kot je leto 2000, je pri

mesecih pod januarjem število 6.

Temu številu prištejemo datum:

6+1=7. V tabeli »Dnevi« zvezmo,

da se bo leto 2000 začelo na soboto.

STOLETNI KOLEDAR

(za 100 let nazaj)

Leta			Meseci											
1870—1900	1901—1970		J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
85	25 53		4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
86	26 54		5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
87	27 55		6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
88	28 56		0	3	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
89	01 29 57		2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
90	02 30 58		3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
91	03 31 59		4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
92	04 32 60		5	1	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
93	05 33 61		0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
94	06 34 62		1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
95	07 35 63		2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
96	08 36 64		3	6	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
97	09 37 65		5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
70	10 38 66		6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
71	11 39 67		0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
72	12 40 68		1	4	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
73	13 41 69		3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
74	14 42 70		4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
75	15 43		5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
76	16 44		6	2	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
77	17 45	00	1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
78	18 46		2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
79	19 47		3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
80	20 48		4	0	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
81	21 49		6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
82	22 50		0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
83	23 51		1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
84	24 52		2	5	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1

Dnevi						
N	1	8	15	22	29	36
P	2	9	16	23	30	37
T	3	10	17	24	31	
S	4	11	18	25	32	
Č	5	12	19	26	33	
P	6	13	20	27	34	
S	7	14	21	28	35	

UPORABA: Zanima nas, na

kateri dan se je začelo npr. zadnje

leto stoletja, tj. 1. januar 1900. Naj-

prej poiščemo leto 1900 (v drugo ko-

loni označeno z 00). V isti vrsti po-

iščemo pri mesecih število pod ja-

nuarjem (J). Dobilismo 1. To število

prištejemo k datumu: 1+1=2. V

razpredelnici »Dnevi« poiščemo število 2. Tako vidimo, da se je to leto začelo s ponedeljkom.

